

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, kiadvány: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla (rovatvezető),

E-mail: europafigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím:

1062 Bp., Bajza u. 18.

Telefon/fax: 413-6672; 413-6673

Szerkesztőségi mobil: (70) 388-7034

E-mail: info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12–14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.

A címlapon Vasy Géza
(Zách Eszter felvétele)

Nincs vége a Gutenberg-galaxisnak

Éljen Hollywood! Nem nézek amerikai filmet. Megundorodtam a bugyuta történetektől: lövöldözéstől, kínzástól, robbantástól. A minden gondolatot, emberi érzelmet nélkülöző szemétáradattól. Akkor film-imperializmusra, mint az amerikaiaké, bizony, az oroszok nem is mertek gondolni.

Csakhogy az amerikaiak eladható trágáját gyártanak!

A szovjet filmek túlságosan didaktikusak és direkték voltak ahhoz, hogy a nézők ne ásitózzanak a vetítés alatt. Bezzeg az ölés, rombolás, revolveres vagy autós üldözési versenyek, a thrillerek emberfölötti hülyeségei igenis magukkal „vonszolják” a tévévagy mozikközönséget. Százmilliók nőnek föl világszerte ezeken a filmekben, esztétikai, erkölcsi érzéküket teljesen elveszítve. Éljen hát az emberi közösség átformálója, Hollywood! Vagy ne éljen?

Tehetnénk valamit a rothadás föltartóztathatatlan diadalmenete s perze dollármilliórdos pénzsikere ellen? Nem akadt még Magyarországon egyetlen civilszervezet vagy ilyen-olyan párt sem, amely fölfigyelt volna legnagyobb kulturális ellenfelünk mocsárszerű mindent-elöntésére. Hogy lehet az: hiába csavargatom a gombot, a legtöbb csatornán (legalább ötven-hatvan van) ugyanazt a cinikusan banális amerikai filmtortót találok. Hogy lehet: különleges szellemi-lelki élmény havonta egy-egy francia, olasz, angol vagy skandináv művet fölfedezni? Nincs itt valaki (vagy valakik?) jó vastagon megfizetve? Én is éltem egy időben filmszinkronizálásból (igaz, akkoriban még német, amerikai, francia és más filmek egyaránt műsorra kerülhettek): hátha túlságosan hozzászótkak a szinkronizáló társaságok az amerikai sablonokhoz, és a könnyebbség kedvéért dobnak át magyarra amerikai tucatárut? Mivel az emberek nem kapnak mást, ezeket „élvezik” estéről-estére. A nézettségük tehát az ilyen filmeknek a legnagyobb, igazolódik a vásárlóbizottság döntése: ezzel a kör bezárult. Minden rendben van. Csak a magyar szellem, a magyar kultúra tűnik el a rendőrök, nyomozók, feleség- és apagyilkosok, börtönlázadók, bonniendklájdok golyózáporában.

Mi volna, ha jönne egy olyan XXI. századi Dózsa György, aki nem a földesurak és a kastélyok ellen indítaná el hadait? „Csupán” az amerikai filmszennyezéssel szemben hirdetne háborút? Azt kérdeznék: „Emberek, meddig nézitek még ezeknek a perverz forgatókönyvíró-csoportoknak a celluloid-melléktermékeit? Nem kellene bojkottálni őket?”

Én már eldöntöttem: kihagyom életemből az amerikai filmeket. Békés, nyugodt a lelkem. Megkönnyebbültem. A szellemi, a tudományos, a művészeti élet számtalan gazdag tája lát el állandó táplálékkal. Az amerikai költészet és próza is. Sokkal több időm van az olvasásra. A Gutenberg-galaxisnak nincs vége. McLuhannak nem lett igaza.

Tornai József

Tornai József: <i>Nincs vége a Gutenberg-galaxisnak</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Bella István: <i>Apám (Él még szívemben); Csak a foszlánya lettem; Hatvan év</i>	3
Lászlóffy Aladár: <i>Mint érzéketlen bronzvilágok; Hellászok Robinsonja; Fából vas; Amfiteátrum romlátványa a repülőből</i>	4
Vasadi Péter: <i>A tigris és a gazella</i>	5
Nagy Gábor: <i>Álmatlanul; Kompenzáció; Korai tavaszvég</i>	6
Matkovich Ilona: <i>Drum bun!</i>	8
Végh Attila: <i>Görög versek</i>	10
Albert Gábor: <i>Burckhardt órája és a magyar kultúra esélyei</i>	12
Csontos János: <i>Tárlat</i>	14
<i>A hazaszeretet filmje – huszonöt év múltán az Együttélésről</i> (Gyarmathy Líviával Zalán Vince beszélget, szerk. Fenyvesi Kristóf)	15
Gyurkovics Tibor: <i>M. S. mester: Mária és Erzsébet találkozására; Rippl Rónai József: Apám</i>	19
Király Odett: <i>Emlékekben; Anyámmal kapcsolatban</i>	20
Dobozi Eszter: <i>Túl a rákbarakkon (Angelika naplójából – 3. rész)</i>	21

Nyitott műhely

Ekler Andrea: <i>Az irodalom felelősség és lehetőség (Beszélgetés Vasy Gézával)</i>	39
---	----

nézőpont

Alföldy Jenő: <i>Százezer éve nézni a pillanatot (Előzetes tájékoztató a Magyar Napló regénypályázatáról)</i>	55
---	----

könyvszemle

Koncz Tamás: <i>Határok földjén (Kontra Ferenc: Wien. A sínen túl)</i>	57
Vincze Ferenc: <i>Egy elmeháborodott följegyzései (Balogh Robert: Elveszett)</i>	59
Wutka Tamás: <i>Időtlen krónika (Czakó Gábor: Várkonyi krónika)</i>	61
Szakolczay Lajos: <i>A tudós talárja (Vasy Géza: Klasszikusok és kortársak; Későmodern prózáirók)</i>	62
Iszlai Zoltán: <i>Fogódzók és mögöttesek (Ézsiás Erzsébet: Fecskekód)</i>	64
Végh Attila: <i>Időn túli trapéz és korlát (Martin Heidegger: Rejtektak)</i>	66

**Számunkat Pasqualetti Zsófia *Perugiai emlék*
című kiállításának anyagával illusztráltuk.
A kiállítás az ARTE Galéria és Aukciós Irodában
(Bp., V., Ferenczy István u. 14.),
2007. június 10-től 30-ig látható.
További információ: Marsó Diana (20) 477-4228**

BELLA ISTVÁN

Apám (Él még szívemben)

*Él még szívemben robosztus alakja,
s a villanó fényű emlékparázs
feléleszti úgy egy-egy pillanatra
testét, mit elrabolt a hamvadás.*

*S bár teste lenn a lövészárokszálen
szétszapott karral fekszik valahol,
ujjának selymét mégis újra érzem,
ha napsugár arcomon kóborol.*

*S ha macskatalpon földreszáll az alkony,
s falumban halkán fel-felver a csend,
konduló hangját újra-újra hallom,
harangzúgásokban fülemben cseng.*

*Ha villámstor susterog az égen,
viharszekéren itt az aratás,
kaszája villan fenn a villámfényben,
s villámsújtottan dől le rend, kalász.*

*Alakja így él, így ég a lelkemben,
a kasza szinte égig ér kezében,
a villám villan, s mintha búza lenne,
az esőcseppek peregnék fehéren...*

Sárkeresztúr, 1956. február 16.

Csak a foszlánya lettem

*Az évek elmosnak majd, akár a víz a partot,
szavak foszlányát lengetem, mint szél a virágharangot.
Agyamban, mint az árnyék, kinyujtóznak az álmok,
s egy jeges kéz lesimít arcomról minden ráncot,
s ha már a földre estem, s minden izmom elernyed,
s nem lebben úgy hajam, mint szélkuszált lebernyeg,
s ajkamon nyirkos ujjal viaszt érlel az ősz, míg
lassan lilává festik homlokomnak redőit...
Úgy múlok el, mint minden: virágszívű harangok,
galambok pihegése, érzem, a hulla-foltok
már az arcomra kúsztak, már az ölemben hulltak,
csak a foszlánya lettem egy égi gondolatnak,
s úgy elmosnak az évek, akár a víz a partot,
foszlányéletem lengetem, mint szél a virágharangot...*

1957

Hatvan év

*Mint aki rossz fát tett a tűzre.
Rajtakaptál hát, Istenem.
Köröttem hatvan év lángja, üszke.*

Ígérem, többet nem teszem.

2000

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Mint érzéketlen bronzvilágok

*Mivel már elesett a harcon
kezembe temetem az arcom.
Tenyerem temetője, sírja
hogy magát ott végleg kisírja.
A többi népdal, lehelletnyi,
nem kell más temetőbe menni.
Öreg templom, dal, fakeresztek,
az enyéim mind odavesztek
egyetlen harangzásban állok,
mint érzéketlen bronzvilágok.*

Fából vas

*A semmi egyetemes ágán
fényév lett mérhetetlen Ádám
és többször korszakos tudása
lesz végül Isten földi mása.
Kérdés, hogy ki festi a falra
és mikor, mennyire akarja.
A többi szép, allonge paróka
és sajt meg holló kontra róka...
Aesopus sohasem remélte,
hogy befejezhető a képe,
ő csak úgy szépen nekivágott
leltározni egy ész-világot
a fölöslegből megy majd mennybe
a szerves anyag esztelenje*

Hellászok Robinsonja

*Ti, szegény, beteg árvák,
hol vannak a rokonaitok?
Leszaladtak a gyógyszerárba,
a Gibraltárba, a határba.
Éjjelente-nappalonta tatárok, oroszok
martalócok jöttek szembe mindig.
Itt ez a cédula, felirat, örök recept,
a házőrző kutya helyett is ezt
ugatja: menjetek el! Takarodjatok!
Meneteket... Ufárszin...
És akkor átértünk Alaszkába
lopakodva, farkasszemet nézve
szorultunk egyre tovább,
mint a japánok Pearl Harbourig.
Hellászok minden Robinsonja,
összes indiánja, mongolja,
angolja végig próbálta
emlékezetébe vésni a múltat:
ez kellene a jövőnek.*

**Amfiteátrum romlótványa
a repülőből**

*Igen, még szállok
Magam alatt lelátni világaimra.
Olyan vagyok mint Guernicában a lebombázott ló.
Túl sok mellékkörülménynek tették ki
a külalakom akusztikáját.
Már félszegen lógó díszlet maradtam
egyetlen szegen lógó bádognakrisztus, állva,
nem is gondolhatok másra, mint egyoldalú
emlékeimre.*

VASADI PÉTER
A tigris és a gazella

*Időnként beömlik a tenger
a szántóföldemre, s les,
mint hullámozó szőrű tigris
versemre, a gazellára.*

*Ez meg módfölött szeret
inni. Kecsesen lép be a
tengervízbe, s jót nyalint
belőle; a tigrisből, ugye.*

*Megdöbben erre a tenger:
hogy' merészeli ez a
törékeny semmi? S bokáig,
csüdig kapálgat bennem.*

*Tigrisben a gazella.
Mit tehet ez az óriás-
vad? Odatartja magát, a
költészetet mintha szeretné.*

*Hátha erős ez a zsenge,
csak rejti a vérszomját.
s csakugyan: látja a
tigris-sárgát lobbanni*

*a gazella szemében.
S megijed. Neki van
ereje, mélye, haragja,
habja, mit fortyogva vet ki a*

*városromra, partra, halottra,
s nem csak ő a hatalmas?...
Azóta bűvöli versem a tengert,
s le nem veszi róla szemét.*

*Az meg fölnyomva farát
hátrál, iszapra lekushad,
s megpörzsölve medrébe
húzódik, visszavonul;*

készen az ugrásra.

NAGY GÁBOR

Álmatlanul

*Ami írni kényszerítene,
az is odavan.
Csak a lassú eső
neszez. Magam*

*vagyok - sokallom ezt is.
Fény felé fordul egy friss hajtás,
leoltom a villanyt,
elfogyott a Quarelin. Vagy más –*

*nyilvánvalóságában rejtett –
oka van az esti szorongás
hívásának? A recept
ugyanaz mindig. Pozsgás*

*növény, azt hiszem. Nem tudom
nevét. Ezért oly
üde és kiszolgáltatott?
Közeleg Karácsony. Téboly,*

*jóváhagyott mozdulatok,
ragyog a gyanta
a szemek mosolyában.
Aki félbehagyta,*

*azé az ünnep. Írni is
csak úgy volt –
ki emlékszik ma már? – érdemes:
percegett a lúdtoll,*

*vagy írógép-zakatak,
tornác, kis kerti asztal,
verőfény. Őrület,
mi nem vigasztal,*

*ha feledne... De mit?
A semmi is egyre fogy...
És mindig féluton. S jó így?
Dehogy.*

*Ami sírni kényszerítene,
az is rég odavan.
A léprecsaltak közt
mehúzom még magam.*

*Nem kell feloldozás.
Villanyt se kapcsolok.
Álmatlanul reszketve, mint
az ázott szárnyu molyok,*

*mérem a téli virradatot.
Ki hártyszárnyal
az égboltot emeli meg,
egyszer megbékél majd magával.*

*Vagy végképp
magába roskad. Ugyanaz.
Megérti önnön súlyát,
kit az ég behavaz.*

Kompenzáció

*Ötéves korom óta
gyötör a migrén,
azóta minden árny,
kísértet: alig-rém;*

*nem félek az út végén
megnyíló sötétől –
csak az odáig kísérő
vibráló fénytől.*

Korai tavaszvég

*Feslenek szét a délceg tulipánok.
Így vetik le hivalgó jelmezüik
fásult pirkadatban az esti lányok.
A mellükön, egy percre csak, kezük*

*megpihen, aztán öntudatlanul
az ágy mellé esik. Fojtó az illat.
Mint aki végképp, múlhatatlanul
elmulasztott valamit. Álmainkat,*

*hánykolódó éjszakák ritmusát
zihálja az elsietett tavaszvég.
De nélkülink vív meg minden tusát.
És sohasem véti el a sasszét,*

*bárhölgye a vibráló éjszakáknak.
Siratni ficsúr-mivoltunk mire
föl, ha a grandióz átváltozásnak
tanúját senki sem idézi be.*

MATKOVICH ILONA

Drum bun!

Közepénél járt a délután. A falu főutcájára nyíló tágas, székykapus udvarház zizegett a sok látogatótól. Volt, aki csak nézelődött az udvarra kirendezett cserépvázák, tálak, korsók között, de a legtöbben betértek a fából ácsolt, széles pavilonüzletbe, és legalább egy bögrére vagy gyertyatartóra megalkudtak a sudár termető, ősz hajú Vitézinével, aki egész nap meg nem állt az üzlet és a szemközti, hosszú, sötét nyári konyha között. A konyha előtti szűk átjáróból nyílt a cserépegető műhely. Mögötte, a hátsó utca felé néző új, emeletes panzió tele vendéggel, a betonos udvar magyar autóval.

Kint a hátsó utcán hárman néztek maguk elé a sárba. A lovak között Kicsiberci koravén feje. A két barna ló, nagy, széles tomporú állat, nyugodtan állt, csak az oldalát remegtette, hogy elhessentse magáról a legyeket. Kicsiberci nem simogatta, nem becézte őket, a szekér rúdját fogva várta az apját, aki már vagy egy órája bement Vitéziék udvarába kuncsaftokat toborozni a szekekezéshez. A két lány járt a fejében, vagyis a barna hajú, az, amelyik olyan sűrűn rezegetti hosszú szempilláját beszéd közben. Elhívta ma estére a diszkóba, de a lány csak nevetett rajta. Kedves lány, csak mindenben nevet, azt mondja, olyan vidám, ahogy itt az emberek beszélnek, Magyarországon sokan meg sem értenék ezt az éneklő nyelvet. Az invitálást a diszkóba nem fogadta el, mert holnap korán reggel hazautazik, már visszajött érte az apja a vadászból. Vitézinének távoli rokona. Elfelejtí őket, ahogy átlép a határon. Úgy, ahogy Kicsiberciéket az apja, amikor Magyarországon dolgozik. Ő se telefonál haza, egyszer csak megjelenik, mint Mária a szomszéd faluban, mindig a negyvenedik nap.

A Vitéziéknél vendégeskedő lányok szépek voltak, és Kicsiberci pénzről alkotott fogalmai szerint gazdagok. Tízezer forint költőpénzt hoztak egy hétre, párosával vették a jégkrémet és a kürtöskalácsot, és mindent, amihez csak kedvük volt. Vitézinének kevés ideje maradt a lányokra, de azok nem is igényelték különösebben a törődést, elüldögéltek a nyári konyhában a kisegítő lány mellett, szívesen beálltak a boltban a pult mögé, vagy felkapaszkodtak a szekérre Kicsiberci mellé, és a szekérből oldalt kilógatott lábbal zötyögtek vele végig a falun, fényképeztek és nevettek. Mindenben nevettek.

Vitéziné ma is hajnali négykor kelt, felöltözött, felűzte fenékgig érő ősz haját, azután lement a konyhába, és bekeverte a fasírtot, hogy délre, mire a kisegítője nekikezd a sütésnek, a húst jól járja át a fűszerek íze. Szá-

rított mezei zsálya és menta keverékéből teát főzött, felvette a kávé, felforralt a tejet, amit tegnap a férje behozott a tanyáról, szalámit, juhtúrót, szalonnát, hagymát, csipkebogyólekvárt, ahogy errefelé mondják, seggvakarót rakott ki a hosszú, egész nap megterített asztalra, aztán reggeli közben határozott szóval eligazította a családot és az alkalmazottakat. A hűvös, de szikrázóan napos júliusi reggelen a két festő asszony apró székeivel a panzió sarkába húzódtok, hogy pingálás közben sütkérezhessen, és bámulhassa a jövés-menést, a korongozó viszont a sötét átjáróból nyíló műhelybe kényszerült a korongja elé. Beindult a nagyüzem.

Fogatos Berci reggel a hintóval vitte ki az első csoportot a tanyára Vitéziné férjével és húszéves fiával. Mint rendesen, most is végighajtott a főutcán, aztán rá a hegyre felvezető poros útra, amely átszelte a falu fölött sötétlő fenyvest, be a szurdok mögött szélesen elterülő Vitézi tanyára. Ott a halastóban a vendégek pisztrángot fogtak, parázson megsütötték, hozzá bort hozattak a pincéből. A gazdának minden megkezdett óráért kétezzer forintot fizettek, és kétezret a fuvarért Fogatos Bercinek. Délben a rövidebb, de göröngyösebb úton indultak vissza. A hintón a felnőttek daloltak, a gyerekek sivalkodtak, ha áthajtottak egy-egy magasabb földbuckán.

Még a falun kívül szakadt rájuk az eső, mintha özönvíz öntötte volna el a környéket. Fogatos Berci nem vette észre idejében a felázott patakmedret, hiába csapta meg a lovakat, nem bírták kihúzni a hintót, az utasoknak kellett segíteni, kiemelni a beragadt hátsó kerekeket. A tengely úgy meghajlott a feszítéstől, hogy Fogatos Berci kénytelen volt elengedni az üzletet, leszállítani az utasokat, és hagyni, hogy bőrig ázva gyalogoljanak vissza a sárban a hintó mögött Vitéziék panziójáig.

Marta a méreg a hintó miatt, hogy pont most kellett ennek megtörténni, amikor hál' istennek végre beindult a vállalkozás, két hete minden napja be volt táblázva. Tizenöt éve nem töltött ennyi időt itthon egyhuzamban, most úgy tervezte, marad a nyár végéig, ráér visszamenni ősszel Magyarországra. Favágót mindig keresnek, hívták is, hogy maradjon végleg, jól cseng már a neve Gyöngyös környékén. Az élete nagyobbik felét ott éli, mégsem szokhatja meg azt a kötöttséget, sietséget, a sok kétséget és az állandó, kényszerű bujkálást a hatóság elől. Itt, a falujában nyugszik csak meg, hogy költözhetne el innen!

Hazament, kikötötte a lovakat a hintó elől, a felesége megint a kezét tördelte, amikor meghallotta, mi történt, de ő félreseperte, azt se bánta, hogy a lányok is látták – éppen túróért voltak náluk, mert Berciék teheneiket tartottak –, most nem volt türelme az asszony siránkozásához. Le kellett cserélni a hintót szekérre. Hamar

rendbe szedték az udvar sarkában nyugvó, régen használt szekeret az apósával, megrakták szénával, pokróccal leterítették, hátulra erős deszkát fektettek, hogy oda is ülhessenek a kuncsaftok, azután visszahajtott Vitéziék panziója elé. – Középen a szénán jólesik a fekvés, úgy alusznak majd ott, mint a gyerekek – ajánlgatta az új szolgáltatást a vendégeknek. Aztán, hogy nem volt jelentkező, Kicsibercit a szekér rúdjaéhoz állította a lovak közé, hogy vigyázzon rájuk, mert a múltkor a belső ló addig lökdöste a másikat, amelyik az árokból legelte a füvet, amíg belökte az árokba. Amikor Fogatos Berci kiszaladt az udvarházból a robajra, a két lovat egymáson fekve, a szekér elejét rájuk csúsztatva találta, majdnem megbolondult, vajon nem tört-e el a lábuk, mert akkor befuccsolt volna az üzlet egész nyárra. És most megint baj történt a hintóval.

Bement az udvarházba kuncsaftot fogni. Vitéziné megkínálta pálinkával, de hamar magára hagyta. Üldögélt cigarettázva a kerti garnitúrán, itta Vitéziné pálinkáját, és szagolta a konyha felől szállongó fánk illatát. A pálinka kivette belőle az idegességet. Bámulta az udvar közepén báméskodó tömeget. Vitéziné lánya a nyárra hazajött az egyetemről, két nyelven kínálta a portékát. Fogatos Bercinek eszébe jutott, hogy nekik otthon alig van cserepük, az ő felesége inkább Tupper edényt hozott vele mindig Magyarországról, közben örült Vitéziék jó sorának, és vele a maga emelkedő csillagának.

A lányok beforgatták cukorba az összes aranybarna fánkot, amit Vitéziné eladás közben, a konyhából ki-be-szaladgálva kisütött, és kezükben egy-egy karikával hátramentek a szobájukba. Már korábban észrevették a konyha ablakából Fogatos Bercit a kerti garnitúrán a pálinkásüveggel. Ráérősen átsétáltak az udvaron, kinéztek a hátsó kapun, ott látták a lovak között Kicsibercit. Visszamentek, odaültek hozzá, bántotta őket a nemtörődömsége, mégsem mertek szólni a fiú érdekében. Mentek az ősz hajú Vitézinéhez. – A Fogatos Berci kiissza a pálinkásüveget, és csak szívja itt jókedvűen a cigarettát, a gyereke meg egy órája ott áll a lovak között a hátsó kapunál – panasztolták. Meglepődtek, hogy a máskor oly szívélyes Vitéziné, aki mindenben a kedvüket kereste, együttérzés helyett egy legyintéssel elintézte a dolgot: „megszokta”, ennyit mondott, és terelte tovább a boltba a vevőket, akik éppen akkor szálltak ki az udvarház előtt parkoló buszból.

A két lány némi csalódottsággal nézett Vitéziné után. Úgy gondolták, bemennek a konyhába, szednek fánkot a tele tálból, korsóban vizet visznek hozzá – jó savanyú víz folyt itt a csapból –, és kimennek Kicsibercire a hátsó kapu elé. A fiú elfogadta a fánkot és a vizet, de meg se köszönte, csendben maradt, nem

akaródzott neki beszélni. A rezgő szempillájú unta el először a hallgatást. – Na, hogy volt az, amikor egyszer jártál Magyarországon, és a Lánchíd tövében pelenkázta be a húgodat az anyukád? – törte meg a beállt csendet. – Tudod, amikor még Daciátok volt, nem Opeletek, és Budapesten... – kezdte a Kicsiberci anyjától délben hallott történetet évődve. A fiú engedelmesen folytatta. – Budapesten mentünk a Lánchídig, ott jó fű volt, csak sok az autó. Megálltunk. Elfáradtunk, leültünk. – A lányok élvezettel hallgatták dallamos beszédét. – Elfáradtunk, leültünk – énekelték utána, és dőltek a nevetéstől. Kicsiberci nem törődött velük. – Oda-jött egy ember, a vezető, mondta neki édesapám, ver-nénk sátrat. Nevetett, hogy ez itt a Lánchíd, itt senki sem verhet sátrat, de szerencsénkre péntek volt, a munkások hazautaztak, mi meg aludhattunk a közelben felállított lakókocsijukban. Édesanyám igen örült a szállásnak, és mindjárt megpelenkázta a húgomat. – Megpelenkázta – tört ki a lányokból újra a nevetés. Kicsiberci értetlenül nézte őket. – Az édesapám erős, a vezető hívta dolgozni Budapestre az építőiparba, de akkor még koporsót gyártottunk, mi is díszítettük a nővéremmel, egy szerb vitte minden héten, de vége lett a háborúnak, és befuccsolt az üzlet, nem kellett már anynyi koporsó, akkor ment el édesapám Magyarországra, erdőtulajdonosoknak csinál tarvágást – hadarta el egy szuszra, mint akibe évek óta benne maradt a szó, és atól fél, most sem ér a mondandója végére. Koravén arca egészen felderült a sok beszéd-től. A lányok csak nézték. Most nem nevettek. – Románul tudsz? – kérdezte a hosszú, rezgő szempillás kis idő múlva, szinte haragosan, amiért elrontotta a szórakozásukat a koporsókkal. – Az iskolában tanulunk – válaszolta készségesen Kicsiberci. – Akkor mondd valamit románul, valami mulatságosat – rendelkezett a lány. Kicsiberci erősen elgondolkodott. Nem jutott eszébe semmi románul. Azt mesélte volna el szívesen, hogyan hajtja ő már évek óta a hintót, amikor az édesapja Magyarországon dolgozik, és hogy idén is egyedül hánnya fel a szekérré az összes szénát a tanyájukon, utána felhozott a pincéjükből és megivott egy egész üveg bort, aztán este felült a vadabbik lóra, és nyereg nélkül nyargalt haza, át a fenyvesen, alatta porzott a fűtca, olyan volt, mintha táltoson ülne ... – Drum bun! – csúszt ki a száján váratlanul, maga sem értette, miért. – Drum bun? – kérdezett vissza a lány felvidulva, pattogósan ejtve a szavakat. – Ez tetszik. Mit jelent az, hogy drum bun? – érdeklődött kíváncsian. – Jó utat! – válaszolta Kicsiberci. Érezte, hogy a lány ennél sokkal mulatságosabbra gondolt, de nem keresgélt tovább, hanem némán nézett tovább előre, lefelé a sárba.

VÉGH ATTILA
Görög versek

1.

*Pilinszky János egy kráter mélyén áll.
 Hajóablak az ég.
 Megunja, a gödörből kimászik.
 Elbotlik egy kivágott fában.
 Leszakít egy almát, a tönk szélére ül.
 Ropog a gyümölcsbőr.
 Jóllakik.*

*Hirtelen úgy érzi, egy kráter mélyén ül.
 Hajóablak az ég.
 Megunja, a gödörből kimászik.
 Elbotlik egy döglött kígyóban.
 Odébb rúgja, sétára indul.
 Sziszegő szélben fagy a táj.
 Ledől a fűbe, elalszik.*

*Álmában egy kráter mélyén fekszik.
 Hajóablak az ég.
 Megunja, a gödörből kimászik.
 Keresi, honnan felejtették ide.
 Botladozva tűnik el a fák közt,
 kántáló ének kúszik utána:
 „Sok van, mi borzalmas...”*

2.

*Cioran utálta a magyarokat,
 de ha igaza van Freudnak,
 márpedig neki igaza van,
 akkor tudattalanul, lelke mélyén
 imádott bennünket.
 Ezért én utálok Ciorant,
 de tudattalanul, lelkem mélyén
 nyilván imádom őt.
 Cioran és én lelkünk mélyén
 – aminek Freud a neve –
 találkozunk és imádjuk egymást.
 Ezért én utálok Freudot,
 hülye, perverz köcsög,
 hogy jön ő ahhoz, hogy
 az én lelkem legyen.
 Biztos Cioran is utálná Freudot ezért.
 Ha most rádöbbenék, hogy tehát
 én és Cioran*

lelkünk mélyén Freudot imádjuk,
akkor ugyanazt érezném,
amit Orpheusz a fúriák és lárvák láttán,
dögletes szájszaguk huzatában,
az imádat legmélyebb bugyrának kapujában,
amit hogy betaszíthasson,
meg kell sajnálnia a világot,
lefelé egészen a szörnyekig,
és részvéttel figyelni, ahogy
a fúriák és lárvák félreállnak,
maguk sem értve, miféle lágyság
vett rajtuk erőt. Érték tekintetükből:
alvilág nem létezik.
Az ásítás kapuőrei, Freud és Cioran
bennem félreállnak.
Belépek a barlangba.
Hülyeség volt idejönni,
ugyan mit kereshetnék itt,
a lelkeken túl, ahol nincs kit elveszíteni.
Fáradtan ballagok vissza a bejárathoz,
és mint éhes kutyafalkát,
dalom pórázán hazavezetem a
lárvákat, fúriákat. Jók lesznek házórzőnek.

ALBERT GÁBOR
Burckhardt órája
és a magyar kultúra esélyei

Nem magyarozatként, inkább védekező pajzsként magam elé tartott két idézettel, afféle mottóval kezdem. Mind a kettő az előidőkből származik, a magyar történelmet, a magyar sorsot végzetesen meghatározó proletárdiktatúrát és a Trianont megelőző időből, amikor még Nagymagyarországról szólt a fáma.

„*Akiben a világosságnak lelke él – figyelmeztet az első „mottó” –, kalapáccsal vagy anélkül álljon elő, és küzdjön a világosságért. Ez a mi országunk kis ország, s mi magyarok, pláne kis náció vagyunk...de kis nemzetnek még lélegzetet venni is radikálisan kell.*”

Írója nem más, mint Ady Endre.

A másik idézetet 1809. december 31-én vetette papírra egy Kazinczy Ferenchez írt versében Berzsenyi Dániel:

*A fényűzés és a bujálkodás
 A nagy polgártestben lassú méreg;
 De ily csekély népben, mint a magyar,
 Nemcsak betegség az, hanem halál.*

A magyar kultúráról szólva egyik alkalommal ahhoz a régi keletű meghatározáshoz nyúltam vissza, amely szerint „*a nemzet a kultúrában konstituálja magát*”, ami magyarán azt jelenti, hogy a „*kultúra a nemzet alkotmánya*”. Az alkotmány szó ebben a meghatározásban persze nem jogi, közjogi fogalom, csupán metafora. A kultúra nyilván nem helyettesítheti az alkotmányt, a működő, élő, önmagát újra meg újra megteremtő kultúra nem láthatja el, nem válthatja ki az „*alkotmányozó nemzetgyűlés*” funkcióit. A tétel megfordítása viszont már ijesztően aktuális. Arról van ugyanis szó, hogy csak működő, egészséges kultúra, kulturális élet provokálhatja ki, csak annak talaján jöhet létre a nemzet igényeinek megfelelő alkotmány. Csak ilyen kulturális talapzatú alkotmányon nyugvó állam nyújthat megfelelő keretet a nemzet életének.

Jakob Burckhardt, a görög művelődéstörténet és az olasz reneszánsz kultúrájának klasszikus szerzője történetfilozófiai munkájában a kultúrát a következőképpen határozza meg:

„*Kultúrának nevezük a szellem azon fejleményeinek összességét, amelyek spontán történnek, és nem tartanak igényt egyetemes vagy kényszerítő érvényre.*”¹

A továbbiakban arról ír, hogy a kultúra folyamatos változtató és bomlasztó hatást gyakorol a társadalmi élet két stabil intézményére, az államra (értsd: az erőszakszervezetre) és az uralkodó ideológiára (a vallásra), már amennyiben azok nem állították teljesen a maguk szolgálatába, és nem sajátították ki saját céljaikra.

Egyébiránt a kultúra (annak állapota és helyzete) a másik kettő kritikája, s egyben az az érzékeny „műszer”, Burckhardt szavával az az „óra” –, amely pontosan mutatja az „időt”. Erről az óráról olvasható le, hogy az állam és a társadalom egymásra hatása a tűrészhatáron belül mozog-e, vagy esetleg már átlépett abba a zónába, amely elviselhetetlen és valamiféle korrekcióra szorul.

A következőkben erre a *burckhardti órára* vetünk néhány futó pillantást.

Emberről csak azóta beszélhetünk, mióta a transzcendens és az embernek nevezett teremtmény között kialakult a párbeszéd. Azóta van történelem, azóta van kultúra. Ennek a kapcsolatnak a létrejötte – Heidegger szavaival – „*az emberi létezés legmagasabb rendű eseménye.*” Vagy még pregnánsabban: a párbeszédben megvalósuló „*nyelv a lét háza.*”

Heidegger természetesen absztrakt nyelvről beszél, de tudjuk, ennek a nyelvnek legáltalánosabb formája hangokba öltözik, szavak és mondatok formájában ölt testet. Ez a nyelv éppen ezért mindig közösségi, nemzeti. Ez a nyelv – a magyar nyelv – kultúránk, művelődésünk legfőbb kincse, hagyományos értékeink tárháza. Azt is lehet mondani, hogy a nyelv nem más, mint maga a törvényhozó hagyomány. A görögben a *nomosz* szó egyszerre jelent 'hagyományt' és 'törvényt'.

Hogy sáfárkodunk ezzel a nemzeti, nemzetet megtartó értékkel?

A magyar nyelv mainapság olyan ostromlott várhoz hasonlítható, amelyet félelmet keltő ostromgépekkel nemcsak kívülről támadnak – gondoljunk a globalizációra – hanem cinikus cinkosok a védők erejét is igyekeznek felőrölni. Példaként említem *zenei anyanyelvünk* helyzetét. Az iskolai oktatás feladata volna a bartóki és kodályi hagyomány alapján zenei anyanyelvünk ápolása. A jelenlegi állam erről nem hajlandó tudomást vennie, ennek a nemzeti, nemzetfenntartó és -megtartó feladatnak a teljesítését negligálja. A kultúra *burckhardti órája* szerint végzetes késésben vagyunk. Az állam tevékenysége, tehetetlensége vagy éppen értéket tagadó aknamunkája szellemi kincseink elpredálásának eredményezi. Oktatáspolitikája *ily csekély népben, mint a magyar* nemcsak betegséget jelent (és okoz), hanem végsősoron a Berzsenyi jósolta nemzethalált készíti elő.

Sajnos megcáfolhatatlan tényként kell elfogadnunk, hogy az elektronika jóvoltából jelenleg a közízlést a tele-

¹ Jakob Burckhardt: Világtörténeti elmélkedések. Budapest 2001. Atlantisz Könyvkiadó 77.

vízió határozza meg. A televíziózásen belül is a kereskedelmi tévéhálózat. Ilyen körülmények közt az államnak az volna a kötelessége, hogy a „fényűző és bujálkodó” televíziózás hatását – a halál ellenében az élet pártján állva – valamilyen módon korrigálja, ellensúlyozására hozza létre, támogassa a közszolgálati, konstruktív, értékorientált műsorpolitikájú televíziózást. Továbbá kötelessége volna bizonyos birtokában lévő eszközökkel a kereskedelmi televíziókat is rászorítani az alapvető emberi-erkölcsi normák tiszteletben tartására. Nem olyan régen jelent meg a Heti Válaszban

Tellér Gyula *Kis tévékritikája*,² amelyben feketén-fehéren kimutatta, hogy a „haszonélvezők és a cinikusok” együttműködésével az úgynevezett média-értelmiség az erőszak, a brutalitás, a szex, a misztikum és a rohanás egyvelegével szinte drogfüggőséget hozott létre, s műsorpolitikája igazolására az így manipulált, elkábított *nézők igényére* (!) hivatkozik.

A háttérben persze ott lapul az egyetlen, az ellentmondást nem tűrő értékmérő, a valódi értéktől tökéletesen független, arra fittyet hányó *pénz*.

Hogy közben működni kezd a hatóanyag, amely a nagy polgártestet is megmérgezi – az kit érdekeli!

Pedig az úgynevezett elit – legyen az média vagy politikai elit –, amely csak olyan példát tud mutatni, melynek végső kicsengése és eredménye életellenes, nem nevezhető elitnek, azt az egészséges társadalmi szervezet kilöki magából.

A kultúra – legáltalánosabb értelemben és legátfogóbban – az *identitásnak* is alapja. A kultúrával való együttélés, az azzal való azonosulás alakítja ki az egyén *önszemléletét* éppúgy, mint múlttal való szembesülése *történelemszemléletét*. A kettő erőterében, egymásra hatásában alakul ki az *egyéni identitása*. Ez segíti beilleszkedését a nemzeti közösségbe, amely természetesen bizonyos önkorlátozást is kíván, sőt követel meg, cserében viszont biztonságot nyújt, az egyént az otthonosság érzésével ajándékozza meg.

„Egy nemzet nem akkor jut el a végső veszély pontjára, ha sokan fenyegetik. Hanem akkor, *ha elveszti önmagát*, ha elveszti sajátos és a világban páratlan moz-

dulatait.”³ Szabó Zoltán 1939-ben leírt szavai kétségbeejtően időszerűek. Nem elég, hogy az *értéknek* egyetlen szinonimájává válik a *pénz*, de mintha a Berzsenyi megkongatta halálharang hangját is elnyomná a fékevesztett bacchanália hangzavara és a rendőrterror fegyverzörgése. Mintha a *veszélyérzet* kihalt volna belőlünk, ami természetesen következik abból, hogy nincs *jövőképiünk*. A két hiány a felelőtlenség erőterében egymást generálja. Hogy ennek okai közt kitüntetett helye van a Trianon-szindróma öntudatrontcsoló hatásának, kétség-

telen. Az államilag intézményesített felejtés azonban – amelynek riasztó jele volt a Trianonban elszakítottak megtagadása –, a sajátos magyar hagyományok átértékelése, az értékek tudatos elszakítása Trianonnal sem magyarázható.

Az etikai értékektől megfosztott kultúra ugyanis nem képes betölteni azt a közösségépítő, közösségmegtartó hivatást,

amely nélkül az, amit manapság kultúrának neveznek nem más, mint – legjobb esetben – iparrá degradált népszórakoztatás, végsősoron a képzelőerő *fényűzése* és a nyers ösztönök *bujálkodása*.

Ha őszintén és félelem nélkül szembe merünk nézni a tényekkel, a magyar kultúra Burckhardt-féle órája ezt mutatja. Az óra mutatói már rég túllépték a tűréshatárt, s meglehet, hogy már magát az órát is sikerült összetörni.

Ne felejtjük azonban el, ez az önmaga gerjesztette közösségi igénytelenségre támaszkodó, magát liberálisnak nevező, de lényegében nihilista kultúrpolitika nyilván üressége miatt – akár tudomásul vesszük, akár nem – népszerű, s épp ezért a mostani, demokratikusnak deklarált, a kultúrában is a hamis és elfogadhatatlan többségi elvet valló rendszer legerősebb tartópillére. A homály, a mellébeszélés, a köntörfalazás, mindmind nekik kedvez. Nekünk ezt a kultúrát devalváló, a közömbösségből és cinizmusból épített falat kell – bármi áron – lebontanunk, és a lelkekben – Ady szellemében – fel kell ébresztenünk *a magyarul és a magyar értékek szerint való gondolkodás*, egyáltalán a világosság iránti igényt, az élet áldozatoktól sem visszariadó, valódi szeretetét.

szre: tudjunk magyarul és a magyar érdek szerint gondolkodni. (Huzugság nélkül 2. kötet 348.)

2 Heti Válasz. 2006. december 21. VI. évf. 51–52. sz. 40–42.

3 Szabó Zoltán: *Szellemi honvédelem*. Bp. é. n. Héttorony Könyvkiadó. 20. – NB. Szabó Zoltán a *nemzeti honvédelem* célját így foglalta ösz-

CSONTOS JÁNOS

Tárlat*Csoóri Sándor (1930)*

(1)

Áldassál, Föld, hazátlan messzeség,
vértanú-ország, végsőig magyar.
Szeplős anyaföld, Föld szélhámosa,
gazdátlan ország, fakult sokaság.
Szikár rakpartok, doni tulipánok,
romló ország koronás roncsaléka.
Gyöngéd vértanúk, téglaszeplős város,
megunt körutak kényszerképzete.
Földút emléke, város szökevénye,
hideg parancsuralmi rendszerek.
Agyonénekelt himnusz, szemérmes
diktatúrák, csizmasarkak jövője.

(2)

Tankágyúcsövek dériütöten,
lófogú halál, illatos romok.
Korán elföldelt szeretők,
halál görbülő kése, rangos
senkik, egy porszem rokona,
a halál ivócimborája.

(3)

Valami céltalan, mámoros bűn,
gyönyörű undor, rühes rózsakertek.
Nagyzó liliom, epilepsziás
tündér, golyóálló ölelés.
Égre fölcsapódó női sál,
szemérmük szép rejtkehelye.
Nőnemű, tűznemű, szélnemű:
a mindenség öröme.
Rózsát lávázó pünkösöd,
áttüzesedett angyalszeplők.
Hosszú hajú, meleg esők,
kínzó idegháborúk.

(4)

Epesárga rózsák, vak növények,
madár- és felhő-forgalom.
Mohába fulladt köhögés,
a körték zöld köldöke.
Ráncos messzeség, ismerős szél,
csúszómászó éjszaka.
A vihar zsákutcája,
átvilágított jegenyék.

(5)

Iramló beszéd, kocsma-operett.
a felhők Beethoven-haja.
Fésűmuzsikán fölajduló Bartók,
romlás jóslatai, mosoly embriója.

(6)

Álarcos Isten, törvényes ég,
orgyilkos remény, meddő krétapor.
Tolongó arcok, árva Isten,
villanyom fényével átszűrt némajáték.

(7)

Reklámként fölgyulladó planéták,
múzeumokba behurcolt századok.

A hazaszeretet filmje

– huszonöt év múltán az Együttélésről –

Gyarmathy Livia és Zalán Vince beszélgetése

1982-ben készült el Gyarmathy Livia *Együttélés* című dokumentumfilmje. Az évforduló alkalmából a Pécsi Kulturális Központ IDÓMOZaIK DOKUMENTUMfilmklubja által rendezett közönségtalálkozón részt vett Gyarmathy Livia is, akivel a telt házas vetítést követően Zalán Vince beszélgetett. A találkozás különlegességéhez hozzájárult az is, hogy Zalán Vince az *Együttélés* eredeti bemutatóját követően – *Történelmi ingajárat* címmel – az elsők között írt méltató kritikát a filmről még annak idején...

Somberek és Palotabozsok: két, egymástól alig öt kilométernyire található, aprócska község Nyugat-Baranyában. Mindkettőt elsősorban svábok és bukovinai székelyek leszármazottai lakják. Ha csak átutazóban fordult meg valaki ezen a vidéken, nem valószínű, hogy bármi is felhívta volna a figyelmét arra, hogy mintha e két nép együttélésének alakulásában nem az egymást gazdagító kulturális sokszínűség tisztelete, hanem a személyes tragédiákban lecsapódó, drasztikus történelmi kényszer lett volna eleinte a meghatározó erő. Amikor Gyarmathy Livia és Böszörményi Géza a nyolcvanas évek elején a világháborús ki- és betelepítések visszafordíthatatlan lokális következményeit kezdték el itt feltérképezni, talán az első lépést tették a mindmáig eleven traumák társadalmi feldolgozása felé. Munkájuk eredménye az *Együttélés* című alkotás, egyedülállóan gazdag rétegzettségű mikrotársadalmi filmtanulmány, de ami ennél is fontosabb: hiteles emberi dokumentum, amely huszonöt év múltán is eleven erővel hat nézőjére. Gyarmathy Livia történelmi távlatokban is érvényesülni képes empátiája, a feltörő érzelmekkel együtt mozgó, mégis szigorúan tárgyyszerű rendezői látásmódja elengedhetetlen összetevője ennek a kettős dinamikának. A konfliktusok bonyolult hálózatait, ugyanis – hiszen az élet örök mintákat követ – egy palotabozsoki székely fiú és egy sombereki német lány szerelmének történetén keresztül mutatja be. A fiatalok, családjuk és a rokonság mélyen gyökerező ellenérzéseivel szembeszállva örök hűséget fogadnak egymásnak. Végül elkezdődik a lakodalom, azaz az ifjú pár virradatig tartó „történelmi ingajárata” egy Ladával, a palotabozsoki és a sombereki, a székely és a sváb lakodalmas ház között...

Zalán Vince: *A magyarországi németek kitelepítése, vagy a bukovinai székelyek betelepítése, illetve azok a történelmi tények, amelyekre Együttélés című filmed épül, nem mondhatni, hogy 1980–81-ben, a film készítésének idején a napi újságokban szerepeltek volna, sőt, talán egyáltalán nem is voltak napirenden akkoriban... Szélyes kötődés*

inspirált arra, hogy éppen ezt a témát dolgozd fel, vagy más motívumok játszottak szerepet a témaválasztásban?

Gyarmathy Livia: Az *Együttélés* másképpen készült, mint ahogyan én általában filmezni szoktam. Az én közelítésem a filmem témáihoz alapvetően érzelmi közelítés. Ezt én soha nem tagadtam, és

nagyon büszke is vagyok rá. Az *Együttélés* azonban számomra fordított helyzetből indult. Talán abból az első döbbenetből, amely akkor ért, amikor elkezdtem megismerni ezt a világot. Amikor Palotabozsokon járva azt láttam, hogy a kilenc órai mise magyar nyelven folyik, a szagos mise, azaz a nagymise pedig németül. A rákövetkező héten pedig a kilenc órai mise volt német nyelven, és a szagos mise magyarul. Ez engem meglepett, és eleinte nem is igazán értettem, miért kell Palotabozsokon két nyelven misézni. Vagy: láttam olyan férfiakat, akik vastag fehér gyapjúzoknit viseltek, miközben mások nem hordtak ilyesmit... Apránként jöttem csak rá, hogy itt bizonyára két különböző népcsoport él egyazon helyen, és ezek a különféle emberek alapvetően másféle érzelmi életet élnek, világuk másképpen strukturálódik, eltérő értékeket tartanak fontosnak. Arra gondoltam, hogy egyedülállóan izgalmas lenne, ha sikerülne ezt filmben is bemutatnom. Azokat az embereket, akikkel ezeken a településeken járva találkoztam, a történelem kényszerítette arra, hogy együtt, egymás környezetében éljenek. Amint az ismeretes, a második bécsi döntés következtében elviselhetetlen lett a bukovinai székelység helyzete. Sokukat vonatra tették, majd rövid ideig tartó bácskai letelepítés után, iszonyatos nélkülözés árán és embertelen hanyattatások közepette érkeztek meg végül a mai Magyarország területére. Az igazi problémák azonban csak ekkor kezdődtek. Tudniillik elsősorban olyan helyeken igyekeztek letelepíteni őket, ahol szép nagy és gazdag porták voltak. A szép nagy és gazdag portákon korábban java-részt olyan magyarországi németek éltek, akik többségükben az

úgynevezett Húség a Hazához mozgalomhoz tartoztak. Róluk azt kell tudni, hogy németnek vallották magukat, de Magyarországot tekintették a hazájuknak, tehát erős szolidaritást vállaltak az országgal és az itt élő emberekkel. A magyarországi svábság szegényebb rétegeiből viszont többen is a Volksbundba vagy más hasonló szervezetekbe léptek be, mivel helyzetükből fakadóan fogékonyabbak voltak a szociális demagógiára, ezért könnyebb is volt őket megvadásítani. Voltaképpen itt kezdődött minden. Az újonnan érkező székelyeket elsősorban azokra a portákra telepítették be, ahol korábban olyan németek éltek, akiknek a saját magyarságuk, öntudatuk miatt eszük ágában sem lett volna, hogy az országot elhagyják. Márpedig őket telepítették ki, és tulajdonképpen azok a németek maradtak itt, akik jóval elesettebbek, szegényebbek voltak. 1945 szörnyű krízise, a háború befejezése után nem sokkal pedig már el is jött 1948–49, amikor a kommunisták magukhoz ragadták a hatalmat, és teljesen megmezevítették az országot. Ekkor viszont az történt, hogy a bányákba először a németek mentek el dolgozni, ebből fakadóan ők tölthették be a vezető pozíciókat. Belőlük lettek a brigádvezetők, így főnökeiké váltak azoknak a székelyeknek, akik, csaknem mint az eszelősök, még mindig ragaszkodtak ahhoz, hogy várnak, mert ők mindenekelőtt földet akartak. Sokan még a téveszcsébe sem léptek be, aztán végül kénytelenek voltak mégis a bányákban elhelyezkedni, ahol a svábok már jóval korábban elkezdtek dolgozni. A történelem nagyon érdekes, és egyáltalán nem olyan egyszerű, ahogyan azt sokszor a politikusok igyekeznek velünk elhitetni. A történelem ennél

sokkal motiváltabb. Az ilyen és az ezekhez hasonló beágyazott ellentétek azok, amelyeknek a kontinuitása soha nem szakad meg. A ki nem mondott vagy akár a csak félig kimondott szavakból, gesztusokból még a gyerekek is megérik a mélyben lappangó ellentéteket, és még húsz év múltán is érezni fogják. Talán már kevésbé, de ilyen a világ. Aztán később pedig lehet, hogy minden össze fog mosódni, és egyáltalán nem biztos az sem, hogy az jó lesz vagy akár csak jobb lesz annál, mint ami most van.

Zalán Vince: *Ha már az Együttélés című film történetének aktuális jelentőségéről beszélünk, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy tőlünk nem is oly messze, a Vajdaságban is hasonló kitelepítések, lakosságcserek zajlottak le a közelmúltban. Néhány évtized elteltével, gyakorlatilag az Együttélés történelmi gyökereit képező szituációhoz hasonló helyzet állt elő a jelenben is. Mondhatni, hogy a filmet akár ma is leforgathatnád. Az Együttélés azonban mégiscsak huszonöt évvel ezelőtt készült, és emellett a tény mellett sem mehetünk el szóltanul. Amikor a nyolcvanas évek elején belevágtál ebbe a filmbe, akkor a témaválasztás miatt nem gördültek-e eléd akadályok?*

Gyarmathy Livia: A stúdió részéről nem merült fel semmi ilyesmi, mivel a filmet rendkívül kevés pénzből és kevesen csináltuk. Egyáltalán nem a pénzért dolgoztunk, egyszerűen csak beszélni akartunk minderről. Viszont amikor az *Együttélés* már elkészült, akkor adódtak vele kisebb kellemetlenségeink. A filmet 1980–81 forgattuk, és 1982-ben, amikor a cenzúra a bemutató előtt ellenőrizte az anyagot, még a minisztérium is összeült. Az volt ugyanis az álláspont-

juk, hogy itt „béke van, és nem kell a sebeket felszagatni”. Jól ismerjük ezeket az érveket, és mindenki pontosan tudja azt is, ha nem volnának sebek, akkor valóban nem is volna mit felszagatni... De igazán kellemetlen ügyekről mégsem tudok ezzel a filmmel kapcsolatban beszámolni: a minisztérium elszórakozott velem egy darabig, aztán végül mégis bemutathattuk. Voltak más filmjeim, amelyekkel több volt a baj.

Zalán Vince: *Az Együttélés szerkezete kapcsán egyet tudsz-e érteni azzal a megállapítással, hogy ez a film bizonyos értelemben véve játékfilmes stílusú alkotásnak is tekinthető? Arra gondolok, hogy miközben nagyon finoman halad előre a konkrét történet, a háttérben egyszer csak kinyílik egy ablak a történelemre. Az Együttélésben olyasmiről végbe, amit a legtöbb játékfilmes csak szeretne elérni: egyetlen figura magatartásában leképezve sikerül a történelmi fejlődést vagy a történelmi helyzet változásait érzékeltetni. Olyan perspektíva jelenik meg, ami a személyes drámát és a történelmet együtt tudja láttatni...*

Gyarmathy Livia: Mielőtt erre reagálnék, meglehetősen kemény dolgot szeretnék mondani azzal kapcsolatban, hogy azok a problémák, amelyeket az *Együttélésben* ábrázolok, miért nem mosódnak el, illetve miért nem mosódhatnak el teljesen. Ha teszem azt, egymillió valahonnan keletről jött ember most Magyarországra érkezne, akkor ugyanezt a filmet meg lehetne csinálni, csak talán még annál is keményebb lenne a végeredmény, mint amilyen akkoriban, 1982-ben lett. Ugyanis nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, hogy az *Együttélés* történetének igazi drámája már 1945–46-ban lezajlott. Voltaképpen ebből fakad az is, hogy én

ezen a filmen egyfajta fordított helyzetből kezdtem el dolgozni, hiszen előbb kezdett el érdekelni maga a történelmi szituáció és tulajdonképpen ehhez kezdtem el keresni a történetet, azaz a házasulandó embereket. Hónapokig csak járkáltam faluról-falura, házról-házra, azt kérdezgetve, lesz-e itt esküvő, és ki kit vesz majd el. Egy kockás füzetben naplóztam, hogy kik a házasulandó párok, miközben azt is igyekeztem mérlegelni: leendő szereplőim vajon elég erősek lesznek-e ahhoz, hogy elbíróják majd egy film terheit... Az *Együttélés* általad játékfilmesnek nevezett szerkesztésmódjával kapcsolatban egyébként teljes mértékben igazat kell adnom neked. Azokban a filmjeimben, amelyekben megpróbálok vállalni bizonyos általánosításokat, bár dokumentumelemekkel dolgozom, mégis egy nagyon erőteljes és tudatosan felépített játékfilmes dramaturgiát alkalmazok, és ebben a szerkezetben bújnak meg a dokumentumfilmes elemek. Így csináltam az *Együttélést*, és így csináltam a legutóbbi filmjeimet, a *A mi gólyánkat* vagy a *Táncrendet* is. A *Kilencedik emeletet* viszont nem, mivel ott olyannyira erőteljes érzelmi hatás ért, és olyannyira felháborítónak találtam azt a helyzetet, hogy nem voltam képes semmiféle általánosításba belemenni,

és konkrétan arról a családról és azokról az emberekről akartam csak beszélni. Tehát ez egy filmkészítési módszer, amit én előszeretettel alkalmazok. Én már évtize-

ez az *Együttélés*, ami tényleg nem szól többről, mint hogy két nép nem fér össze, úgy kell megcsinálni, hogy az végignézhető legyen. A dokumentumfilmjeimet én általában nagyon is játékfilmesen szerkesztem, de az anyag, ami bennük van, nagyon képlékeny és nagyon is élő, lüktető, akár a szív lüktetése – legalábbis remélem, hogy olyan.

Zalán Vince: *Válójában mi itt a mérce? Egyfelől nem láttam még esküvőt, amelyen annyian zokogtak volna mint az Együttélésben bemutatott esküvőn...*

Gyarmathy Lívia: *Mert kevés esküvőre jársz!*

Zalán Vince: *Mindazonáltal van egy kedvenc Fellini-mondásom: „szeretném egyszer úgy kimondani az igazságot, hogy senki se fakadjon sírva.” Ezt még összekötném*

Gyarmathy Lívia: *Együttélés* (1982, Objektív Filmstúdió)

Forgatókönyv: Böszörményi Géza, Gyarmathy Lívia; operatőr: Pap Ferenc

dekkel ezelőtt láttam, mikor a *Kilencedik emelettel* Oberhausenben nagydíjat nyertem, hogy a magyar dokumentumfilmmel csak akkor lehet továbbmenni, ha az ember nem „beszélő fejeokről” készít filmeket. Abban a hihetetlenül kiélezett versenyhelyzetben, amikor a televíziót bekapcsolva a nézőre zúdul minden szín, látvány és addig soha nem látott élmény, akkor azzal a magyar film nem sokra megy, ha más sem történik benne, mint hogy ülnek az emberek a kamera előtt és panaszkodnak. Egy ilyen jelentéktelen történetet, mint

azzal is, hogy az *Együttélés* az igazságról beszél. Amikor viszont a forgatás zajlik, és készülnek az interjúk, akkor hogyan lehet eldönteni, mi az, ami igaz? Hogy tudod elkülöníteni, meddig tart a „film igazsága”, és hol kezdődik az az anyag, amit a legjobb esetben is már csak a „szereplő igazságának” nevezhetünk?

Gyarmathy Lívia: *Nem tudok mást mondani, mint azt, hogy megérezem. Egyszerűen érzékeny vagyok a hazugságra. Nagyon hamar észre tudom venni az álnokságot és a hazugságot, hiszen ez a mesterség-*

gem. Filmes vagyok, és abból élek, hogy az emberek szemébe nézve megérzem, mi az a határ, ameddig a dolog igazi, és utána már nem az. Eddig nem fáztam rá, de persze ettől még ráfázhatok – bár túl sok filmet már nem fogok csinálni, azt hiszem...

Zalán Vince: *Van egy jelzős szerkezetem, ami filmjeiddel kapcsolatban az eszembe szokott jutni: „konok türelem”. Ezzel én a kérdezési technikádat tudnám összefoglalni. Kérdéseidben nyoma sincs a manapság szinte kötelező agresszivitásnak. Csendesen kérdezel, de nem adod fel, nem hagyod magad eltéríteni érzelmi viharokkal, hazugságok, füllentések által. Egyébként ez a Recsk-filmben is megfigyelhető...*

Gyarmathy Lívia: Lehet, hogy valóban így van. Én ezt nem tartom különösebb rendezői erénynek. Ki így csinálja, ki úgy – nyilván van olyan filmes is, aki addig gyötri a riportalanyait, míg azok mindent elmondanak, amit ő hallani akar. Én nem lennék képes ilyesmire, már csak azért sem, mert mindig tartottam magam ahhoz az elvhez, hogy mástól sem kérhetek soha többet annál, mint amennyit magamtól is elvárok. Nem szabad a riportalanyt kizsákmányolni. Engem mindig felbosszant az, ha egy filmben azt látom, hogy agyongyötri a filmalanyokat, és addig manipulálják, kínozzák őket, amíg a készítő prekonceptióihoz igazodó eredmény meg nem született. Természetesen mindenkinek vannak prekonceptiói. Hisz anélkül el sem lehet kezdeni a forgatást, hogy ne tudja az ember, mit akar csinálni. De soha nem szabad senkit kiharcolni. A filmesnek olyan személyi-

ségnek kell lennie, vagy sokkal inkább olyan személyiséggé kell válnia, hogy higgyék el neki: nem azért csinálja, amit csinál, és tér vissza akár századszor is ugyanarra a dologra, mert a szereplőit megakarná alázni vagy nevetségessé szeretné tenni... Én ennél sokkal nagyobb léptékben gondolkodom. Számomra nincs nagyobb dolog annál, hogy egy egyszerű film, mint például az *Együttélés*, amit huszonöt évvel ezelőtt csináltam, mind a mai napig érdeklődést vált ki, gondolkodásra készít valakit. Huszonöt év márpedig nem kis idő...

Zalán Vince: *Óriási különbség van aközött, ha az ember különböző ideológiákat gyárt, vagy pedig filmet csinál annak érdekében, hogy ne ismétlődjenek meg bizonyos korábban elkövetett hibák... Eötvös Józsefet idézem, aki éppen a nemzetiségi ellentétek kapcsán hívta fel a figyelmet azokra az „egy-okú” egyénekre – vagy, ha tetszik, igaz lehet ez nagyobb csoportokra, népekre is – akik azt állítják, hogy „az én bajom egyetlen okból származik, és ennek az egyetlen oknak a megszüntetésével az én helyzetem vagy a mi helyzetünk is megjavul”. Ez az ideológiai alapállás azt sugallja, ha eltűnnének a föld színéről ezek vagy azok az emberek vagy dolgok, akkor az az nekünk sokkal jobb lenne. Ez a fajta gondolkodás kikerülhetetlenül és mindig jelen van, akármilyen távolságra próbálunk visszamenni a történelemben. Talán ebből a szempontból is szerencsés és találó a film címe: *Együttélés*. Nemcsak egy másik emberrel való együttélésre utal, hanem arra is, hogy a múltunkkal és a történel-*

*münkkel is együtt kell tudnunk élni – akár tetszik, akár nem. Mit szólnál, ha azt mondanám, hogy az *Együttélés a hazaszeretet filmje is?**

Gyarmathy Lívia: Meglepő, amit most mondtál, és ha jól megfontoljuk, akkor egyáltalán nem alaptalan. Mind a bukovinai székelyek, mind pedig a magyarországi németek itt maradtak Magyarországon. Bármilyen nehéz is volt sokszor, mégis minden tudással és erejünkkel, akár az utódai által is, de többre akartak jutni. Sokan voltak, akik például az egykori NDK területéről szöktek vissza Magyarországra. Elképesztő, hogy megalázták és kiűzték őket, elvették mindenüket, és ők mégis úgy érezték, hogy vissza kell ide jönniük. Valami visszahozta őket, olyasmí, amit talán soha nem fogunk tudni megfogalmazni, és nem tudunk szavakba önteni mi sem, akik szintén mehettünk volna százfelé, de mégis valami itt tartott, ide kötött bennünket. Ahogy te az imént Fellinit idézted, most hadd idézzem őt én is. Fellini azt mondja, hogy „a világ tele van csodával, csak észre kell venni”. Ilyen csoda az is, hogy ezek az emberek ezt a földet ennyire szeretik. Tudják, hogy itt vannak a gyökereik, de nem csak nekik, hanem a nagyszüleiknek, dédszüleiknek is, csakúgy mint a gyermekeiknek. Viszik és hurcolják magukban mindazokat a géneket, tulajdonságokat, akarásokat, amelyeket továbbadnak az utánuk következőknek. Igen, valóban azt kell mondanunk, hogy az *Együttélés a hazaszeretet filmje* – még ha én ezelőtt nem is gondoltam erre így soha...

Szerkesztette: Fenyvesi Kristóf

GYURKOVICS TIBOR

M. S. mester: Mária és Erzsébet találkozása

*Egymást sem érintve tüdődnék táncolnak
nem értve félig se mit élnek át holnap
örülnek végig bezárkózva fátyolnak*

*a fejét vétette Jánosnak Heródes
nyugodtan kérhette apjától Salome s
tapsikolt érette repesve: de jó lesz*

*Majd én is táncolva bővömben bájomban
szép fejét átfogva sorsát is átfogjam
mielőtt rám fogja bárki hogy párom van*

*táncolok tálcámmal csúf apám elébe
arcommal álcámmal hogy őt is elérje
mikor már tálcán van nézzen a szemébe*

*ez lesz az új király hirdető hirnöke
apám többé ne várj hogy holnap eljön-e
most már ha fű ha fáj hatalmad dönti le*

*érjen el a bosszú téged is akinek
ábrázata oly rút nem szeret senki meg
átölelted hosszú karoddal testemet*

*Járja a két asszony ahogy sose jár más
magzatuk nyughasson hozzon rájuk áldást
ringassa el hosszan őket a haláltánc.*

*verjen meg a Krisztus ha egyszer föltámad
akárhova is bujssz osonjon utánad
mint kutyának kis húst vessen a halálnak*

*hogy engem illetél és nem az anyámat
ők meg csak billegvén vígan táncolának
örülnek mint testvér egymás fátyolának*

*Áldott vagy asszonyok között és méhednek
gyümölcse az a bog amelyben élednek
tüzes apostolok sok százak és ezrek*

*érintsük hasunkat egymáshoz érezze
egyönk a másunkat hogy mi vár még erre
méhemből nyert utat nyöszörgő kisedre*

*Már ahogy Erzsébet méhében megmozdult
örökélet végett elindult az az út
ami Jánosé lett s nehéznek bizonyult*

*ők meg csak táncolnak lebegnek libegnek
és halkán hódolnak a kis etikettnek
és a bolondoknak kiket kivégeznek*

Rippl Rónai József: Apám

*A kertben Isten össze-vissza mászkál
mert magányosabb lett a Lear királynál
de körülötte a fák sincsenek
fű nem hajol madár se csicsereg
ő mégis törtet beljebb a bozótba
mintha közelben három lánya volna
akik őt is ugyanúgy keresik
s az én leányom lett a negyedik
de nem akadnak egymásra sehogy sem*

*elrejtik őket faág és bogórszem
vagy elrejtik maguk a borbolyák
elállják útjukat és nincs tovább
és a bohóc is hiába bolondoz
már nem találják el az átjáróhoz
ami egyiktől másikig vezet
magukban kallódnak a gyerekek
vagy egyszerűen az apánk az isten
s talán a kertben isten maga nincsen.*

KIRÁLY ODETT

Emlékekben

*A kórházban, ahol anyám dolgozott mindig
Mozartot kellett hallgatnom, amíg rá vártam.*

*Tíz éves koromban tudtam meg, hogy nem szűz,
Ő mondta el vacsora közben.
Evés előtt még úgy néztem rá, mint
egy injekciós-tűre, utána
egy vizeletmintára emlékeztetett
leginkább,
egészen a haláláig.*

*Keze érdes volt, ajka cserzett a szárazságtól
és leejtett a földre egy műanyagpoharat.
A betegápoló közönyével simogattam
kopaszodó fejét, úgy rémlett fel előttem,
mint egy rég elfelejtett szimfónia.
Ekkor szólított utoljára nevemen,
anyám,
emlékekben megkövesült Mária.*

Anyámmal kapcsolatban

*Anyámmal kapcsolatban állt egy férfi.
Ha telefonált, mindig úgy köszönt:
„Szia Tina!” Nem értettem miért.
A kérdezősködés semmit nem ért,
csak annyit tudtam meg, hogy ő Titok.
Kettőnk titka, anyám csak így nevezte.
Ha hívott, rá egy nappal a zsebembe
került mindig egy kis apró, nagyobb
összeg csak akkor járt, ha moziba
küldött anyám. Titok, a férfi,
azon kevés dolog egyike, amit
apám nem tudhat, ez amolyan rend lett,
mint apám egészsége – óvni kellett.*

*Anyám mindig elfoglalta magát.
Mosott, teregetett, s ha este volt,
rendszerint a terasz kormában fürdött,
vagy az utcáról, autók mögé bújva
figyelte, milyen nélküle a ház.
Úgy éreztem, mindig nagyon örül,
ha mozgást észlel – ilyen háborúra
hajlamos vagyok, a függöny mögül
lesem anyámat, és ő nem vesz észre,
ez az egyik kedvenc időöltése.*

*A magányt nem moshattam ki anyámból.
Most tél van. Titok nem hív, biztos sztrájkol.
Nem értek semmit, úgy megzavarodtam
mint a jelenbe ragadt múlt idő.
A filmek nem peregnek olyan gyorsan
s az ég vízében nincsen kékítő.*

DOBOZI ESZTER Túl a rákbarakkon

Angelika naplójából

3. rész

II.

Voltam már így. Ismerős nekem ez az állapot. Ez az elzártág és visszavonultság. A világból való kiesettség. Akár Cákon töltött napjaim huszonöt vagy harminc éve. Vagy a sarkkör közelében abban a parányi norvég faluban. Mint a világ végén. Sokat olvastam mindkét helyen nagy magányomban. Fönn, északon az anyanyelvemen is sikerült olyannyira kívül kerülnöm, hogy a könyv szövegét, amelyet akkoriban olvastam, alig tudtam fölfogni. Ismerem tehát az ilyen határszituációknak nevezhető helyzeteket, de ez a mostani mindent fölülmúl. Ide, erre a helyre, ahol most vagyok, nem jókedvemből jöttem, nem is csak azért, hogy legyek valahol. Ez utóbbi szempont akkoriban meghatározta a helyváltoztatásaimat. Most azonban próbálok magamban úgy rendezni saját helyzetemről való gondolkodásomat, hogy ez is csak egy olyan tartózkodás legyen, amely alatt az ember elnyúl egy ágyon, olvas, filmet néz. Elüti az időt. Amikor már tudtam, hogy elkerülhetetlen, ami elkerülhetetlen, elhatároztam, hogy megpróbálok mindenben kívül maradni. Véghez viszik velem, amit véghez visznek, de nem szabad, hogy ez egészen mélyen megérintsen. Vajon képes leszek-e ezt a kettőslelkűséget megőrizni? Itt is vagyok, meg nem is vagyok. Velem történik, ami történik, és mégsem velem. Ámbár az emberrel – úgy tetszik – csak az történik, amit valahol, valamikor már sejtett. Érzett az idegeiben. Vagy amitől oly nagyon borzongott, hogy egyszer bekövetkezik. Hát bekövetkezett. Egész felnőtt életemben ettől féltem. Irtóztam. Iszonyodtam. Ez ellen tiltakoztam a végsőkig. Azzal is, hogy nem vettem tudomásul, amit pedig tudomásul kellett volna venni. Hanyagul és lezseren azt mondtam és gondoltam, jöjjön, aminek jönnie kell. Ha a végnek kell jönnie, hát legyen vége. Most mégis itt vagyok. Tegyük csak velem, amit olyan nagyon akarnak. Rá fognak jönni, hogy nem az van bennem, amit várnak. Amit hisznek. Ki fog derülni, hogy vaklárma volt az egész. Ők miért ne tévedhetnének? Most már abban is biztos vagyok, hogy a jövőben nem fogom engedni, hogy a dolgok csak úgy megtörténjenek velem. Kezembe veszem a sorsomat. Nem fogok sodródni. Nem szabad, hogy ez még egyszer előforduljon velem. Hinnem kell, hogy az ember a tudatával irá-

nyíthatja a teste működését. Balga hit? Sikerülnie kell. Egyébként félelmetes és megrendítő, hogy mennyire tudjuk, sejtjük, milyen stációkon kell keresztülvánszornunk. Megéreztem azt is, ami 2000-ben bekövetkezett. Azt is, ami előtt most állok. Alighanem ok-okozati viszony van a két eset között. Sok mást is előre láttam, ami eljött, beváltódott. Olykor olyan vágyakat táplálunk magunkban, amelyek eleve reménytelenségre ítéltetnek. Ezzel tisztában is vagyunk, mégis hajszolódunk, gyötörjük magunkat az elérhetetlenért.

Feldmár András pszichiáter azt mondja, a betegség sok esetben regresszió. Így regrediál az ember. Így idéz elő gyermeki állapotokat, hogy újra megkaphassa a világtól, amire szüksége van. Erről érdemes lesz még gondolkodni. Az ember saját maga számára is tartogat meglepetéseket. Nem gondoltam én sem, hogy a környezetem még én fogom vigasztalni. Akkorra már kisértam magamból mindent, amit lehetett. Mikor még senki sem tudta, én sem, hogy milyen nagy a baj. Állítólag nagy a baj. Mert még mindig távol tartom magamtól ennek tényét. Mintha az egész csak tévedés volna.

Azt hittem, sokkal nagyobb megpróbáltatás lesz a mindennap használt ékszereket lefejtteni magamról s ott-hon hagyni. A halottról szokás leszedni mindent, amit nem akarnak vele együtt eltemetni. Egy könny nélkül megcselekedtem, amit meg kellett cselekedni. Egyedül anyámmal történt búcsútelefonom végződött elgyengüléssel. Mert ő elsírta magát, így én is. Talán most kerülnünk hosszú idő után közel egymáshoz. Elmesélte az ő legutóbbi operációját. Nem tudom, miért gondolja, hogy türelmetlen vagyok. Ne legyek makacs, azt mondja. Öt hónapja tűröm ezt a borzalmat. Azt nem mondhatnám, hogy szó nélkül, méltatlankodás nélkül, de mégiscsak ellátom a munkámat, a háztartást, vállalom, amit eddig is vállaltam. Csak több pihenést beiktatva. Kissé önzőbb módon élek. Anyám intelme mindenestre azt a következtetést engedi meg, hogy szegény szüleim fölöttébb akarnoknak ismernek. Az igaz, hogy önként sosem hajtottam igába a fejem. Most is csak azt követhetik el velem, amire mentálisan megértem. Gondolom, az ember így érlelődik meg a végső eltávozásra is.

Milyen igaza volt Bertának! Valóban élmény végigszemlélni, hogy a halálos vagy annak tetsző fenyegetés árnyékában hogyan változnak meg az emberi kapcsolatok. Milyen fejlődésen mennek keresztül. Milyen sok szeretet, odaadás és jóság, figyelmesség van az emberekben! Még a vérvevő egészségügyi alkalmazottban is. Akit sosem láttam azelőtt. A férjemmel óriási utat tetünk meg ez alatt a közel fél év alatt. Akik évtizedek óta együtt éltek az életüket, azok sem gondolhatják, hogy még mindig van, ami felfedezetlen a másokban. Én is

azt hittem, hogy már mindent tudunk egymásról. Hogy az eddigieknél közelebb és belülebb már nem lehetünk a másik személyén. Az elmúlt napokban kellett rádöbbenem, hogy a fegyelmezettsége mögött micsoda érzelmi viharok, milyen lelki mélységek rejlenek. Gondolhattam volna pedig. Hiszen azt mindig is tudtam, hogy hallatlan finom és nemes anyagból van szöve egész lénye. A bevonulásom előtti utolsó esténk pedig elmondhatatlan. Szép volt és borzongató. De nem a hüvösség és fájdalom, hanem az érzelmek és a szenvedélyek mélységének borzongató voltaival. Ám ez megint csak az a téma, amelyről szívesebben olvasnék, mintsem hogy beszéljek. Lejegyezni pedig végképp lehetetlennek tűnik számomra. Mostanában olvasmányaim között sem akadt olyan élmény, amely a magam közeli emlékeihez fogható volna. Talán csak tizenéves korom első feléből maradt meg néhány olyan – az áhítat és a kíváncsiság keverékéből előálló – hangulat, amelyet akkori XIX. századból származó olvasmányaim egyikéből-másikából ismerek. A jelenkori irodalom, de az elmúlt század második fele is fehér folt előttem. Sejtlemem sincs, a mostaniaknál hol lelhetném meg azt az élményt, amelyet keresek.

Mit is kell nekem másként tennem, mint eddig? Mindenekelőtt egyedül a saját belső elvárásaimnak kell megfelelnem. S ezt a belső elvárást is alacsonyabb fokozatra kell állítani. Nem akarok megfelelni már senkinek.

El kell engednem a gyermekeimet. Nemcsak értelmileg, az ösztöneimnek is tudomásul kell venniük, hogy felnőttek. Hogy ők már a saját útjukat járják, e tényt a javamra kell váltani, nem elsorvadni tőle.

És mindennap kell beszélgetés. Le kell vetköznöm azt a bizalmatlanságot, amit az elmúlt másfél évtized lerakódott bennem. Meg kell osztani a környezetemmel, amit csak lehet. Nem kell mindent magamnak hordoznom. Vallásomnál fogva sajnos még gyónnom sem lehet. Nem is tudnék. De egyetlen ember árulása miatt nem veszíthetem el a többieket is. El kell engedni ezt a fájdalmat, ahogyan a pszichológusok, természetgyógyászok mondják. Nem szabad az elzárkózás politikáját tovább folytatnom. Bár azt továbbra is vallom, tilos a barátságainkat túlzottan megterhelni a gondjainkkal.

Talán nekem is rendszeresen kell járnom pszichológushoz. Akkor is, ha rendbe jövök. Mit tegyek még? Ilyen lékúrárt, mint amelyet a műtétemre készülve tartottam, ezután is be kell iktatni az életembe.

Meg kell terveznem a további pályámat. Módosítással vagy anélkül. Annyi biztos, hogy visszafelé nem szabad lépdelni, de az előre vivő utakat igenis meg kell keresni.

A jövőben ki kell harcolni a pihenéseket. Meg kell adni a testnek, amire szüksége van. S a léleknek is. Alkalmazni fogom a nemrég tanult eljárásokat. Relaxáció, stb.

Ha csak lehet, a nemkívánatos feladatokat, időtöltéseket el kell háritani. Lelkifurdalás nélkül. Az a baj, hogy ami igazán érdekelt, azzal egész életemben csak lopva, büntudattal, elsietetten, a szabadidő és a pihenés rovására foglalkoztam. Szépreményű pályatársaim el sem tudnák így képzelni az életüket, ahogyan én éltem az enyémet.

A közéletben, azt hittem, teherbíróbb leszek. Bár foglalkoztam a gondolattal, mégsem tudtam felkészülni egészen rá: ha valaki erőt, határozott koncepciót képvisel, azzal szemben szükségszerűen jelentkeznie kell az ellenreakciónak. Ez a hatás–ellenhatás törvénye. Minél nagyobb erővel kíván hatni valaki–valami, annál erősebb ellenállást vált ki.

Valahonnan nyugalmat és derűt kell kölcsönözni, hogy az izgágáknak eszükbe se jusson izgágáskodni. Az izgága, önmagukkal való elégedetlenségüket folyton csak a rajtuk kívül eső világra kivetítő egyedektől ments meg, Uram, engem.

Milyen furcsa, hogy az utolsó, bizonytalan hosszúságú várakozási időben ezekkel az ún. előzményekkel és a továbblépés lehetőségével többet foglalkozom, mint ami jelenleg történik. Pedig az sem kevés.

A tegnapi beérkezésemet is el lehetne – bizony – mesélni. A telefonokat, amelyek mégiscsak megejtődtek. Férjem magába fordulását. Ahogyan ült a hálóban az ágyszélen magába roskadva, amíg a készülődés utolsó fázisain át nem lendültem. Ahogyan kiállt az autóval (mintha elgépiesedtek volna a mozdulatai), míg én kényszeres cselekedeteimet végeztem. Villany, gáz, záruk ellenőrzése. Mégis volt, amit otthon felejtettem. Csilla számát. Nem tudom így felhívni. Még megengedtem magamnak egy visszanézést a szobára, ahol rendszerint sokat üldögélek, dolgozom, ha otthon dolgozom. Azért sem gondolok arra, mi lenne, ha ide nem térhetnék már vissza!

Öt perccel hamarabb érkezünk a megbeszélte időnél. Egy telt doktornő előkerül. Az összes anyagomat elkéri. Nem szeretném mind odaadni, mondom. Nem tudni, miért óvatoskodom. A doktornő némi megütközéssel, talán haraggal válaszol: nem fogja szétnyírni. Ez volt az első státuszjáték. Ő természetszerűleg képviseli a főlényét, amely már a történelem helyszínéből is adódik, no meg abból, hogy a szakmai tudásból fakadó előnyöket ő élvezi, nem én. Az én ellenkezésem viszont bizonyosan valami halovány emlékeztető arra nézve, hogy még nekem is van akaratom. Nem váltam még egészen tárgygyá. Műszerekkel átvilágítható, széttrancsí-

rozható élettelen anyaggá. Amikor behív vizsgálatra, már sokkal kedvesebb velem a doktornő. Jön velem a férjem is. Végignézi a vizsgálatot. Azt a részét, amely egészen intim, talán csak hallgatja. Úgy emlékszem, mintha diszkréten elfordult volna. Előtte még barkobáztunk kinn a folyosón. Az én kezdeményezésemre. Valamit tenni kell a merev várakozás ellen – gondoltam. Hát játsszunk! Játsoztunk. Nem öt percet töltöttünk a folyosón. Sokkal többet.

– Egy kórházban ez a rend, meg kell várakoztatni a pácienseket. Akkor is, ha nincs különösebb oka – mondja férjem.

Egy „férfi nővér” (egyre több nem női ápolóval találkozom) adatokat vesz föl. Vérnyomást mér. 120/80. Tökéletes. Kijelölik a szobámat. Most, hogy ránézek a karonra, jut eszembe, hogy kaptam egy karszalagot is. Hogy össze ne cseréljenek valaki mással. Alá is kellett írnom, hogy elfogadom a karszalagot. Nem is értem, minek ez a sok jogi csűrés-csavarás. Nem ez ellentét az én személyiségi jogaimmal, sokkal inkább az volna, ha felcserélnének valaki mással.

Az első napot egyedül töltöm. Csak másnap érkezik egy idős hölgy, aki hasi műtetre vár. Tegnap délután bejött hozzám Borbála. Mielőtt megérkezett volna, feltűnően sokat gondoltam rá. Hiányzott egy kis csevegés. De talán még ennél is jobban bizalmat ébresztő pozitív lény. Erre megszólalt a telefon. Épp ő, Borbála hívott, hogy bejöhet-e. Ellátott mindenféle jóval. Szilárd ételt már nem fogyaszthattam, csak az élettáramat növeltem az ajándékaival. S próbatételem súlya növekedett meg általa, vajon kibírom-e, hogy ne kóstoljak bele a finomságokba, amelyek oda kerültek az éjjeli szekrényem alsó polcára. A narancslével viszont nagyon jól tettem velem. Az ásványvízre már kissé ráuntam.

Este kaptam egy injekciót a vállamba. Lila lett a helye mára. Beöntés helyett megelégedtem egy kúppal. Hatott. Elalvás előtt olvastam, jegyezgettem a naplomba. Megnéztem egy filmet a Dunán. Félálomban szinte. Nem vagyok igazán fogadóképes a vizuális élményekre. S ezt nem először tapasztalom magamon: ha valami pszichésen megvisel, vagy egyszerűen csak kitölti újszerűségével az egész lényemet, nem fogom fel az előttem pergő képsorok jelentését. Akkor sem, ha nem igényel a dekódolásuk különösebb intellektuális felkészültséget. (A jegyzeteim itt megszakadnak...)

Az események ettől a pillanattól oly nagyon felgyorsultak, hogy nem voltam képes követni iramát a jegyezgetéssel. Itt, amikor abbamaradt a történések rögzítése, jött meg a férjem. Riadtan, sietve érkezett. Azt hitte, hogy már vissza is hozták a műtőből. Reggel ugyanis

azt a meglepetésszerű közlést kaptam az altatóorvostól, hogy hamarabb sorra kerülök, mint tervezték. Két beteg nem érkezett meg a műtetre. Az orvosnőt ismerem valahonnan, talán fiatalkorunkban ugyanazon a buszon utaztunk rendszeresen. Most már emlékszem. Ezt aztán meg is beszéljük az altatás előtti percekben...

Lejegyezni nem volt érkezésem, de különös jelentősége van a várakozás óráiban annak, ami az operáció reggelén még természetes alvásomból való ébredésem perceiben esik meg velem. Mert az ember nem egy szempillantás alatt lép át a tudatos létezés, a teljes éberség állapotába. Félig még szendereg, de már beszűrődnek az élők és mozgásban levők zajai, zörejei. Ugyanennek a fordítottját élem meg az elalvás előtti időszakokban, amelyek hol hosszabbak, hol egészen rövidek, pár percesek csupán. Amióta rendszeresen relaxálok, meditálok, agykontrollozok, a felébredésnek és az elalvásba való átmenetnek ezeket a pillanatait törekszem kitéríteni. Újabban ekkor mormolom hang nélküli imáimat, fohászkozásaimat is. Bizonyára jól el is ítélnének vallásom teológusai, lelkészei, ha tudnák, hogy az egyház által üdvözítőnek tartott lelki megnyilvánulásokat és ezeket a gyanús keleti meg new age-es rítusokat egyidejűleg vagy egymás után művelem.

A felébredés lassításában van valami tudattalan vágy talán arra is, hogy minél tovább maradhassak az álom, az alvás mélységeiben. Hogy jó volna még visszatartani magamat ebben a nem tudatos állapotban. A nyugalomban, ernyedtségben. Jó volna még fel nem ébredni. Mert aludni jó. Aludni a legjobb. Emlékszem az életemnek olyan szakaszaira, amikor rendszeresen és mérhetetlenül sokat voltam képes aludni, noha égbekiáltóan súlyos gondokkal küzdöttem. Amikor az egész életem maga volt a megoldatlanság és kiúttalanság, menekültem szinte az alvásba. Talán így vészelttem át korábbi nagy kríziseimet. Ifjúkori elmagányosodásomat. Addig voltam erre képes, amíg a szervezetem fiatalabb volt, és nem használdott el ily mértékben, mint mostanáig. Ahogyan szaporodtak az éveim, egyre többet panaszkodtam én is az elalvás nehézségeire, mind többször ébredtem túl korán. Néhány órára rövidítve ezáltal az alvásidőt. S voltam a napi munka közben nagyon sokszor elcsigázott. Amióta tudatos életemet felidézhetem, azóta kísért a legutóbbi időm egy különös rossz szokás. Rossz szokás színében megmutatózó félelem? Szorongás? Félelem és szorongás a más léttől? Amennyire szerettem volna reggelente benne ragadni szinte az alvásba, annyira nehéz volt mindig is elfogadni, hogy most már eljött az éberségből való visszalépés ideje. Nehezen tudtam átadni magam az esti elalvásnak. A kötelezettségek ezerféle variációja zúdult rám a napnak ebben

a sötét szakaszában, millióféle ötlet tevékenységekre, cselekvésekre, amelyek többnyire nem halaszthatatlan feladatok, hanem csupán az alvás halogatásául szolgáltak. Ezért sokszor éjfélig, éjfél utánig tolódt az az idő, amikor végre ágyba kerültem. Ennek gyakorlatát csak mostanában igyekeztem megtörni. Sokszor nem is tehetek másként, mint hogy időben elmegyek aludni, mert a kezelések óta gyorsabban fáradok el. Nincs erőm a késő esti tevés-vevéshez.

A relaxáció, a meditáció vagy éppen az agykontroll azonban feloldja az átmenetek feszültségét. Nem kín az elalvás, nem riasztó a korai felébredés sem. A tudatos elernyedésből vagy koncentrációból könnyű vissza-csúszni a hajnali föl-ébredések után ismét az álomba, így nyerekhetek még magamnak értékes pihenési szakaszokat, ahelyett hogy öngyötrő vergődésben kellene töltenem a hajnali órákat. Most itt a sebészeti osztály kórágán eb-

redezve utoljára vizualizálom a bennem fészkelődő csomót. S szó szerint fészkelődőt: hiszen az az érzésem, folyvást változtatja a formáját. (Ezt később igazolják a kivett tumor laboratóriumi vizsgálatai.) Mintha egy különálló amöbatestű lény volna bennem. Sokáig növekedőben. Most viszont már a méretét egyre kisebbítve. És ezt a változást nemcsak látom lelki szemem előtt lezajlani. Kézzel is tapintható kiterjedésének csökkenése. Megérintem tehát belső látásommal még egyszer. S közben arra gondolok, G. V. ígérte, hogy energiáinak erejével számolhatok ezekben a most következő nehéz órákban. Efféléhez próbált hozzászoktatni már akkor is, amikor a kemoterápiás kezelések mellékhatásaival kellett megküzdenem. Keresem a jelenlétét ennek az erőnek most is. S ekkor ér a különös élmény. Hunyt szemmel rendkívüli fényességet látok. Aranyos, sárgás fényeket. Olyat, mint amikor elkápráztat a lehető legderűsebb nyári reggel. Vagy a tavasz újonnan szerzett világozásával. Úgy érzem, nemcsak csukott szemhéjam alatt lebeg ez a fényfolt, átsugárzik az egész koponyámon, előnti az egész agyamat. Nem sok időm van élvezni a csodás jelenséget, szüntelen a jövés-menés körülöttem. Ha jól emlékszem, ez idő tájt érkezik meg a szobatársam is. Pedig mennyire szeretném elnyújtani ezt a belső látványt! Mert amennyi-

re különös és hihetetlennek tetsző, annyira jóleső és megnyugtató is. Ám történnek a történendők, és én nem tudok a látomással tovább foglalkozni. Majd csak később teszem fel magamnak a kérdést: mi ez? Káprázat? Valóság? A szem optikai játéka? Ahogyan a szemhéjon átde-rengenek a reggeli fények. De hiszen akkor is láttam, ha lefogtam a szemhéjamat. Letakartam a tenyeremmel. S tapasztaltam már ehhez foghatót odahaza is. De soha ilyen fényerővel nem bírt, mint most.

Erről a furcsa jelenetről egyszer beszéltem a férjemmel is. Szerinte a szem természetéből, működéséből adódik, hogy ilyen belső élményekben van részünk olykor. Később bölcsész barátunknál belelapozva egy könyvbe, olvasok az általam látotthoz hasonló belső ragyogásról. Mintha egész eddigi életemet át kellene értelmeznem. Mást kell gondolnom önmagamról, mint amit eddig gondoltam. Azzal kell szembeszelnem, hogy nem ismertem elég jól saját magamat. Elképzelhetetlen volt korábban, hogy a meg nem foghatót mint tapasztalati tényét értelmezzem. S elképzelhetetlen, hogy ezeknek a költői megnyilvánulásaira időt vesztegessek.

Említettem természetgyógyásznak is különös kalandomat a fényvel. Sokat sejtetően mosolygott. S csak annyit mondott:

– Ez az, amire utaltam.

Találkozom még később is ezzel a fényességgel, amikor már mindenem túl leszek. Túl azon is, amikor gyógyultnak nyilvánítom magamat. Ekkor már nyár van. Sokat járok a természetben. Egyedül is nekiindulok reggelente. Kikocogok a határba. Szőlőtáblák, szántóföldek között ügetek. Végigfutok az ősparkon. A templomromoknál megpihenek. Úgy intézem, hogy idáig tudjak szaladni egyhuzamban. Itt megállok mindig. Jó elnyújtózni a fűben. A mohos köveken. Hagyom magam feloldódni ebben a csöndben. Ebben a magára hagyott tenyészetben. Hallom, hogy remegnek a nyárfák levelei. Zümmögnek a méhek. Dong millió apró, röpdős bogár. A bokrok között rigó neszez. Imádkozom. Meditálok. És jönnek megvilágosodás értékű pillanatok. Olyanok, amilyenekről csak közvetett módon beszélhetek. Mert kibeszélhetetlenek. Ha szavakba gyü-

röm ezeket a transzcendens élményeket, rögtön el is vesztik a hitelességüket. Megint csak irodalmár barátainknak köszönhetően lelek rá azokra a művekre, amelyek a lehető legközelebb visznek ahhoz, amiről magam szólni sem tudok. Ilyen például az a nyolcsoros, amelynek a szerzőjét elfelejtettem följegyezni, de a vers megmaradt jegyzetfüzetemben. Gyakran másoltam ki magamnak ez idő tájt szövegeket, amelyek éppen nekem szóltak, amelyek túlzottan is megérintettek.

Barokk madonnaként kószál a kertben,
és hívja őt, és vonja őt a szentély,
mely ül fenn trónusán: csepp föld födetlen
homlokán. Ott időz, mint régi vendég.
Belül a tűz – azé, kit fölszögeztek –
tűhegynyi folt. Érheti szebb fény,
aranyló, kit sújt az Ég? S csüggedőn bár,
ezüstbe szöve nő a fű, hol ő jár.

Úgy vagyok én ezekkel a természetfelettinek is vélhető jelenségekkel, mint a matematikusok a Hodge-vagy a Poincaré- meg a Riemann-sejtéssel és a többi megoldásra váró kérdéssel. A problémát már megragadták ugyan, de nincs meg a magyarázat, noha tudósok százai dolgoznak naponta a megfejtésen. Amit átéltem, úgy él bennem, mint egy réges-régi sejtelem.

De ne szaladjunk ennyire előre. Nem sokkal a reggeli relaxációt követően szól a telefonom. Édesapám hív, hogy elmesélhesse legújabb álmát. Csodálatos tiszta időben hatalmas zöld mezőben sétált.

– Ez jót jelent – mondja. – Minden sikerülni fog. És minden rendben lesz.

Sírnom kellene. De nem szabad.

Lányom és fiam is jelentkezik telefonon. Szerencsére nincs aggodás a hangjukban. Igyekszem magam is nyugtatni őket. Haza ne induljanak az én kis kórházi kitérőmért. Nehogy épp miattam veszítsék el külföldi állásukat, pozíciójukat.

Mégsem úgy történt, ahogyan ígérték. Tizenegy is elmúlt, mikor jöttek értem. Mondtam, s nem időhúzásszerűen, a mellékhelyiségbe még kimegyek. A bennem levő izgalom hatására elég sűrűn látogattam ezt a szűk kis helyet. Aztán, hogy mindent le kell vennem magamról, a parancs oly hirtelen és követelően hangzik, oly gyorsasággal ér el, hogy a tiltakozásnak egy halovány érzését sem váltja ki belőlem. Magam is meglepődöm ezen. De utolsó ragaszkodásként a műtét előtti életemhez, a kérés mégis kicsúszott a számon:

– Legalább ezt a két zsebkendőt bevihetem-e – mutatatom fel papír zsebkendőimet.

– Nem – volt a válasz.

– S a papucsom?

– Arra sem lesz szükség.

Ez egy pillanatig fájdalmasan érint. A halottnak nincs szüksége papucsra többé. A tolokodó gondolatokat azonban hamar elhessentem. Még összehajtom levetett hálóingem. Elhelyezem a papucsomat az ágy alatt.

– De mi lesz a fejemmel? Legalább egy kendővel hadd kössem be! Ne virítsak, míg a folyosón visznek, kopaszon.

Kapok egy zöld sapkát. A lepel, amellyel lefednek, miután felszállok a tolokocsira, ugyanolyan zöld. Ekkor a férjem már nem volt a kórteremben. Mintha helyettem viselné a szemérmességet, kivonult a folyosóra. Ott várt. Intett még utóljára, hogy bátorság, mikor elindult velem a kocsí.

Az ember ebbe a műveletsorba úgy kerül bele, ahogyan érkezett erre a földre. Minden nélkül. Ruhátlanul. Nekem hajam sem maradt már. Pucér voltam mindennütt. Ott is. Tényleg úgy hatott mindez, mint egy megismétlődő születés előtti várakozás. A mütös – tagbaszakadt fiatalember (milyen is legyen a mütös, ha nem tagbaszakadt) – természetesen humorizált.

– Egy éles jobbkanyar jön – vigyorgott. – Most meg egy balkanyar.

Vigyorgtam én is. Egészen természetesnek tetszett minden, ami történt. Érthetetlenül és felfoghatatlanul. Csak a zöld leplet húztam az orromig magamra, rám ne ismerjen valaki. Az összekötő folyosón sokan várakoztak, emlékszem, ahogy elhaladtunk mellettük. Betegek? Hozzá tartozók?

Átjutunk egy másik folyosóra. Ott kell várakozni.

– Nem fázik? – kérdezi a mütösfiú.

Úgy emlékszem, valaki egy injekciót szúr belém. Reggel, délelőtt semmit nem kaptam, mások beszámolóival ellentétben. Egy szem nyugtatót sem. Nincs értelme, mire hatni kezdene, már sorra kerülök, mondta a doktornő, aki meglátogatott a műtét előtti reggelen. Kérdezte, nyugtalan vagyok-e. Azt mondtam, nem vagyok nyugtalan. Valóban úgy várakoztam ott a szobában egész délelőtt, mintha egy buszmegeállóban vagy vasútállomáson időznék, míg megérkezik a következő járat. Különös módon egyáltalán nem féltem. Talán azért, mert a környezetemben élők, a hozzám tartozók, a család, barátok, akik tudtak a betegségemről, túlzottan is aggodalmaskodóak voltak. Nem engedhettem meg magamnak, hogy versenyt sírjak velük. A doktornőt viszont – mint kiderül – nemcsak a hogylétem felőli érdeklődés hozta az ágyamhoz. Az ő feladata, hogy aláírassa velem, elfogadom a műtétet. Még olyan nyilatkozatot is aláírok végül, amit eredetileg vissza akartam utasítani. Nem volt könnyű a kezemnek megtennie. Mindez felborzolta a kedélyem. Noha a dokumentum elolvasására is alig van idő, végigböngészem a szöveget. Kérdésekkel bombázom a doktornőt. A munkám-

ban megszoktam, semmit nem írok alá csak úgy rutin-szerűen. A doktornő előtt a sebész is arról próbált meggyőzni, ez csak egy kötelező formáság. Egy jogi procedúra. Nem fognak hozzám nyúlni balkáni módon (így fogalmazott), csak azt teszik velem, amiben megegyeztünk, csak amit mindenképpen szükséges, távolítják el belőlem. Ez volt az egyetlen melleleg, ami izgalomban tartott: hogy mi mindent fognak kioperálni. Megmaradhatok-e egészen a műtét utánra? Egy másodpercre magamhoz térve is erre vonatkozott az első kérdésem (emlékezetem szerint még a műtőasztalon fekve): megvan-e, amiről oly nagyon nem akartam lemondani.

– Meg-meg! Minden úgy történt, ahogyan előre megbeszéltük. Nem kellett csonkolnunk – nyugtattak meg, s én visszaaludtam.

Így indultam el ide, hogy magamban folyvást azért fohászokdramáztam, minél kisebb területet érintsen az operáció. S amit ki kell venni, az se az előzetes vizsgálatok által feltételezett dolog legyen. Még ma is reménykedem, hogy ez nem az lesz, amit hisznek. Amikor visszahoztak, s ébren voltam már jó ideje, alig mertem megérinteni saját magamat. Csak szemrevételeztem a kötést, mekkora. Talán mégiscsak igaz, amit mondtak, ígértek.

A folyosóról rövidesen betoltak egy helyiségbe. Ám még mindig nem a tett helyszínére, mint kiderült. Ettől a mozzanattól kezdve halványulnak az emlékek. Csak azt tudom, hogy nagyon nagy volt a járás-keelés. Olyan átjáróház-féle lehetett az a terem, ahol tovább kellett várakoznom. Folyton csapódott, nyikorgott valami ajtó. Talán a huzat miatt? Talán ilyen sűrűséggel jöttek-mentek a doktorok, asszisztensek. Az maradt meg bennem, hogy sok-sok helyiségen keresztül lehetett bejutni a végcélhoz. Meg a rengeteg lámpa látványa fölöttem. Hűvösséget érzek. És nagyon sokan vannak körülöttem. Fölém hajolva, a távolabbi alakok is arccal felém fordulnak. Az orvosnő, aki reggel beszélgetett velem, most ütögeti a kézfejem. Nem talál megfelelő vénát. Még mondanám neki, hogy erre számítottam, mert a kemoterápiás kezelése idején is ismétlődő probléma volt ez, de már nem tudom mondani. Az is lehet, hogy mondtam, csak hogy a saját hangomat sem hallottam már, a mondandómra adott választ pedig végképp nem. De még egy kép fölremlik, vagy inkább egy különös érzet: valaki tappancsokat rak rám. A következő emlékem már az operáció utáni pillanatokból származik. Az ismerős doktornő hangját hallom:

– Milyen jó, hogy mosolyog.

Csodálkozom ezen magamban. S tovább morfondírozom, hogy ez a megállapítás vajon rám vonatkozik-e. Ki másra, hiszen itt most én voltam a főszereplő, meg az operáló főorvos. Ez a mondat bizony rólam szól, aki

pedig nem vagyok ébren. Hogyan lehet, hogy mégis hallom? Vagy csupán álmodom? S mindezt végiggondolni sokkal kevesebb időbe tellett, mint most föl-idezni. Azt még fölfogom, fölfogni vélem, hogy a műtős átesz a tolokocsira. A művelet bizonyosan ismétlődik a kórteremben, csak éppen fordítva, a kocsiról kerülök a számomra kijelölt ágyra, ám a kettő bennem összemósódik. Az alvás máskülönben nagyon mély alvasként él bennem. Mégis úgy sejlik, mintha a körülöttem zajló sürgölődést folyamatosan érzékelttem volna. S az a nem tudni, honnan származó bizonyosság társult ehhez az érzékeléshez, hogy ami történik velem, nem rossz. Nem ellenem való. Akik körülvesznek, kivétel nélkül jót cselekednek velem. Hogy miként jutottam el a bizalomnak erre a fokára, nemigen tudom a magyarázatát. Hogyan adhattam át magam ezeknek a történéseknek azzal a természetességgel, amint ezt átéltem, magam sem vagyok képes megindokolni. Hová tűnt a viszolygásom, az idegenkedésem, amely mindannyiszor fölmerült bennem korábban, ha személyemet, testemet érintő valamely külső beavatkozás réme fenyegetett? Még fodrászhoz járnai is utáltam. Hogy valaki más, akinek fogalma sincs rólam, szabja meg az ábrázatomat, a hajam formáját, ennek is elviselhetetlen volt a gondolata nagyon sokáig.

Miért szűnt meg bennem minden tiltakozás az ellen a helyzet ellen, amelyben nem én rendelkezem önmagammal? Annak mély belátása volna ez, hogy valóban nem én rendelkezem önmagammal? Önrendelkezési jog nincs is. Nem is lehet. Csak a mindennapiság dimenziójában érvényesülhet. Bár, ha minden körülményre tekintettel vagyok, ott sem. Ott, illetve itt is ezerféle meghatározottságnak a foglyai vagyunk. Ha valamikor is azt hihetem, hogy rendelkezhetem önmagammal, látszat csupán. Csacska látszat. Az életnek ezek a végletes alkalmi, amelyből magam is kilábolandó vagyok (ezt remélem ugyanis, ezen dolgozom most már hónapok óta), előzetes ismerkedésül szolgálnak csupán az életből való végleges kilépéshez. Innen lehetnek fogalmaink ahhoz, milyen is lesz majd a visszavonhatatlan lemondás akaratáról, szándékról. Milyen lesz itt hagyni mindent és mindenkit, amihez, akihez valaha is valami közünk volt. Emlékszem, mama évekkal a halála előtt búcsúzni kezdett a tárgyaitól. Valószínűleg azzal könnyítette meg az e világtól való lassú elszakadás borzongásának átélését, hogy jó időben elkezdte osztogatni az értékeit. Kinek egy mindennapi igénybevétel alól kivonható edényt, egy soha nem használt törülközőt, kinek az ékszereit, könyveit adta tovább. Még a családi fényképtárból is juttatott ennek-annak, akiről úgy vélte, van akkora illetékessége az ábrázoltak elmúlt életében, hogy megőrzi a barnába

játszó régi fényképeket. Én még itt nem tartok. Szobámat még egyben hagytam ott könyveimmel, a festményekkel a falon. Megvan még minden kavics, kőzet, kagylócska, csigaházak, ékes dobozkák, vázák, kicsi amforák, tollak, képeslapok, millió levél, rengeteg apró holmi – olyasmik is, amiknek funkciójuk sincs. Tárgyak, amelyek nem használati értéküknél fogva fontosak, hanem származási helyükhöz mérten. Egy hangulatot idéznek, egy-egy kedves vagy kevésbé kedves személyt a múltból. Csak számomra van jelentésük. Mindenki másnak nevetséges lomok lesznek majd egyszer. Most még elképzelhetetlen, hogy megváljak tőlük. Mint ahogy elképzelhetetlen az is, hogy ne ébredjek kedvenc festményeink látványára. Első pillantásom, ha álomból kinyitom a szemem, mindig arra a két képre esik, amely

ágyunkkal szemben függ. Az egyik egy akvarell, *A túlsó parton* a címe, a másik egy olajfestmény, melynek címe nincs is. Zöldes tónusú karcsú faderekak, mint amikor sűrű vaspálcák rácsozzák előttünk a szemhatárt. Csonkák az ágak, futnak az ég felé, valahol a kép négyszöge határolta síkon kívül, a térben.

Rendezgetve magamban az elmúlt napok történéseit, azokat is, amelyekre emlékezhetem, azokat is, amelyekre nem, fölöttébb különösnek tetszik, hogy a műtetre való előkészítés perceiben hiányzott a képből a sebész, akit javasoltak számomra, s akit aztán némi gondolkodási időt hagyva el is fogadtam. Elsősorban a rokonszenvemre hagyatkozva. Mert halkán beszélt, és nem érzékelttem benne csöppnyi erőszakosságot sem. Mindemellett ropant tárgyilagosságnak véltem, amikor a műtét lehetséges kimenetelét, a műtét utáni kilátásokat taglalta. Döntésemnek fontos szempontja volt, hogy férjem is hitt a szakértelmében. Arra, hogy miért nem tűnt fel előttem elaltatásom előtt a körülöttem ténykedők között, kerestem a magyarázatot. Pszichológiai oka van netán, hogy egészen addig nem jött elő, amíg végképp el nem aludtam? Talán hogy ne zavarja meg a beteggel való esetleges kommunikáció az iránti eltökéltségében, hogy őt fel kell majd metszenie? Hogy ne kényszerüljön személyként kezelni az előtte fekvő testet. Ne legyen több, mint

egy megmunkálandó tárgy. Meglehet, csak úgy tudja hidedgével a műveletet végrehajtani, ha nem érintik meg a páciens ébrenléti-félebrenléti reakciói.

A visszaérkezésem utáni ébredései időszak legelején bizonyára sírtam, erre következtetek a mellettem fekvő hölgy szavaiból: hagyjam abba a sírást, mert fájni fog a fejem. Biztos jól tudja, hiszen orvos. Most viszont ő is beteg. A fejem valóban fáj, már két napja, de nem a sírástól, mert a figyelmeztetésre elszégyeltem magam, s el is

csendesedem nyomban. Tulajdonképpen csupán betegársam révén tudatosul bennem, hogy valóban sírás az, amit művelek. Azonban nem a fájdalom miatt sírtam, ha sírtam is, hanem a megkönnyebbülés és valamiféle földöntúli érzékenyülés okán. Azon érzékenyültem el, hogy mennyi jószág van az emberekben. Ez volt az ébredés

alatti alapérzésem, hogy itt mindenki jó, aki körülöttem tesz-vesz. Hihetetlen és érthetetlen máig is, miért véltem úgy, hogy valami határtalan jószágban részesültem. Megszabadulás volt ez. Vagy elszabadulás. Minden bizonynyal itt kezdődött el a visszafelé menetelés azon az úton, amely oda vitt volna, ahová mindannyian tartunk, s ahová legvégül mégiscsak elérkezünk. Feltehetőleg beszéltem is ebben az éber álomban, félebrenlétkben. Úgy rémlik, arról fecsegtem önkívületemben, milyen csodálatos ember az én férjem. Mi mindent köszönhetek neki. Ezek szerint, ha vannak erről emléknymaim, mégsem lehettem teljesen öntudatlan.

Az is dereng, hogy elég hamar megérkezett a férjem. Hogy meddig volt nálam, miről esett szó, nem tudom felidézni. Később jött Nóra. Mintha sok mindenről beszélt volna, de máig sem tudom a jelenetsort visszapergetni olyan élességgel, hogy a mondatait is fel tudjam idézni. Csak az erőfeszítésre emlékszem, hogy föl akarom fogni a szavai értelmét, válaszolni szeretnék, de nem megy. Minduntalan lecsukódik a szemem, visszahullok korábbi állapotomba. Még mindig nem vagyok egészen magamnál, de már telefonálni próbálok. A szüleimet hívom: nyugodjanak meg, túléltem. (Másnap mondja anyám, lassan, nagyon lassan beszéltem hozzájuk.) Rettenetes szomjúság gyötör. Mindegyre csak inni

akarak. S minél többet iszom, annál erősebb a hányingerem. Kijön belőlem minden folyadék. Nóra ürítgeti a tálat, amelyet mellém raktak. Szégyellem magam. Iszom, hányok. Iszom, hányok. Ez tart egész délután. Este is. Közben infúziót kötnek rám. Valószínűleg a kiszáradás veszélyét elkerülendő. Mégis képtelen vágyakozás fog el: annak a befőttnek a levéből szeretnék inni, amit Borbála hozott. Unom az ásványvizet. A vörös hajú nővérke jól megpirongat, amikor ezt szóba hozom. Mielőtt elérkezne az éjszakai elcsendesedés ideje, hozza az ágytálat.

– Nincs szükségem rá – mondom.

Fel akarok kelni.

– Úgy érzem, képes vagyok kimenni, el tudom intézni egyedül is.

A nővérke igen keményen beszél velem:

– Szó se lehet róla!

S megtörténik az is, amit elképzelhetetlennek tartottam eddig. Sor kerül az ágytálhasználatra. Megalázó is, szégyenletes is. S fölöttébb kellemetlen, ahogy végigfolyik rajtam a vizelet, mielőtt ebbe az utálatos edénybe belecsorogna. Legalább egy papírtörülőt, egy zsebkendőt adjanak a kezembe, hogy megtörölhessem magam. Aztán: jó volna oldalra fordulni, de nem lehet, és nem tudok. Így fekszem hát, félig ülve, félig fekve, hanyatt. Csúszkál rajtam az idegen fehér, nagyon kórházzzagú öltözék, amit, nem tudom, mikor húztak rám. Mindenesetre ebben ébredek. Ebben alszom el hajnaltájt. Mert addig nagyon szenvedek. Előbb a hányás miatt, majd azért, mert irtóztató nyugtalanság fog el. Egész testemben izgágaság tombol, ahogy megy ki belőlem a fájdalomcsillapító ereje. Ahogy tompul azoknak a szereknek a hatása, amelyeket a műtét előtt, alatt, után kaptam. Sehogyszem találom a helyem a kényelmetlen kórházi ágyon. Az éjfél-től hajnalig tartó időszak a legválságosabb. Mígnem újra elalszom. A jótékony álom azonban nem sokáig tart. Itt is korán ébresztenek. Hőmérőkkel szaladgálnak, pedig még nincs hat óra. Akit mosdatni kell, mert magatehetetlen, már négy vagy öt körül kezdik ellátni. Csobogás, csattogás, beszéd zaja riaszt fel.

Másnap már könnyebb minden. Érzem, hogy túl vagyok a krízisen. Megengedik, hogy kimenjek a mosdóba. Húszom-vonom magam után a henger alakú edényeket, amelyek csővezetékeken lógnak, s amelyekbe a veres-gennyes váladék ürül az összeöltött sebekből. Reggel hétkor körbejár az én sebészem is. Hogy jön, már messziről hallom. Meglepő, olyan, mintha régről, nagyon régről ismerném ezt a hangot. Ezek szerint az emberhez álmában is eljutnak zörejek, zajok, hangok. Míg a műtétem zajlott, sokat hallhattam, amint utasításokat osztogatott a vele dolgozó teamnek. Ez a hang öntudatlanságomban fészkelte be magát a fülembé. Faggatom,

hogy mi derült ki a kivett csomóról. Látom, hogy nem szívesen beszél erről. Vajon miért? Csak annyit árul el, hogy kisebb volt, mint gondolta. Hát ez az! Tudtam én. Tudtam én! – ujjongok titkon magamban.

A vizit idején betódulnak heten-nyolcan is. Kérek-e fájdalomcsillapítót? Ezt a nap folyamán, sőt még harmadnap is sokszor megkérdezik tőlem. Nem kérek, hisz azt a kis fájdalmat, amit érzek (mintha kőből volna a fél felső testem), el lehet viselni, mondom. Hitetlenkedve néznek rám. Én sem igazán értem, mi ez a nagy háborítatlanság bennem. Anyám türelemre intett. Hát tűrök.

A másnap ismét várakozásban telik el. Most azt várom, hogy visszahozzák a szobatársamat. Már késő délután van, amikor visszakerül. Most én szemlélhetem az ő ébredését, ahogyan ő egy nappal korábban az enyémet. Most én próbálok segíteni rajta, ahogyan ő is megtette velem egészen ma reggelig. Ő mindenesetre nem beszél, nem sír félálomban. Pedig az éjszakája is nagyon nehéz. Erős fájdalmakra panaszkodik. A másik ember szenvedését nézni csaknem ugyanolyan gyötrelmes, mint a magunkét elszenvadni. Kimegyek a folyosóra nővért keresni. Segítségért. Adjanak szegény betegnek valami fájdalomcsillapítót. A nővér:

– De hisz már mindent beadtunk, amit ilyenkor lehetséges.

Hívják az ügyeletes orvost. Álmosan, gyűrötten betámolyog egy kajla, fehérköpenyes alak. Látszik rajta, hogy álmából riasztották föl. Még mielőtt ideje volna morgolódnia az ébresztő miatt, a nővér, kissé félrehúzza őt, halkán tájékoztatja, kicsoda is az előtte fekvő beteg. Hogy voltaképpen a kollégájuk. Így is az arcán marad a doktor úrnak az ingerültsége. De nem váltja méltatlan szavakra. Magam így értelmezem a helyzetet. Így látom az éjszakai félhomályban. Vagy csupán kiegészítem fantáziámmal a vázaltszerű foltokat emlékezetemben? Rövid tanácskozás következik a szobatársam ágyánál. Nem lehet további gyógyszeradagokkal terhelni a szervezetét. Ez a döntés. El kell viselnie a fájdalmakat. Égve marad a villany. Nem tudok tovább aludni én sem. És elviselhetetlen a másik ember kínja. Olvasni próbálok. Nemigen tudom felfogni a szavak értelmét. Előveszem a számításaimat, a félbehagyott tervdokumentációt, amellyel kórházba kerülésemig foglalkoztam. Dolgozom. Félig fekve, félig ülve. Hanyatt, aztán szabadon hagyott oldalra fordulva. Amikor három nappal ezelőtt abbahagytam a munkámat, azért nem folytattam, mert megoldhatatlan kérdésekkel találtam szembe magamat. A gondolkodás kritikus pontjához értem akkor. Nem találtam a megoldást. Megfeneklettem. Így kellett bejőnnöm ide. Ezzel a megoldatlansággal, befejezetlenséggel. Jóllehet ez a befejezetlenség enged-

te hinnem abban, hogy lesz még folytatás. Lesznek még napok, amikor minden úgy fog lezajlani, mintha mi sem történt volna. Most mindenesetre jól jön, hogy lefoglalhatom magam. Hajnalra, amikor hozzák a mosdótálat szobatársamnak, mire becsörtetnek a hőmérőkkel, készen vagyok a megoldással.

Üdítő élmény a gyógytornász. A gyakorlatokat szinte selypítve, mint egy kisgyereknek, úgy diktálja. Aligha örültem ennél jobban törődésnek, mint ezeknek a halk biztatásoknak, amelyeket a gyógytornásznőtől kapok. Minden figyelmesség, minden kedvesség fölerősödve hat rám mostanában, de az operáció utáni napokban különösen. S meglepetés magam számára is, hogy kővé meredt balkaromat szinte a fejem fölé tudom emelni lassan, fokozatosan feszítve. A végére a sikeres mozdulatok már-már diadalérzéssel töltenek el. Megtudom tőle azt is, hogy nem kell lemondanom az autózésselről, úszásról. S dolgozhatok a számítógép billentyűzetén is néhány hét múlva. A függőnycsipeszekkel viszont – azt tanácsolja – ezután ne én bajlódjam, mert folyamatosan nem tarthatom függőlegesen a karomat. A következő napokban már várom a gyógytornásznőt. Várom, mert megerősít. Mert egészen egyszerűen jólesik, hogy valaki figyel rám. Perceket tölt a társaságomban.

Érkezett még egy látogatóm, akire nem számítottam. A kórházi lelkész. Már az első délután jelentkezett. Alig voltam túl az ébredésen. Ekkor még sűrűn kellett hánynom. Igényt tartunk-e a szolgálataira? S hozzáteszi azt is, melyik felekezetet képviseli. A mellettem fekvő hölgy római katolikusnak vallja magát, tehát nem igényli. Mondom, hogy én református vagyok. Látja azonban, hogy most még nem vagyok igazán alkalmas a kommunikációra, elmegy. Nem is bánom, hiszen megvagyok a magam imádságaival.

Különösen a legutóbbi templomjárásom óta. Nóra kíséretében a műtét előtti héten elmentünk istentiszteletre. Hogy kérjük az Urat, könnyüljön rajtam nagy bajomban. Én azonban csalódott voltam. Ha nem is az Úrban, hiszen ilyet kijelenteni istenkáromlás számba megy, de magamban és a szertartásban mindenképpen. Nem találtam megnyugvásra. Nem segített sem a közös ima, sem a közös zsoltáréneklés. De nem jutott el hozzám igazán a prédikáció sem. Egy ismeretlen fiatal papocska színtelen és a magamfajtnak keveset mondó prédikációja. Nóra is hasonlóan vélekedett a végén.

Amint felgyógyulok, elviszlek téged a szülővárosomba, ígértem Nóranak, ott aztán hallhatsz olyan prédikációt, hogy napokig fogsz elmélkedni rajta. Nem a textus, a hozzá fűzött magyarázat sokáig ott motoszkál majd a fejedben. Az is megtörténhet, hogy kellemetlenül fog érinteni. Pironkodni fogsz a hallottak után, mondtam.

Ezen az együtt átélt istentiszteleten nem történt meg, amit ismertem régről. Nem jött el a megérintettség csodája. Személytelen volt az egész szertartás. Sehogyan sem tudtam belül kerülni rajta. Máskor, ha kértem a megvilágosító sugallatot, megkaptam. Most tanácstalan maradtam, sőt háborgott a lelkem. Valami megzavart abban, hogy a textus minden magyarázat nélküli üzenete, az, amit lelkészi közbenjárás nélkül rendszerint képes vagyok kibontani a magam számára, eljusson a tudatomig legalább. Pedig nyitott szívvel érkeztem ide, sőt várakozással. Valami vagy valaki azonban odalopakodott galádul Isten ígéje és közém. Mintha maga a Főgonosz akadályozná meg a kontaktust. A sátáni erő jelen volt. Ha fölnéztem a karzatra, azt is láttam, kinek, kiknek a személyében.

Csüggedtségünkön úgy próbáltunk úrrá lenni, hogy elmentünk a katolikusokhoz is gyertyát gyűjtani. A reformátusok nem gyűjtanak gyertyát. Ez azonban nem akadályozott meg bennünket abban, hogy mi megtegyük. Álltunk egymásba karolva Nórával a két frissen meggyújtott gyertya előtt. Tizenöt évvel ezelőtt ugyanígy fohászoktunk. Ugyanígy együtt. Segítségért. Dolgaink jobbra fordulásáért. Én akkor azért könyörögtem, ha szerepet szán nekem az Úr, ne kényszerüljek kegyetlenségeket elkövetni, amikor döntenem kell. Tizenöt évvel ezelőtt úgy történt minden, ahogyan kértük.

– Lehet, hogy az árát most fizetem meg – mondtam.

– Nem követelhet az Ég ekkora áldozatot érte – sírta Nóra. És sírtunk mind a ketten. A gyertya lángjába belemormolt imádságunkkal csak kicsikartunk magunknak valami kevéske megnyugvást. Egy föllélegzésnyit.

Ezek után valóban örvendtem a lelkem mélyén, hogy nem akar tőlem semmit ebben a kiszolgáltatottságban, amelyben itt fekdülnöm adatott a műtét utáni órákban, nem kíván semmit sem tőlem az egyház embere.

Másnap azonban visszajött hozzám a lelkész. S harmadnap is. Rögtön azt firtatta, honnan ismer engem. Mondtam, valószínűleg az istentiszteletekről. Látszott azonban rajta, hogy nem elégedett a válaszómmal. Harmadnap egyenesen rákérdezett, nem én vagyok-e a cégvezető. Tagadhattam volna, hogy igen? Kértem, hogy kezelje diszkréten kórházi találkozásunk tényét. Éreztem, nem egészen érti, mire ez a nagy titkolózás. Elmeséltem neki egyik alkalmazottunk esetét. Akinek halálhíret keltették, noha még mindig él és dolgozik. Betegszabadsága alatt tucatnyian jelentkeztek az állására, pedig senki sem hirdette meg. Nem akarom, hogy élve eltemessenek, mondtam. S amit rám bíztak, szeretném teljesíteni. Ehhez még két évre volna szükségem.

– Hát akkor ez legyen a cél. Ezért lehet fohászzkodni – mondta.

S én titkon – magamnak is meglepetést szerezve – arra gondoltam, de hisz nem kétévnyi életet akarok én, hanem annál sokkal többet. Ha befejezem is, amivel megbíztak, szeretnék élni még. Tovább-tovább. S rettenetesen fáj, de nem szóltam róla, hogy ismeretlen és újdonsült lelki segítóm kétévnyi terjedelműre taksálja csupán a bennem levő életerőt. Nem nyitotta ki a kezében tartott Szentírást. Nem olvasott Igét belőle. Nem imádkozott a jelenlétemben. Nem imádkoztunk együtt sem. Ehelyett be-

széltetett. S én beszéltem. Magam sem értem, miért. Azt rebegettem – míg ömlött a könnyem –, hogy milyen különös tapasztalatra tettem szert a betegségem által. Sosem hittem volna, hogy ennyi jószág rejlik az emberekben, mint amennyit tőlük kaptam, mióta le

vagyok sújtva a betegségem által. A kórházi lelkész zavartan hallgatott. Talán szívesebben hallott volna arról, hogy milyen mélyen megismertem Isten jóságát. Meglehet, az az isteni jószág, hogy az emberek, akik a közelemben élnek, vagy akiknek a közelébe kerültem, nem fordultak el tőlem, hanem segítségemre siettek szinte mind. Bennük nyilvánvalóan meg Isten jósága. Átaluk válik érzékelhetővé nekünk, gyarló és rövidlátó földi halandóknak. Ez volt eddigi életem egyik legnagyobb felfedezése. Hogy az ember jó. Pedig ma minden történés épp az ellenkezőjét igazolja. Az én személyes életemben viszont minden korábbiaknál élesebben világított ki ez a számomra új élmény, a jóságé, amely az emberben is képes megjelenni. Feltehetően azért hatott rám ilyen elérzékenyítően, mert amit én a velem érintkező emberekből érzékeltem évtizedeken keresztül egészen a legutóbbi időkig, az nem a feltétel nélküli jószág volt elsősorban, hanem okvetetlenkedés, követelőzés, elégedetlenség, elvárások, kívánságok sokasága, sőt szitkok, átkok, fenyegetések, rágalomok. Ez utóbbiak képezték az emberrel kapcsolatos alapélményemet. Az életemet folytonos harcban és védekezésben éltem. Úgy látszik azonban, most a halálos fenyegetésben leledző előtt azok is leteszik a fegyvert – kevés kivétellel –, akik korábban megölték volna, ha tehetik. Ölték is, ahogyan tudták. Meglehet az

is, azért ért utol a halál üzenete, amely a kór képében megjelent, mert megölni készültek az ellenségeim. De az a kevés kivétel most nem izgat a kórházi ágyon fekvésben, akik a hadiállapot további fönntartására törekednek. Akiket – mint később szemtől szemben láthatom is őket – nem hőköltet meg semmi sem.

A sors e kései – vagy épp jókor érkező? – adományát, ezt az egyetemes szeretetét megismerve, róla beszélve megint csak eszembe jut, amit egyszer egy pszichiátertől olvastam. A betegségek regresszió jellegéről. Igen, azt mondtam, ezen bizony érdemes morfondírozni. Ha nem is egészen felel meg a valóságnak, de egy töredéknyi igazság létezik abban, hogy az ember korábbi állapotaiba csúszik vissza azért, hogy megbetegszik. Pontosabban a meg nem

haladott állapotba a betegség révén kerülhet vissza. Ezáltal érheti el, amit a gyermek nem kapott meg egykor. Vagy a benne élő kielégítetlen és örök gyermek így nyeri el meg nem szerzett jutalmát? Így, csak így jut egy lélegzetvételnél ellazuláshoz, akinek folytonosan feszített tempót kell diktálnia saját maga számára, folyvást ezer százalékot kell teljesítenie ahhoz, hogy lelkiismerete nyugalma megtalálja. Ezzel szemben a beteg megkaphatja azt az elnéző mosolyt, amelyet az egészséges is áhít, mégis nélkülözni kényszerül. A megengedő és türelmes odafordulást. Felfüggesztheti kicsit a szünet nélküli teljesítménykényszert. Nem kell állandóan cselekednie. A tevés-vevés lázában égni. Nem fontos szétszakadnia. Felszabdaldódnia. Miközben az egymással homlokegyenest ellentétes igényeknek igyekszik eleget tenni. Egyidejűleg öt-hatféle szerepnek megfelelni. Szabad tétlenkedni. Szemlélni. Lehet abban valami, hogy a betegségbe burkolózó könnyedén érteti meg környezetével, amit az egészségestől sosem fogadnának el: az ő teherbíró képessége sem kimeríthetetlen. El tud fáradni. Vele is megtörténhet, amit mindig csak mások engedhetnek meg maguknak. Kiborulhat. Összeomolhat. Elhagyhatja az önfegyelmét. Annyira, hogy már-már beolvashat, odamondogathat. Tiltakozhat. És kikérheti magának, ha megsértették.

Egy tudománytörténész naplójában olvastam, „értelmetlen minden óra, minden perc, amely megíratlan múlik el”. Hát én most ennek az elgondolásnak akarok megfelelni, amikor a kórházi lábadozás idejét jegyzeteléssel töltöm. Ha nem éppen alszom vagy olvasok, nem vizsgálatokkal gyötörnek... Feljegyzéseim azonban itt megszakadnak, mert jöttek olyan fordulatok, amelyek mereven kitöltötték akkori jelen időmet. S most már csupán mint múltra emlékezhetek vissza mindarra, ami ezután történt. S ami volt, azt a felidézés körülményei átszínezzék.

A szabad és gondtalan levéstől megfosztatva milyen önerősítő élmény egy-egy olyan rövid cselekvéssor is, amely máskor önkéntelen és magától értetődő, most azonban különös jelentőséggel bír azáltal, hogy hosszú tilalom alól feloldozva engedhetjük meg végre magunknak. Milyen öröm, hogy – a csak úgy rám akasztott egyen ágyi öltözéket levetvén – belebújhatok a saját háloingembe. Megszabadulhatok attól a sajátos szagtól, amely ebből a furcsa szabású vászonneműből árad, amíg benne fekszem. Csak most tudom meg, mekkora értéke van az egyedül elvégzett kéz- és arcmosásnak, az önálló illemhelyhasználatnak, egy nappal később a részleges zuhanyozásnak – bár még lógnak belőlem a csövek, vonszoló magam után a nehezekeimet. S csodák csodája: egyre éhesebb vagyok. Jólesik a kórházi étel is. Üresednek a befőttesüvegek, amelyeket sárgabarackkal, szilvával teli még első benn töltött napomon hozott Borbála. Mintha soha ennyire nem élveztem volna a sárgabarack ízét, mint itt, lábadozóban.

A gyógytornász nő már próbált felkészíteni a percre, amelyben megszabadítanak majd a belőlem lógó csővezetékektől. Azoktól a csövektől, amelyek a varratok alatti váladékok eltávolítására szolgálnak, s amelyeknek a végén, mint pórázon vezetett ebecskék, lógtak a váladékgyűjtő edények. Valóban, hazabocsáttatásom előtt beszélgettam a kezelőbe, s orvosom egy hirtelen mozdulattal kitepte mindkettőt. Oly gyorsasággal, hogy felszisszenni sem volt időm, bár, hogy mélyről szakadtak ki ezek a tyúkbélszerű kábelek, nem lehetett nem érezkelni. Éreztem nagyon is, ahogy a húsból inak, izmok között surrannak eszeveszett sebességgel. Ekkor láttam először a sebeimet, meg azt is, milyen rombolást végeztek a külsőmön. Zokognom kellett volna, jajongani, felháborodni, tiltakozni. Nem tettem. Lassanként be kellett látnom, hogy ezzel a – szerencsére nem túl szembezőkő, de mégiscsak egész lényemet érintő – torzulással együtt kell most már élnem. Ha csak egy plasztikai sebész nem segít rajtam. Erre azonban nem nagyon biztatnak, sőt, mintha távol akarnák tartani tőlem ennek a gondolatát is. Az orvos mindenestre abban a pillanatban, amikor a pillantásom először siklott saját felszab-

dalt testemre, együttérzéssel fogta meg a karom. Ez volt nagyon diszkrét jelzése talán annak, hogy tudja, mit jelent nekem a kötés alól feltároló látvány.

– Fog ez még változni – mondja.

S ha hozzájárulok, amíg a kirántott cső helyén tátongó üreg lehetővé teszi, megpróbál máris rajtam valamit korrigálni. Intek, hogy csak tegye. Steril fémpalcát vesz elő. Belém nyúl vele a sebnyíláson keresztül. Feszegeti, rendezgeti belül a szöveteket, hárttyákat. Nem sok eredménnyel. Nem annyira a fájdalom, hanem a művelet látványa késztet, amikor azt kérem, hagyja abba. Kapok egy másik, most már kényelmesebb kötést. Ez marad rajtam még egy hétig, a varratszedésig. De addig is ellát engem a doktor úr jó tanácsokkal. Mit tehetek, mit nem tehetek. Többnyire arról esik szó, ami tilos, nem ajánlott. Úgy gondolom, ez az a pillanat, amikor a hálapénzt át lehet adni. Én azonban bajban vagyok. Nem tartok benn magamnál pénzt a kórteremben, a férjem pedig még nem érkezett meg, aki behozná az előre elkészített borítékot. Már az operáció előtt szerettem volna a kezébe csúsztatni orvosomnak a neki szánt összeget. Visszautasított. Pedig én azt hallottam, hogy az operáló orvosnak már előre illik odanyújtani, ami sokak szerint jár neki. S ahogyan látom, mit teljesítenek a méltánytalan bérezés ellenére is, akik itt dolgoznak, magam is úgy gondolom, megilleti az adomány mindnyájukat. Mikor már kezemben a pénz, egyre csak a megfelelő pillanatot várom. Azt sem tudom, hol van az orvos. Bekopoghatok-e a szobájába? Egyedül van-e ott? Kínos-e, ha kollégái előtt kell hártania, aztán mégis elfogadnia adományomat. Bizonytalan vagyok, nyugtalan és tanácstalan. Mit tegyek? Már útra készen, felöltözötten járkálok a folyosón, mire végre föltűnik. Ahogyan előre elképzeltem, úgy reagál az én sután odanyújtott ajándékomra. A jelenet bizony mindkét félnek zavarba ejtő. Az ajándékozónak és a megajándékozottnak egyaránt. S jelzi kölcsönös kiszolgáltatottságunkat.

Hazakerülésem szép és jó volt. Sokan eljöttek látásomra. Szegény szüleim, testvéreim és az egész család. Bár titkoltam előttük, mekkora a baj, most már mindent tudnak, látszott a szemükben. De nem rémületet, Istennek hála, nem a féltést olvastam ki a tekintetükből. Azt nyugtázhatták, hogy viszonylag jól viseltem az állapotomat, a kórházat. Nézték, ahogy magam terítem meg az asztalt. Vendégekként, nem beteglátogatókként fogadom őket. Könnyedén mozgok. Nem vagyok ágyban fekvő beteg. Csak néha dőlök le pihenni délután. Nem fáraszt, ellenkezőleg: felfrissít a vendégsereg. Rég nem tapasztalt derű uralkodik körülöttem. Mindenki föllélegezhet. Túléltem. Mintha senki sem hinné, hogy megpróbáltatásaimnak még nem jutottam a végére. Igyekszem én is távol

tartani magamtól ezt a gondolatot. Este a szokásos helyemen fekszem. Készülök a bevett gyakorlataimat elvégezni. Relaxálok. Alfába szeretném magam juttatni. Számolok visszafelé – száztól. De mit is vizualizáljak? Kórházba menetelem előtt naponta próbáltam kapcsolatba lépni – legalább egyszer – a daganatommal. Elképzelttem, ahogyan csökkenőben van. Elképzelttem, amint múlik. Fogy. Szerettem volna látni – s mennyire szerettem volna – a hült helyét odabenn. Olykor sikerült azt hinnem, hogy látom is, amit oly nagyon akartam. Látom zsugorodónak. Látom szétfoszlónak. Gyakran átfésültem az egész belsőmet. Tisztogattam. Söprögtem. Folyamatos és bensőséges kapcsolatom volt a belső szerveimmel. S ez mind szertefoszlott most. Megszűnt a kontaktusom belső világgal, mert nem találtam hirtelenjében azt a pontot, amelyhez közelíthettem volna. Amely viszonyítási alapként szolgált mindeddig a belső tájékozódásomhoz. Amit mélytudati szinten el kellett volna tüntetnem, most nincsen már. Ó, hogy vártam ezt a percet, hogy ne legyen már bennem az a góc, amely ki akarta tölteni az űrt odabenn. Azt az ürességet, amely ki tudja, miként keletkezett. Az a különös, szinte önálló életet élő valami, amely föl akarta élni a szerveimet, nincs többé. Megpróbáltam elképzelni laboratóriumi körülmények között mint vizsgálati tárgyat. Azt a valamit, ami bennem keletkezett. Bennem fejlődött, és mégsem volt egy velem, mert ellem fordult. Ellenségemmé vált. Fel akart falni. El akart emészteni. Furcsa zavarodottság vett rajtam erőt.

Tanácsokkal sokan sokféleképpen ellátnak. Csillától például azt tanulom meg, hogyan lehet felkészülni arra a helyzetre, amikor az ember egyik karját nem használhatja szabadon, mégis valamiként – egyedül is – fel kell öltöznie. Félreteszem hát szeretett pólóimat, amelyek révén meglehetősen leegyszerűsödik a ruhatáram rendben tartása, hiszen ezeket a könnyű és sokféle variációban alkalmazható holmikakat nem kell vasalni. Most tehát nem hordhatom őket, ki tudja, meddig. Gombos blúzokra van szükségem. Már jó előre elkészítettem, kivaltam őket. Találtam a szekrényekben legalább két hétre valót. (Egyébként a műtét előtt minden olyasmit igyekeztem elvégezni a háztartásban is, amit feltehetően nem fogok tudni utána jó darabig.)

Az orvos arra készít fel, hogy jegelni kell magamat. A sebeimet, hogy a belső vérzések letisztuljanak rólam. Vegyek zacskós tejet, fagyasszam meg, s azt tegyem a műtési hegek fölé. Természetesen úgy, hogy ne érintkezzék közvetlenül a bőrömmel. A házi orvosom további pihenőre int, amikor én a műtétet követő héten már dolgozni szeretnék. Elfogadom, amit javasol. Főként azért, mert szellemileg is újra szeretném magam építeni. Ehhez idő kell, s az, hogy még egy darabig csak magammal törődhessem.

Nóra arra kér, ne dolgozzam annyit, mint eddig. Osszam meg a feladataimat környezetemmel. Sokkal többet bízzak a munkatársaimra, mint korábban. Természetgyógyászom, aki sokszor úgy kezel, mintha pszichológus volna, a napi többszöri relaxálást forszírozza. S emellett azt, hogy a napi gondokat, főként amelyek megoldatlanok, feszültséget hagynak maguk után, hogyan lehet letenni elalvás előtt. Ne vigyük át az éjszakába. Ne kísérjenek el a következő reggelig. Hogyan lehet ezt a műveletsort akár naponta többször is gyakorolni. A munkában olykor egy-egy lélegzetvételnél szabadságot, elernyedést engedélyezve magunknak. Szandra arra figyelmeztet, meg ne feledkezzem a műtött oldalamról, nehogy megerőltessem a bal karomat. Úgy ne járjak, mint az édesanyja, akinek begyulladt a műtési sebe, és le kellett szívatni a gennyes váladékot. Megtanulom az injekciót is beadni saját magamnak. Ez talán a legnagyobb meglepetés számomra. A trombózt megelőzendő, mindennapra előírnak egyet. Hétköznapokon – s amíg nem járok dolgozni – beadja a házi orvosom. Hétvégén azonban az ügyeletre kell bemenni. Szombaton még rendszeren meg is történik, aminek meg kell történnie, de vasárnap kegyetlenül megvárakoztat egy nyegle orvosnő. Nyegle, rám mégis erősen hatott. S úgy, hogy megváltoztatott, a hiúságomat borzolgatva.

– Miért nem tanulja meg magának beadni, asszonyom? – mondta szinte rám förmedve. Szégyelltem magam a gyámoltalanságomért. A következő napon megkértem a házi orvosomat, mutassa meg, hogyan kell az injekciót beszúrni. Jót derül rajtam, de azért bemutatja a műveletet. Ennek köszönhető, hogy nem vesz el tőlem a továbbiakban sok időt a rendelőben való várakozás, helyt tudok állni a munkahelyemen is.

Két héten át adogatom magamnak az injekciót. Sosem felejttem el, milyen volt az első. A többi azonban rutinszerűen sikerül. Már fél napja készülődöm az első önkéntes szűrővizsgálathoz. Nézem az órát, ha nem volnék képes rá mégsem, átszaladhatok a rendelőbe. Még mindig csak várok. Halogatom. Már átcusszantam a délutánra abba a periódusába, amikor nem futhatok át szégyenkezve a doktornőkhöz, hogy mégsem mertem megtenni, amire oly eltökélten kész voltam tegnap – amíg csak elméletben kellett végrehajtanom. Milyen jó volna, ha apósom élne, és itt volna. Beadná ő. Tökéletes szakszerűséggel. De legalább még egyszer megmutatná, hogyan, hová szúrjam. Mellesleg megjegyzem, nem szép dolog, hogy csak ilyenkor jut eszembe. A kórházban fekvésemben sokszor gondoltam rá. Néha félálomban, fél bódulatomban – nem számolva a lehetetlennel – már-már vártam, hogy az ő arca tűnik föl a félig nyitott ajtóban. Szólok a férjemnek, hogy nem tudom elszánni magam. Azt mondja, ha nem merem, beadja ő.

– Nem, nem! Csak ülj itt mellettem, és akkor segíts, ha nem sikerül.

Először gondolatban végigjátszom a műveletet. Megszűrni magamat talán nem is olyan viszolyogtató (hiszen szálkát is vettem már ki az ujjamból), mint annak előrevetítése, hogy be kell préselnem a folyadékot a testembe ezen a vékony tűn keresztül. Nem a szúrás, nem a préselés elképzelése kellemetlen, hanem az, hogy tőlem idegen anyagot kell magamba fecskendeznem. Már itt van mellettem az alkoholos vatta. Csippentgetem a bőrt az alatta levő szövetréteggel együtt, ahogyan mutatta orvosnőm. Kibontottam a tűt is a csomagolásból. Nézegetem a hegyét. Nem olyan, mint a ceruzáé. Élesen csapott. Inkább olyan, mint az oltóág. Csak sokszorosan vékonyabb. Férjem türelmetlen már. Át akarja venni tőlem a tűt, látván tehetetlenségemet. Nem adom. Én akarom megtenni. Csippentés, beszúrás. Fájdalmat nem érzek. A folyadék azonban nem akar átpréselődni sehogyan sem, hiába nyomom a tűnek a dugattyúra emlékeztető szerkezetét.

– Jaj, belém ne törjön!

– Próbáld mélyebbre szűrni – noszogat a férjem.

Így már jobb. Feszíti a megszárt húsköteget a beléfecskendezett anyag, de sikerült. Megvan a mára rendelt diadaléret. Örvendezek, hogy megint legyőztem magamban valami nem kívánatosat. Valamit, amitől tegnap még kiszolgáltatóbb voltam, mint ma.

A természetgyógyásztól tudom meg, nem mindegy, melyik napszak melyik órájában adjuk-kapjuk az injekciót. Mikor hajtjuk végre a fájdalmat okozó műveleteket. Szerinte reggel és este a legkevésbé érzékeny az ember a fájdalmakra, úgy hét és nyolc óra között. Ehhez fogom tartani magam a továbbiakban.

Sokan bátorítanak, segítenek a fölépülésemben. Ám sok mindent magamnak kell kiküzdenem a hazatérésem utáni héten. A mozgás, bizonyos mozdulatok új technikáit. Azt is most kell kiokulálnom, melyek azok a lépések, amelyekről már vagy egyelőre le kell mondanom. Nem pattanhatok fel például a fürdőkád szélére, hogy a szárító-

ról, amelyet csak így érek el kényelmesen, leszedjem a ruhákat. Időlegesen elveszítettem a korábbi kitűnő egyensúlyérzékeimet. Ki kell találnom, hogyan illeszem a fejemre egy kézzel a parókámat, mert a másikkal még nem tudom megérinteni a fejem búbját, tarkómat. Fél kézzel mosogatok. Főzök. Teregetek. Így minden mozdulat kétszer annyi időt vesz igénybe. Sosem gondoltam, hogy csupán egyik kezemet használva is be lehet ágyazni, s meg lehet vetni az ágyat. Jobbommal porszívózom a szőnyeget. Csak arra kell vigyáznom, meg ne feledkezzem a

bal kezem kíméléséről ilyen helyzetekben. Külön veszem elő a porszívó testét, külön-külön a tartozékokat, nem egyidejűleg, mint az operáció előtt. Elsősorban jobb kezem használatával szerelem össze a merev csövet a gégecsővel. De hogyan húzzam fel a redőnyt? Erőtlen vagyok, ha csupán a jobb kezemmel ka-

paszkodom a zsinórjába. Csúszik rajta a tenyerem. Szinte fel is horzsolódik. Hamar kimódolom azonban, ha a konyhai védőkesztyűvel nyúlok a zsinórhoz, erősebb is vagyok, s nem is horzsolódik fel a bőröm. Minden újabb felfedezés, amely saját magam és a közvetlen környezetem ellátását megkönnyíti, kisebbfajta ujjongással tölt el. S micsoda megkönnyebbitő érzés, amikor végre el merek indulni autóval. Este van. Kevés a jármű ilyenkor az utakon. Csak három kilométer oda-vissza, amit mennem kell. Látogatómat, unokaöcsémet viszem az állomásra, mert az oda tartó autóbuszok már nem járnak. Fájdalom nélkül fel tudom emelni a karom, magasabbra, mint a testemmel derékszöget bezáró vízszintes vonala. A kisebb kormánymozdulatok meg se kottyannak, csak ha hirtelen kell irányt változtatnom, vagy derékszögben kanyarodom, érzek némi feszülést hónaljtájékon. Újra tanulom szinte az életet. Újjászületés ez a javából.

Az újjászületés felhőtlen boldogságát azonban mindig megzavarja valami. A saját testszagommal például sehogyan sem tudok megbékélni. Egyik oldalamon nem mosakodhatom hónaljtájékon. Nem használhatok dezodort. Egy hétig még csak megvoltam. (Nem lévén túlzottan izzadós, szerencsémre.) De a másodikon már igencsak facsarja az orrom a saját kipárolgásom, amely

bűzősebb, mint egyébkor, mert minderre ráadásul össze is keveredik a kötésbe beleivódott vagy eleve benne levő kórházzsaggal. Arcvizemből teszek egy cseppnyit vattára, azzal törölgetem a bőröm, messze kikerülve a sebeket fedő kötés széleit. Csak illúzió, hogy segítettem magamon ezzel. Pedig rövidesen mennem kell varratszedésre. Hogy fogok szégyenkezni az orvos előtt ezzel a mosdatlansággal! A várható fájdalom és a látvány azonban szégyenemnél is nagyobb szorongással tölt el. Mert regéket hallottam már ennek kellemetlenségeiről is. Csak bátyám hűt le józanságával. Ő balesetes kezeléssel átélte már ilyen megpróbáltatást.

– Nem nagy ügy – így vigasztal, s részletesen elmeséli a saját kalandját. A szülések utána emlékeim nekem sem gyötrelmesek.

A varratszedés valóban pillanatok műve. Nekem azonban ezért is kétszer kell mennem, kétszer kell várakoznom. Csak az egyik sebem gyógyul megfelelően. A másik metszés környéke még mindig zöldes lilában tündököl. Előbb le kell szívni a bent pangó váladékot, vérömlenyt. A tű, amellyel ezt elvégzik, fájdalmasabb látványnak, mint a tulajdonképpeni beavatkozás. A szúrás és a szívás.

– Hogyan viselte a munkát? – kérdezte a főorvos úr, értesülvén, hogy már bejárok a munkahelyemre.

– Némi szorongással mentem az első napon – válaszoltam. – Akkor még nem tudtam, nem bizonytalanodom-e el a csonkasággal az egészszek között.

Némi indulattal a hangjában adta értésemre, merő túlzásnak tartja, ahogyan beállítom saját magam előtt az operáció utáni testi valómat.

– Szó nincsen csonkaságról, hiszen megvan minden! Minden testrésze! – nézett rám szemrehányóan.

Elszégyelltem magam. Többé nem hangoztattam csonkaságnak azt, ami a doktor szerint sem az. Ennek a jelenetnek nagy jelentősége lesz a rehabilitálásomban. Legelőször is önmagam előtt kell rehabilitálnom magam. Tudtam én ezt, olvastam is effélékről. Bár még sokáig fortyogó düh öntött el, ha ránéztem sebeimre öltözködés, tisztálkodás közben. És amit láttam, egyenes következményének tartottam mindannak, amit öt évvel korábbi meghurcoltatásom idején átéltem. Rosszabb pillanataimban személyekkel is összefüggésbe hoztam a csaknem végzetesre forduló betegséget. Olykor egészen elragadtatva magamat.

Egyik alkalommal a város főterén előttem tipegett Lívia, a pártütők egyik főkolomposa.

– Gyilkos, gyilkos – mondtam félhangosan.

Meghallotta-e, nem-e? Vissza nem fordult. Csak ment mereven feltartott fejével. Lívia valamikor az életem része

volt. Én is az övének. Bár ahogyan az rendszerint lenni szokott velem, nem én választottam őt, ő választott ki engem. Fiatal voltam és magányos. Gyanútlanul ugyan nem mondhattam magam, hiszen egyetemi éveim alatt jó párszor megégettek már a barátságaim. Urakkal ugyanúgy, mint hölgyekkel. Az urak álnokságán oly nagyon nem ütköztem meg, de a hölgyeké már akkor is alig kiheverhető meglepetésként szolgált számomra. Valamiféle női szolidaritásra számítottam naivan. Ennek azonban nyomát se leltem. Úgy kellett tapasztalnom, nincs ilyen. A női sorsközösség nem elég erős kötelek ahhoz, hogy el ne árulja egyik a másikat – hangoztattam az idő tájt. Lívia azonban el tudta velem hitetni évekre, hogy a mi kapcsolatunk más, mint az eddigiek. Szellembb, éteribb. Miközben a legnaturálisabb igényeiből fakadó kérésekkel állott elő első beszélgetésünk után igen hamar. Nagyon is pontosan felfogtam, hogy a pusztán érdek érvényesítésére szemelt ki magának. Az indok, amiért a sokaságból a legmegfelelőbbnek bizonyultam Líviának, pofonegyszerű volt. Kellott egy naiv fantasztika, aki megrendült önbecsülésének helyreállításában segítségére van. A menedéket jelenti számára, ha elfáradt a gyűlölködésben. Tudtam én ezt, el is raktároztam a tudatom egy rejtett rekeszébe, tisztánlátásomat mégis elhomályosították hízelgőnél hízelgőbb közeledései. Ráértett talán, hogy engem a hiúságonál lehet megfogni. Kít nem? Gyanakvásomat még cinizmusa sem ébresztette föl, amelyet észleltem ugyan, de nem töprengtem rajta eleget. Nem elemeztem mindenki mással szemben működtetett ironikus fölényét. Mindenkit lekicsinylő gúnyolódásait. Úgy gondoltam, ez amolyan kötelező értelmiségi kellék. Mint a kritikai magatartás. A lázadó szembenállás mindenfajta konformizmussal, annak beállított hétköznapi erényekkel. Amikor aztán Líviának sikerült két lábra állnia, úgy tett, ahogyan a gyógyult balesetes. Amikor kezd kényelmetlenné válni a bicegő járásban segítségül szolgáló alkalmatosság, nagy ívben hajítja el magától. Előbb azonban jól megalázott, megkínzott. Éppúgy, mint ellenségeit, akik elől régebben oly sokszor menekült hozzám, ha megsebeztek. Ha belemartak. S ez még nem minden! Nem elégitették ki ezek a közöttünk háttérben zajló kisebb-nagyobb csörték. A nyilvánosság kellett neki a vitáinkhoz. Vagy inkább az informális csatornákon elérhető félig-nyilvánosság. Nem a teljes nyilvánosság fórumait kereste, mert ott a másik félnek módjában állott volna védekeznie. Úgy viselkedett, mint a félhomályos folyosókon lesben álló. Hivatalok zezugugaiban főzte ki bizalmasaival a legaljasabb intrikákat. Így és ekkor lepleződött le előttem valódi mivoltában. Irigysége és kistílúsége akkor ragadtatta el a legjobban, amikor én is egyenesbe kerültem. Amíg

a periférián tengődő pária voltam, csak a megvetésével kellett szembesülnöm. Most azonban nem válogatott módszerekben, harcmodorban. Nem volt előtte semmiféle gát. Sem erkölcsi, sem érzelmi.

Ennek a nőnek kellene most megbocsátanom. Meg kellene szabadulnom az indulataimtól, a haragomtól, hogy a gyógyulásom felgyorsítsam. Elejét kellene vennem annak, hogy tovább mérgeződjem lelkemben, testemben. De hogyan bocsássak meg én annak, aki még csak jelét sem adta semmiféle megbánásnak? Talán azt sem gondolja, hogy én tudom, mit művelt. Bár hogy nem pusztá elhidegülés játszódott le közöttünk, hogy többről, ellenségeskedésről van szó, azt sejtetni engedte egy időben, ahogyan került a velem való találkozást. Szemlesütve, a fülem mellett elnézve sietett el mellettem, ha olykor összefutottunk. A köszönésemet sem vagy alig viszonzozva. Az ember megérzi szavak nélkül is a gyűlölet hullámain.

II. János Pál meglátogatta a börtönben gyilkosát, a muzulmán Mehmet Ali Agcát, olvasom. „Úgy beszéltem vele, mint a testvéremmel, akinek megbocsátottam, és aki a teljes bizalmamat élvez” – idézi Michel E. McCullough a *Time* magazin interjúját. Bárcsak ismeretlen gyilkosomnak kellene megbocsátanom, könnyű dolgom volna. Nekem azonban a volt barátom gyilkossággal fölrő aljas mesterkedéseim kellene túl tennem magam. Nem ajándékozhatom meg a bizalmammal, jelül megbocsátásomnak, hiszen egyszer már eljátszotta. Olyan volna ez, mintha a titoktartási kötelezettséget megsértő gyóntatótyához újfent és újfent vissza kellene térniük a cserbenhagyott híveknek. Már az is nagy teljesítmény volna részemről – úgy vélem –, ha közömbösen tudnám szemlélni. Mint idegenre, előítéletek nélkül tekinthetnék feltűnési viselkedésből fakadó és mindig éppen valakit támadó nyilatkozataira, hisztérikus kijelentéseire. Még mielőtt szembesülnöm kellett volna halálos kórnak számító betegséggel, egyazon konferencián kellett részt vennünk egy külföldi nagyvárosban. Maradjak itthon, mondjam le az előadásom? – tettem föl magamnak a kérdést, mikor megtudtam, hogy kiharcolta magának és egész családjának is a meghívást. Ráadásul egymás után következünk a sorrendben. Elég nagy az a konferenciaterem, hogy elférjünk benne. Bizony én vissza nem lépek. A hiúságom és becsvágyam győzött a haragom és a Líviától való viszolygásom fölött. Végigcsináltam a tanácskozást. Másnap azonban nem tudtam fölkelni az ágyból. Minden ízemben fájtam. Úgy éreztem, a hús leválk a csontomról a fáradtságtól, megviseltségtől. Zokogtam a felismerés nyomán, hogy nem tudok érzéketlen lenni. Hogy évek múltán sem szabadulhatok az ártalmaitól.

Rendben van, kimondom, hogy megbocsátok, döntöttem el a főtéri jelenet után két nappal. Elmondom magamban százszor, ezerszer. Nem érzek és nem táplállok haragot iránta többé. De nem kívánhatja tőlem sem ő, sem más, hogy újra beengedjem őt oda, ahol a legszemélyesebb részét élem az életemnek. Nem akarok a kezelésben lenni. Nem akarok tőle semmit. Egy fedél alatt lenni vele a legkevésbé. Éljen-boldoguljon, szívemből kívánom. De nem szeretném, ha ismét látogatnánk egymást. Ha megint járnánk egymáshoz. Nagyon távol akarom tartani magamat tőle, s őt is új életem helyszíneitől. Nem kell nekem, nekünk méregkeverő.

Mindazonáltal, ha veszélybe kerülne, és történetesen csak én tudnék segíteni rajta, gondolkodás nélkül a pártfogásomba venném. Akkor is, ha tiltakozna.

A legutóbbi istentiszteleten a lelkész Jézus sátántól való megkísértésének történetét olvasta fel Máté evangéliumából. Hozzá fűzött magyarázatában arról beszélt, hogy a gonosz ma is létező erő a világegyetemben. Ellenségeket támaszt velünk szemben. A tőle való megkísértésünk révén mi is ellenségeivé válhatunk másoknak. Arról vallott szinte ott a szószéken állva, hogy ez alól egyikünk sem kivétel. Mindnyájunkkal megtörténhet, hogy egyszerűen valaki, olykor sokan, már-már mindenki, az egész világ ellenségként tekint ránk, majd más esetekben mi leszünk mások ártalmára. A keresztény/keresztyén embernek – erre jöttem rá a templomból hazafelé menet – megkönnyíti a konfliktusairól, elárultatásairól való gondolkodását, hogy a gonoszságra vetemedő személytől függetlenül képes elképzelni, szemlélni a gonoszt. Ugyanolyan rajtunk kívül álló, de bennünk is működni tudó erőként tételezi, mint a legfőbb Jó hordozóját. Nem a velem gonoszkodó személyével, hanem a sátáni erővel kell e logika szerint fölvennem a harcot. Nem az embert kell elutasítanom, megvetnem, hanem azt a rossz erőt, amely a hatalmába kerítette őt. Erre most ébredek rá, hogy G. nagytiszteletű úr prédikációjára visszagondolok. Nincs más teendőm tehát, mint azon munkálkodnom, hogy megszabadítsam az illetőt a gonosz hatalmától. Ha nincs is közvetlen befolyásom a viselkedésére, legalább fohászok megváltozásáért, jó útra térüléséért. Ez az észjárás és beállítódás értelmetlennek tünteti fel a haragot, az elégtétel követelését, és természetesen foglalja magában a megbocsátás parancsát. Milyen szép is volna, ha viszonyaink ilyen tiszta képletben leírhatók volnának. Ha minden úgy működne, mint e példázat laboratóriumi körülményeket idéző helyzetében. Mit gondoljak a notórius bajkeverőkről? Azokról, akik a nap huszonnégy órájában – talán még álmukban is – intrikálnak? Az örök negativitásban szenvedőkről? Az alkalmilag rosszat akarókon kívül ugyanis körül vagyunk véve a szüntelen és

mindenki ellen áskálódókkal, a visszaeső bűnözőkről nem is beszélve. Sőt vannak hivatásos lejáratók, pletykákkal bizniszelők, ellenszenvgyárosok. Egész iparágga nőtte ki magát, ahogyan a bűnözés is. Alig látok a kettő között különbséget. Ez is, az is a másik ember életére tör. Velük szemben megsegíthet-e egy fohász? Egész életünknek végtelenített fohászokdássa kellene átlényegülnie, hogy megtörjön a gonosz varázs. De van-e ereje a fegyvertelen jóindulatnak? Talán egyedül benne rejlik? Ha nem is a másokat megfélemező hatalom, de a magunké? Saját magunk regulája. Ez volna személyes megváltódásunk záloga?

Egy hét múlva ismét ott ülök a sebészeti ambulancián, hogy még előzőleg bent hagyott varrataimat is kiszedjék. Egy héttel ezelőtt kaptam néhány oldalas leírást azokról a tornagyakorlatokról, amelyeket az efféle betegeknek ajánlanak, mint amilyen magam is vagyok, volnék. Mert én már nem igazán tekintem magam – orvosaimmal ellentétben – betegnek. Folytonos eufóriában tobzodom. Talán csak az a régi nyár, amikor felvettek az egyetemre, fogható az eufória mértékében és folyamatosságában e mostani örömmámorhoz, amelyet a műtéti fájdalmak elcsitulása utáni hetekben élek át. A tornagyakorlatokat tartalmazó füzetkét is hozom vissza. Ez megint alkalom egy kis csevegésre, újabb biztatásokra, tanácsok meghallgatására. Szóba hozom a rekonstrukció lehetőségét.

– Korai még ezzel foglalkozni – ez a válasz.

Hazafelé dacosan ismét elgömbölyödtem magamban, márpedig én nem fogok így maradni. Bár a férjem is helytelenítene egy újabb beavatkozást. Kár volna fölösleges kockázatokat vállalni – szerinte. Viszont éppen miatta szeretném rendbe hozatni megváltozott külsőmet. Hogy újra le merjek vetkőzni a jelenlétében. Visszatérhessen az életünk a régi kerékvágásba. Aztán egy darabig elterelődik a figyelmem erről a témáról. Munkahelyemen a zárszámadás lázában égünk mindannyian. Nekem pedig gyűlést kell tartanom a kétszáz ember előtt. S úgy, mintha mi sem történt volna. Noha önbizalmam erősödik, azáltal is, hogy parókám alatt egyre dúsabban serked a

hajam. Már körülbelül egy-másfél centiméter. Egyre többet vagyok – legalábbis otthon – paróka vagy kendő, sapka, turbán nélkül. Még hivalkodom is vele tréfásan. Merészen anyámnak is megmutatom, milyen helyes kis frizurám van kialakulóban. Az utcára azonban nem lépek még ki, csak a parókával. Munkahelyemen sem látok anélkül, pedig néha elviselhetetlenül meleg. A produkcióra hosszasan készülődöm. Lelki gyakorlatokat végzek előtte. Pszichésen ugyanis megterhelőbb kiállni, a várható okvetetlenkedések céltáblájaként, legyűrni az

esetleges ellenszenv hullámain, mint szellemileg mindezt megtervezni. Természetgyógyászom próbál erősíteni, energiával feltölteni, mielőtt még bajba sodródnék. Így teljes fegyverzetben, felpáncélozva érkezem, gondosan kiválasztott öltözékemben. Ügyelve még a színhatásokra is. Mosoly- és hanggya-

korlatok után lépek a szónoki emelvényre. A közgyűlés igen hosszú, ötórásra sikeredik. Nem érzek fáradtságot. Minden megy, mint a karikacsapás. Kellemesek, udvariasak a hozzászólók. Egészen addig, amíg Gyurgyik szólásra nem emelkedik. A legválogatottabb rágalomokkal ront nekem. Az első szavaknál úgy érzem, mintha tört forgatnának a mellkasomban. De sikerül lecsillapítanom magam. Szégyen, nem szégyen, amíg csak beszél, nagyon csúnyákat gondolok rá vonatkozólag, egészen rosszat jelentő sorsfordulatokat kívánok neki. A válaszadáskor minden erőmet összeszedve próbálok a lehető leghiggadtabb maradni. A végtelennek tűnő szócsata csak azért marad abba, mert Gyurgyik sem bírja tovább szusszal (zihál szinte az izgalomtól, amikor visszahuppan a székére), a tagság is azt követeli, hagyja abba a fenyegetésekkel, hamis vádakkal tűzdelt panaszárdatot. Később tudom meg, Gyurgyik hetek óta mással sem foglalkozik pletykálkodókkal körülvetten, mint az én betegséggemmel. Mintha a leleteimet is ismerné, olyan jól értesült. Ennek fényében egészen világosan áll előttem, miért épp erre az alkalomra időzítette kirohanását. Mint potenciális gyilkosomra, úgy tekintek rá nagyon sokáig. Egészen addig, amíg egy

színházi előadáson nem kényszerül a közelemben leülni. Hát próbáljuk ki, van-e gondolatátvitel. Képes vagyok-e hatni rá? Módosítani lelkét torzító beállítódásán. Lelke pedig csak van, ha maga nem is hisz benne.

Nem sokáig nyalogathatom sebeimet, amelyeket Gyurgyik ejtett rajtam. Készülnöm kell az újabb kemoterápiás kezelés felvételére. Még mielőtt operációra bekerültem volna a sebészetre, szentül meg voltam róla győződve, hogy minden további agresszív beavatkozást vissza fogok utasítani. Csak legyen kívül rajtam a pimasz burjánzó sejtthalmaz. Nem akarom újra elveszíteni növekedésnek indult kis hajamat. Irtózom az onkológián terjengő szagoktól. Attól, hogy újra átszűrődjön egész testemen, majd belé ivódjon minden porcikámba a gyógyítás ürügyén belém vezetett vegyi anyagok keveréke. Nincs ép véna a karomon. Megvastagodtak, begyulladtak, fájnak. Hogy elutasítsak mindent, erre serkenthetne a szomszéd városban felkeresett orvos-természetgyógyász szakvéleménye is. Helyette szedegethetném az általa felírt immunerősítő készítményeket is, legalább havi százezer forint vagy még ennél is nagyobb költséget vállalva. A bioenergetikus már régóta próbál – szelíden ugyan – abba az irányba terelni, hogy önerőből kíséreljek meg kiemelkedni ebből a mélységből, amelybe belesüllyedtem. Egyikük sem lép fel a kizárólagosság igényével. Csak megvillantanak előttem ilyen példákat. Magam ugyan még nem találkoztam személyesen senkivel, aki így gyógyult volna meg, de nem látok élő példát arra sem, hogy a gyötrelmes kemoterápia és a hozzá társuló kezelések után valaki hosszú éveket itt élne és virulna közöttünk. Közvetlen ismerőseim, akiket hagyományos orvoslással kezeltek, már nem élnek. Daganatuk kiújult, szétszóródott a testükben. Barátaim beszélnek viszont egy-egy ezzel ellenkező esetről. Így közvetett módon értesülök egy orvosnő sorsáról, aki öt éve tünetmentes. Csilla beszél barátnőjéről, aki szintén túlélő. Borbála is emleget egy idős hölgyet, aki több mint tíz éve esett át hasonló beavatkozásokon, mint magam is. Az ismételt bevonulásom előtti utolsó héten azon rágódom tehát, mitévő legyek. Önkéntelen szinte a mozdulat, amellyel mégiscsak felveszem a telefonkagylót, hogy beszéljek végre a kezelőorvosommal. A hangjában szerencsére nem érzek megbántottságot. Pedig lehetne megbántott, hiszen arra is gondolhatna, hogy kételkedem benne. Pedig nem kétely ez. A betegséggel, betegség-tudatommal vívott saját harcom különböző stációinak olykor szélsőséges megnyilatkozása. Hol megadóan tűrök mindent, hol fellázadok. S ilyen beteggel bizonyára nem először találkozok. Talán a páciensek nagy

többsége hasonló hullámzásokban éli gyógyulásig vagy a végzet betetőződéséig tartó időszakait. Emlékszem Berta elsuttogott panaszaire, amelyeket olyankor ismételtetett, amikor látogatásaim egybeestek vergődések és fölélénkülések, magabizások váltakozásaiból álló napjainak mélypontjaival.

Orvosomnak egyszer én is egészen nyíltan értésére adtam, hogy nem akarom elfogadni a gyógyítás bizonyos módozatait, noha eleinte biztosítottam afelől, hogy mindenben rá hagyatkozom, döntéseire, javaslataira bízom magamat, hiszen ő a szakember, én pedig szinte semmilyen tudással nem rendelkezem a betegségről, gyógyításáról. A műtetre készülődés heteiben azonban egyre erősebbé vált bennem a szándék, hogy kifejezzem, a testem azért az enyém. Az enyém, ha a tőle idegen burjánzó sejtek el is akarják ragadni tőlem azt a képességet, hogy uralkodjam a saját belső folyamataim felett. Kézze-lábbal kapálózom az ellen, hogy mások döntsenek a személyemről. Meglehet, a végén mindent elfogadok, amit tenni akarnak velem, de most fenntartom magamnak azt a jogot, hogy rendelkezem magammal. Úgy akarok viselkedni, mint aki képes erre az önrendelkezésre. Mintha tényleg volna lehetőség az önrendelkezésnek. Pedig testemnek, személyemnek sorsa nem itt dől el. Nem ott, ahol én élem vívódásaimat, mit engedjek meg, mit nem. De nem is ott, ahol a velem bajlódók a vérképemet vizsgálgatják. Méricskélik a beadható gyógyszeradagokat. A nagy döntések másutt születnek.

Mindenesetre egy megmagyarázhatatlan belső erő arra visz rá, hogy újra kapcsolatba lépjek azzal a doktossal, aki nagy bajomban az első igazi segítséget jelentette nekem. Már megismerem ekkorra a szövettani vizsgálat eredményét is. Apósom orvosi szótárával fejtem meg az általam nem ismert kifejezések értelmét, s egyéb orvosi szakkönyveket kérek segítségül, hogy értelmezem a leletet. Sajnos reményeim csak részben igazolja. Mind a tizenkét kioperált nyirokmirigy tiszta volt ugyan, rákos elváltozást nem találtak egyikben sem, de a kimetszett daganat valóban rosszindulatúnak bizonyult.

– Össze fogja szorítani a fogát, Angelika – mondja N. doktor úr –, és végigcsinálja. Már tudja, miből áll a kemoterápiás kezelés. Nem éri semmi váratlanul. Készüljön fel, és szóljon, amikor jönni tud.

Nem lehet ellentmondani. Sem a mondatoknak, sem annak, aki mondta őket. Az meg különösen lefegyverző, hogy szinte magam határozhatom meg az újabb kúra kezdetét. Nincs erőm harcolni, tiltakozni az orvosi elképzelések ellen. S arra gondolok, ha – ne adja Isten – mégis kiújulna a betegségem, verhetném a fejem a falba, hogy nem tettem meg mindent ennek elkerülésére.

Nincs semmilyen bizonyítékom arra, hogy nem a hagyományos orvoslás híveinek van igazuk, mint ahogyan az ellenkezőjére sincs.

Munkahelyi elfoglaltságaimat úgy ütemezem, amennyire lehetséges, hogy a közszereplésekkel járókra ne közvetlenül a kezelés után, hanem még előtte kerüljön sor. Három dolgot szeretnék kiküszöbölni. Az iszonyatos fejfájást, a hányingert és másfél centis kis hajam elvesztését. Ennek a kicsi frizurának a veszélyeztetettsége most jobban fáj, mint fél évvel ezelőtt a hosszú hullását végigszemlélni. Elmegyek G. V.-hez is, mielőtt bekerülnék a kórházba, megerősítést remélve. G. V. csöppet sincs megbotráncozva azon, hogy tanácsával ellentétben vállalom az újabb kemoterapiás gyötretéseket. Nem minősíti a döntésem, tudomásul veszi csupán. Biztosít afelől, hogy most már sokkal könnyebb lesz, mint ez ideig. Nem fogom elveszíteni a hajamat, azt mondja. Egy hónapig valóban nem történik velem semmi. Túléli a hatodik kezelést is. Különös módon most a negyedik hét után kezd hullani. És nem az egész. Néhány helyen foltokban megmarad. Bele kell tehát ebbe is törődnöm.

S mi mindent elfogad az ember, ha csapás csapás után éri? Mi mindent tudomásul vesz? Mi mindent vállal, bízva, hogy meghosszabbítható az élet, amit olykor bajok híján is elviselhetetlennek tartott régen – meggondolatlanul. Meg fölöslegesnek. Meg idegennek. Meg nyomorítónak. Fogalma sem volt pedig akkor még, milyen valóban fölöslegesnek, idegennek lenni. Mi is az igazi nyomorúság! Mi mindent kell még elszenvadni az életért? Az életben maradásért. Meddig lehet fokozni még a gyötrelmeket? A testit, a lelkét. S úgy tenni közben, hogy semmi az. Semmi ahhoz képest, ami a *nem lenni*-vel azonos. Meddig lehet ki nem mondani, nem is gondolni arra, hogy elég volt, elég a kínoztatásból? Hogy legyen vége már, hogy ne tovább! Mikor érzünk arra rá, hogy a *nem lenni* iszonyata is könnyebb volna, mint a *lenni* fájdalma. Mikor jön el? Mikor jutunk el ideig? Eljutunk-e? Ó, igen, játszottam én is (s most már tudom, hogy csak annyi volt, játék vagy inkább őszintétlen handabandázás, felelőtlen fenyegetőzés), hányszor jelentve ki, hogy meghalni volna jó, inkább, mint kibírni a nem nekem való életet. A szégyent. Gyalázatot. A tétlenségre ítéltséget. A céltalanságot. A hitetlenséget. Később is, amikor már jobb és konszolidált életem volt, hányszor mondtam, hogy ezt az életet így tovább nem lehet élni. Nem lehet ebben az országban megmaradni. Nincs értelme – mindig csak szemben menetelni a világgal. Leszakadva azokról a folyamatokról, amelyeknek zöld utat enged a nagypolitika. A magamfajtanak csak leszakadni volt módja, mert amaz a másik út az ellentétes oldalra

vitt volna, amely iránt nem vágyakoztunk, vagy egyenesen taszított, izlésünktől, családi hagyományainktól volt idegen. Így hát hol visszahúzódva, csendben várakoztunk, mint a bebábozódott állatkák, hol megindulva, kinyílván, felegyenesedve dolgozni kezdtünk, a szorítások oldódása idején. Mennyi is jutott a cselekvés eufóriájából? Néhány hónap? Egy év? Kettő? Hol van már az a decemberi késő éjszaka, mikor együtt csomagoltuk ismerősök-ismeretlenek az adományokat, ajándékokat, pakoltuk a segélyszállítmányokat? Akkor még forradalomnak hittük, amelyről azóta kiderült, nem az volt. És hol vannak ezek az akkor frissen társult társak? Hol? Kiből mi lett? Mi nem lett? Az a képzetünk támadt, hogy győztünk. Azt hittük egy pár órácskára. Ám alighogy felocsúdtunk, kezdődött a mocskolódások évadja, amely azóta is tart.

És milyen irdatlan hosszú volt az út addig, amíg ki-mondhattam, itt vagyok otthon. Itthon! Végre azonos vagyok azzal, aki vagyok. Másnap már arra eszmélhettem, hogy nem értem a körülöttem élőket. Nem beszéltem a gyermekeim nyelvét, s a gyermekeim sem az enyémet. Nem szép a szép! Nem pocsek a pocsek. Mint torzszülöttek, ropják körülöttem idétlen táncukat, akikkel egy bolyban éltem. S mint torzszülötre, a teremtés tévedésére néznek rám, ha mozdulni merészelek a magam módján. Már-már nincs semmi abból, amiért mi élünk. Amiért hallgattunk a hallgatás évtizedeiben. És várakoztunk. Minden-minden megváltozott. A világ sarkaiból fordult ki, anélkül hogy ezt a mindenséget átjáró átalakulást látványos felfordulás előzte volna meg. Mindez észrevétlen történt. Ennek ellenére sem lett volna szabad azt mondanom, hogy itt már nincs miért élni. Pedig megtettem, naponta százszor, ezerszer.

És most, mikor itt fetrengök valódi testi kínjaimban, nem jut eszembe egyetlen pillanatra sem, hogy be kellene fejeznem a földi pályámat. Hogy jobb volna most már megsürgetni a befejeződést, ha már így alakult. Az észveszejtő és a tűrőképességemet végsőikig próbára tevő rosszullétek alatt is csak egyetlen gondolat úz-hajt és tart meg egyben: fel kell innen tápáskodnom. Meg kell mutatnom, hogy meg lehet gyógyulni. Nem szabad veszítenem. Nem szabad alul maradnom. És tudom is, valahol ott van ez a tudás bennem, mélyre temetetten, de ott van, és üzen. Beszél hozzám valaki a tudattalanból merülve fel, és azt mondja, azt ismételteti folyton, hogy ez még nem az, amivel be lehet végezni. Ezt ki kell csak bírni. Innen még lesz a jónak folytatása. Még vissza lehet szerezni – ha mindent nem is. Majdnem mindent!

– folytatjuk –

Az irodalom felelősség és lehetőség

Beszélgetés Vasy Gézával

Vasy Géza úgy véli, az irodalomtörténészek nem halhatatlanok. Feltehetően igaza van. Miként az is igaz, hogy kevesen részesülnek olyan őszinte elismerésben, mint ő, hiszen a születésnapjára készült kötetben közel kilencven pályatárs, költő, író köszöntötte. Családjának története, sorsának, pályájának alakulása az elmúlt évtizedek és jelenünk szubjektív tükré is egyben.

– *Valamennyi család életét meghatározza, ha más-más szinten is, az a történelmi, szellemi közeg, amelyben él. Az ön családjának története is egyfajta korlenyomat. A lexikonokban csak annyi olvasható, hogy értelmiségi családban született. Felelevenítene néhány momentumot családjá gazdag történetéből, amely nyilván nagy hatással volt pályájának alakulására is?*

– Úgy gondolom, a család nagyon fontos. A második családomban, tehát nem amelyben születtem, hanem amelyben felnőttként éltem és gyerekeket neveltem, abban ezt még inkább kellett tapasztalnom. A társadalom egészében gondolkodva is arra kell jutnia az embernek, hogy egyáltalán nem mindegy, ki hova születik. Manapság sok szó esik az esélyegyenlőségről, ami nagyon szép és nemes idea, de úgy gondolom, soha nem volt és soha nem lesz esélyegyenlőség sehol a világon, még az azonos képességű emberek körében sem. Rengeteg mindentől függ az, hogy ki hova tud eljutni a születése pillanatától kezdve a haláláig. Visszatérve a konkrétumokra: én valóban értelmiségi családban születtem, amelyik annyiban volt féldoldas, hogy anyai ágon nemzedékeken át értelmiségiek voltak, jogászok, orvosok például, édesapám viszont első generációs értelmiségi volt, az ő apja cipésmesterként élte le az életét. Szüleim már budapestiek voltak születésükre nézve

is, sőt az apai nagyapám is Budapestben született, ez is számít, nem csak az, hogy mi a foglalkozásuk, hanem hogy hova születnek, hol nevelődnek az emberek. Tehát nem felköltözők voltak. A korábbi ősök nem Pesten vagy Budán születtek, hanem szanaszét a történelmi Magyarországon.

Számomra az is fontos, hogy Budán születtem, hogy Lágymányoson, a műszaki egyetem mellett az akkor még teljesen ismeretlen nevű Kruspér utcában laktam huszonöt éves koromig, tehát a kórházból oda vittek haza a szüleim. A Kruspér utca lényegében a Gellért-hegy és a Duna között terül el, tehát egyrészt hegy és víz, másrészt Dunántúl. Bár 1967 óta Pesten élek, dunántúli vagyok, amit aztán a Balaton-élmény nagyon megerősített. Hegy és víz közelében érzem jól magam, s azt is szeretem, ha messze tekinthetek. Ez a szülőföld-élményem. Viszonylag hamar rájöhettem, huszoneves korom táján, hogy bizony az embernek akkor is van szülőföldje, ha nem falun vagy kisvárosban születik, hanem a fővárosban, akkor azon belül van egy szülőföldje, ami nekem a Lágymányos, a Gellért-hegy és a Duna vidéke. Manapság is, ha valamilyen okból arra járok, azt érzem, hogy hazajöttem. A mellettünk lévő lakásban éltek anyai nagyszüleim anyám öccsével, velük is nagyon sokat lehetünk együtt gyerekek. Apai nagyanyám pedig kisebb-

bik lányával, aki a keresztanyám volt, és férjével a Duna túloldalán, a Közraktár utcában élt.

Visszatérve a szülőkre: az édesapám gépészmérnök volt, 1907-ben született, az édesapjának egy elég jól menő cipészüzlete volt a belvárosban, a Molnár utcában, de az első világháború alatt tönkrement, tehát elég szegénysorsúak lettek, úgyhogy nehezen tudta elvégezni az egyetemet anyagi okok miatt. Mire diplomát szerzett, jött a gazdasági világválság, elég sokáig nem tudott elhelyezkedni, állástalan volt, jelképes fizetésekért dolgozott, nyilván ez is szerepet játszott abban, hogy viszonylag későn, 1940-ben kötött házasságot édesanyámmal, aki jóval fiatalabb volt nála (1920-ban született, tehát tizenhárom év korkülönbség volt közöttük). Azt is mondhatnám, hogy édesapám történetében nincs semmi rendkívüli, ha a XX. századra gondolok, főként a középső évtizedekre. Gépészmérnöki karon végzett, aztán közgazdász diplomát is szerzett. Tudomásom szerint ő volt az első Magyarországon, akinek a diplomamunkája egy repülőgép megtervezése volt, ez volt a fő érdeklődési köre.

– *Honnan eredhetett ez a vonzalom a repülés, repülőgépek iránt?*

– Friss élménye volt az első világháború, amelyben a repülőgépek kezdtek szerepet játszani, s talán a tanárai is inspirálták. Ha valakit akkor a repülőgépek ennyire foglalkoztattak, mivel a harmincas évek második

felében polgári repülés alig volt Magyarországon, maradt számára a katonaság. A harmincas évek végén hivatásos katona lett, ilyenként vett részt a második világháborúban is, egy repülőgép-javító műszaki századnak volt a parancsnoka, századosként. El kell mondanom a további események miatt, hogy ő nem ludovikás tiszt volt, tehát nem hivatásos katonai képzésben vett részt, ez azért fontos, mert az, hogy valaki Ludovikát végzett, az a Rákosi-korban jóformán egyenlő volt azzal, hogy az ember voltaképpen halálraítélt. Horthysta tisztnek számított így is, de nem ludovikásként, hanem egy szelídebb kategóriában. Nyilvánvaló az is, hogy mivel nem elit polgári környezetből származott, egy cipész-mester gyermekeként, hiába volt kitűnő tanuló, hiába nyert országos középiskolai versenyt földrajzból, valószínűleg nehezebben kerülhetett volna be a Ludovikára. Közbevetőleg mondom, hogy legelső gyermekkori élményeim Budapest ostromának képeihez kötődnek, akkor lettem hároméves, az öcsém, tizenöt hónapos volt. Az utolsó állomáshelye ennek a repülőgépjavító századnak a Trefort-kertben volt, az akkori meg a mai bölcsészkar udvarában. Az utolsó pillanatokban, amikor még volt híd a Dunán, édesapám bennünket, tehát a családját átvitt oda Budáról, a Kruspér utcából. Átlátszó ürügyekkel halogatta azt, hogy a századával áttelepüljön Pestről Budára. Nem került át, ottmaradt, így esett szovjet hadifogságba. A legelső emlékképem, amire nagyon pontosan emlékszem, ahogy átmegyünk Budáról Pestre egy katonai zárt dobozos autóval, koromsötétben. Szokatlan volt, hogy éjszaka kivisznek minket az utcára és mindenhol lövöldözés, zajok, égő épületek, ez az első emlékképem, a második pedig a pince a katonákkal a Múzeum körúton, ahol el voltunk szállásolva. Az a dolog furcsasága, hogy

néhány éve a bölcsészkar egységei visszaköltöztek ide. Az A épületbe került a Magyar Irodalomtörténeti Intézet és a Dékáni Hivatal, a harmadik emeleten kaptam én is elhelyezést egy szobában, és annak az épületnek az alagsorában voltam háromévesen, így érdekesen összéérték a szálak. Édesanyám naplójából tudom, hogy éppen ebben az épületben voltunk.

– *A családdal mi történt ezután? Visszajutottak Budára?*

– Egyszerű volt a helyzetünk, mert apám idősebb húga Rákospalotán élt, anyám velünk hozzájuk ment, ott töltöttünk néhány hetet, s amikor a Csepel-szigetnél már volt egy pontonhíd, ahol civileket is átengedtek, azon keresztül igyekeztünk haza, méghozzá úgy, hogy egy idő után egy férfi, aki taligával ment, beültetett minket a taligába, ez neki is jó volt, mert nem egyedül próbálkozott, hanem kétgyerekes apaként, így kevésbé volt számára is veszélyes az út. Így kerültünk haza a Kruspér utcába. Két emlékem is van erről az útról. Az egyik, hogy egyszer csak egy teherautó megállt mellettünk, egy katona kihajolt és egy karéj kenyeret nyomott a kezembe. A másik, hogy a nagymamán isteni bablevest főzött, és a gyerekasztalnál az öcsémmel teljes átéléssel azt ettük, nagy dolog volt, hogy bablevest tudtunk enni. Azzal a házzal nem történt semmi, ahol laktunk. Az épületben egyszer esett kár, 1942 őszén a legelső bombatámadáskor, amely Budapestet érte, ez a ház is találatot kapott. Azon az éjjelen halt meg Móricz Zsigmond.

– *Édesapja hova került, mi lett a további sorsa?*

– Ceglédre került átmenetileg hadifogoly táborba. Volt egy súlyos

Édesanyjával 1943 nyarán

betegsége, amelyből felépült, majd jelentkezett a demokratikus hadseregbe. A világháború végéig volt két magyar vasútépítő dandár, ő a másodiknak lett a műszaki parancsnoka. Frontszolgálatot teljesített, főként Szlovákia és Csehország területén. Őrnagy lett, majd alezredez, Veres Péter nevezte ki. Benne mindig volt ambíció, hogy tudományos munkát folytasson, ha lett volna rá módja a harmincas években, a műszaki egyetemen lett volna tanár, de egyrészt nemigen voltak állások, másrészt pénzt kellett keresnie. 1945 után katonatisztként a műszaki egyetemen létrehozott hadmérnöki karon tanított, csakhogy jött a fordulat éve, a Rákosi-kor, s 1951 végén mint régi tisztet, őt is leszerelték. Az volt a nagy szerencse, hogy csak leszerelték, nem vonták perbe, nem vitték el, nem telepítettek ki bennünket. Egyébként szinte teljesen a házmesterektől függött Budapesten, hogy hogyan folytak a kitelepítések. A mi házunkból senkit nem vittek el. Nagyon rendes házmester volt, s persze az is fontos, hogy a lakók között sem akadt, aki feljelentgette a másikat. Holott arra mindenki emlékezett, hogy

apám a Horthy-hadseregben katonatiszt volt. Sőt, a névtáblán is szerepelt, hogy magyar királyi mérnök-százados. Jogász nagyapámnak pedig kint volt eleinte még egy táblája a ház kapujában, hogy ő hiteles szerb-horvát tolmács. Neki se lett baja, ő éppen 1948-ban lett hatvanéves, nyugdíjazták a pénzügyminisztériumból. Apám leszerelése után egy évig munkanélküli volt. Elgondolható, hogy ez mit jelentett három gyerekkel, mert 1947-ben a húgom is megszületett.

– *Azzal a gyakorlati, elméleti tudással, amellyel édesapja rendelkezett, sosem gondolt arra, hogy emigrálnia kellene?*

– Az, hogy ő nem települt át a századával 1944-ben Pestről Budára, az eleve azt jelentette, hogy nem akar Ausztriába, Németországba kerülni. Kicsit visszaugorva az időben, kapott egy komoly amerikai ösztöndíjat még a legénykora vége felé, amelyet igénybe vehetett volna, s végül azért nem ment ki, mert kezdődött a háború, s én is jeleztem, hogy meg fogok születni. Voltaképpen egy hajszálon múlt, mert ha előbb kimennek édesanyámmal, s mi ott születünk meg, a háború miatt valószínűleg ott ragadtak volna. 1956-ban ismét szóba került ez, velünk nem nagyon beszéltek róla, s hamar elhessegették a gondolatot. Fontosabb volt számukra a magyarságuk, pedig apám még tudott volna karriert csinálni, édesanyám is talált volna munkát, hiszen nyelvtanár volt.

– *Maradt tehát az átmeneti munkanélküliség...*

– Egyévi munkanélküliség után egy tervezőirodában kapott mérnöki állást, tehát a szakmájában tudott dolgozni. Volt néhány publikációja,

és élete végén elkészített egy kandidátusi értekezést is, amelyet beadott, de nem tudta megérni az eljárás végét, mert egyik napról a másikra, 1970 májusában meghalt. Az én utánajárással halála után megkapta a kandidátusi fokozatot, mintegy virtuális elégtételként. Visszakanyarodva, apám dolgozott a tervezőirodában, s 1956-ban – természetesen tudtak ezt-azt a múltjáról – megválasztották a forradalmi bizottság tagjának. Ezzel újabb bünt varrt a saját nyakába, így horthysta tiszt mellett ellenforradalmár is lett. De megint valami furcsa szerencsénk is volt. A Népszabadságban valamikor 1956. december elején megjelent egy cikk,

Nyaral a család, Balatonmáriafürdő, 1949

amely az ő munkahelyén randalírozó ellenforradalmárokról szólt, s névtelenül ugyan, de szerepelt benne, hogy egy egykori horthysta tiszt pisztollyal hadonászott az ellenforradalom napjaiban. Ez az apám lett volna. Természetesen pisztolyt nem látott, amióta civil volt, de ha ennek utánajár valaki, azonnal letartóztaták volna. De megúsztuk, különösebb baja nem lett. Annyi következ-

ménye lett ennek az ügynek, hogy amikor leszerelték, tartalékos alezre-des lett, de 1956 után megvonták tőle a tiszti rendfokozatot, ami haláláig nagyon fájt neki. Többször próbálta a katonai rehabilitálását elérni, de mindig elutasították.

– *Nyilván édesanyjának sorsát, pályáját is befolyásolták az édesapjával történetek.*

– Édesanyám édesapja jogász volt, de tisztviselőként dolgozott, édesanyja énektanári végzettséggel rendelkezett. Soha nem tanított, mert 1918-ban, amikor férjhez ment, az volt a szokás, hogy a férj eltartja a családot. De az indexében többek között szerepel Kodály Zoltán alá-

írása is. Az édesanyám 1920-ban született, az öccse jóval később, így sokáig egykeként, dédelgetett kislánycént nevelkedett. Apámhoz hasonlóan ő is kiváló tanuló volt. A Szent Margit, majd a Szilágyi Erzsébet Gimnázium után latin-német szakon végzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Neki is voltak tudományos ambíciói, a doktorálás ügye a levegőben volt, csak aztán férjhez ment, gyorsan jöttem én, majd az öcsém, jött a háború utolsó időszaka,

így ez elmaradt, pedig Huszti professzor, a latinista és a Thienemann professzor, a germanista is biztatta őt. 1947 őszén, amikor már a húgom is megszületett, mint háromgyermekes szegény asszony, huszonhét évesen Rákosszentmihályon, egy általános iskolában kapott tanári állást. Egy ideig ott tanított, közben látható volt, hogy a latinnak és a németnek sok jövője nincs, má-

sok mellett ő is elkezdett oroszul tanulni, elvégezte az orosz szakot, sőt félig a magyar és történelem szakot is, csak aztán már nem volt több energiája.

– *Ez nem meglepő a három gyermek és a munka mellett.*

– Rákosszentmihály után tanított a Mester utcai általános iskolában, de mivel ő azok közé tartozott, akik valóban megtanulták az orosz nyelvet, kiemelték. Volt Budapesten egy orosz tannyelvű általános iskola, oda került tanárnak. Megint a diktatúrának ez a furcsasága, hogy rettenetes rossz káder volt a származását, férjét tekintve, egy darabig ezt mégsem vették észre. 1954-ben hozták létre a volt Szent Margit helyén a Kaffka Margit Leánygimnáziumot, amelynek igazgatójává őt nevezték ki, s ő javasolta a Kaffka Margit nevet. Közben rájöttek az „illetékes elvtársak”, hogy rossz káder, így 1955-ben leváltották, áthelyezték az Arany János Gimnáziumba. Jött 1956, én akkor végeztem el a 8. osztályt. Anyám „viselt dolgai” miatt annak az általános iskolának, amelyben tanultam, az igazgatója, aki nagy bolsevik volt, tudta, hogy rossz káder vagyok. Amikor a bizonyítványért kellett mennünk utolsó nap, szóltak, hogy ki lesz írva, kit hova vettek fel továbbtanulni.

– *Felvételi rendszer volt?*

– Olyan értelemben volt felvételi rendszer, hogy minden indoklás nélkül felvettek vagy elutasítottak valakit. Nekünk a József Attila Gimnázium lett volna közel, de úgy döntöttek a szüleim, hogy inkább az Arany János Gimnáziumba jelentkeznek, mert édesanyám ott dolgozik, oda biztosan felvesznek. Anyám mondta, hogy ne törődjek azzal, ha nem lesz kiírva a nevem, akkor is ott fogok tanulni. És valóban nem volt kiírva a nevem, pedig jeles tanuló voltam. 1956-ban ott kezdtem meg tanulmányaimat, anyám volt az orosz tanárom.

– *Önök gyermekként hogyan dolgozták fel ezeket az élményeket, az édesapa sorsát, az édesanya ideoda helyezését, a neve leahagyását a felvettek névsoráról.*

– Ez volt az úgynevezett kettős nevelés, a polgári családokban mindenképpen. Az ember tudta már első-második elemista korában, hogy van, amit mondanak az iskolában, és van, amit mondanak otthon, és a kettő néha homlokegyenest ellenkezik egymással, s ez esetben, amit otthon hallott, azt nem szabad elmondani az iskolában. 1948 szeptemberében lettem elsős, s akkor még volt tanévnyitó is-tentisztelet, 1949-ben erről már szó sem lehetett. A második elemiben néhány hét után azt a házi feladatot kaptuk, hogy sokszor egymás után le kellett írni a szépírást gyakorolva, hogy „Rajk László és társai elárulták a magyar népet, ezért bűnhődniük kellett”. Egyetlenegy ilyen feladatra emlékszem, meg nem tudnám mondani, hogy miért éppen erre. A másik apróság, hogy abban az időben az újságok olyan írásokkal voltak tele, amelyek felkiáltó mondatokkal végződtek. Nyilván én akkor még nem olvastam újságot, de a tanító néninek is ilyen modora volt, vagy inkább kötelessége, s emlékszem, hogy írtam a jeles fogalmazásokat, amelyek úgy értek véget, hogy „Éljen a május! Éljen a tavasz!” Könnyen tanultam meg írni, olvasni, kiderült, hogy jól tudok olvasni, amikor a tanító néni beteg volt, mindig nekem kellett a helyettesítési órákon mesét olvasni, később versmondó is lettem. Negyedik osztályos lehettem, amikor kézen fogott a tanító néni, átvitt egy másik osztályba és elszavalattott velem egy Ady-verset.

– *Kicsit visszakanyarodva, 1956-ban édesanyja sorsa újabb fordulatot vett, újabb rossz pontokat szerezve káderlapjára.*

– Az 1956-os forradalom lázában a Kaffka Gimnázium tantestülete elkergette az akkori igazgatót, és visz-

szahívták édesanyámat. Ez az akció olyan sikeres volt, hogy még másfél évig ott maradt, akkor behívták a tanácshoz, és arra hivatkozva, hogy nem párttag, leváltották. A Szilágyi Gimnáziumba került tanárnak, ahol érettségizett. A halálát megelőző évig tanított. Látja, ebből tulajdonképpen az derül ki, hogy szerencsésebb történelmi-politikai körülmények között mindkét szülőm lehetett volna egyetemi tanár. Édesanyámat is megkereste az ELTE orosz tanszéke, csak utána lekádereztek alaposabban. De az ember folyamatosan érzékelte, hogy mi az a Rákosi-kor. A nagyszüleim nem nagyon tudtak megélni a kis nyugdíjból. A nagymamám varrónőként dolgozott otthon, azzal is filléreket lehetett keresni. A nagyapám pedig egy ideig a Farkasréti temetőben volt – nem viccelek – útkaparó segédmunkás. Dr. Tarczay Antal útkaparó segédmunkás. Azután a Műszaki Egyetem egyik vegyészeti tanszékén volt „kifutófiú” éveken keresztül.

– *Ezt ő hogy élte meg?*

– Fantasztikus nyugalommal és béketűréssel. Amikor 1957-ben a nagymamám meghalt, abbahagyta ezt a munkát. Az egyik szobánk falán függ az ő édesapjának az orvosdoktori diplomája, melyet Bécsben kapott. Egy ideig fürdőorvos volt Bártfán, arról könyvet is írt németül, egy ideig Törökországban dolgozott, aztán a horvát tengerparton telepedett le, Castuában. A nagyapám még a Monarchia utolsó éveiben Magyarországra került, Budapestre, a testvére evangélikus pap lett Zágrábban. A két lánytestvére tanár volt. A két hölgy írogatott is. Tarczay Gizella, aki Budapesten élt, amatőr költő volt, de miután Horvátországban nőtt fel, s tanár volt, ifjúkorában kiadott verseskönyveket magyar, horvát és német nyelven, tehát három nyelven verselt, később fordított is bolgárból, oroszból.

Az orvos dédapám családtörténeti jellegű feljegyzéseiből kiderül, hogy a Goldbecherek stájer földről az 1730-as években települtek a Felvidékre, iparosok voltak, Svedlëren volt vashámoruk. Az ő édesapja 1848-ban nemzetőr volt, tüdőgyulladást kapott és meghalt. Barátjára, Kerényi Frigyesre hagyta a családja gondozását, aki aztán emigrált. Ez az első irodalmi nyom a család múltjában, amiről tudok. Petőfi 1845-ben a Felvidéken járva felkereste ezt a családot valószínűleg a Szontágh-család tagjaival s Kerényivel együtt, és az a kendő, amelyet akkor az ifjú asszony viselt, s így Petőfi látott, családi ereklye lett. Ez a szegény asszony aztán özvegyen nevelte fel a gyermekeit. Iglói Szontágh Johannának hívták, az ő arcképét is otthon őrizzük. Az anyai nagyanyám Veszprémben született, az édesanyját még ismertem, mert 1958-ban halt meg. Ő Perlaky-lány, az apja Veszprémben volt tiszti orvos idő-

sebb korában, Perlaky József Imre. Azért említem, mert egy-két évvel ezelőtt sikerült megtudni, hogy számon van tartva Veszprémben, és talaly ősszel megtaláltuk a sírját az alsóvárosi temetőben, amelyet gondoz a város, s a sírkövön az is szerepel, hogy 1848–49-es honvéd hadnagy. Ő is részt vett a szabadságharcban.

Édesapám ágán jóval kevesebb információ van. Ez is német eredetű család. Ők még korábban, a reformkorban magyarosították a nevüket Eisenbarthról Vasra. A Vasy teljesen új dolog. Úgy mesélték a szüleim, hogy apám már katonatiszt volt, jöttek a zsidótörvények, és össze kellett gyűjteni az ősök keresztlevelét. Azt, hogy Vas, hol egy-sel, hol kettővel írták, és sokat

kellemetlenkedtek vele, míg ő kért egy névváltoztatást, így lett Vasy. Tehát házasságot még Vass néven kötött, de én már Vasyként születtem, ami hatalmas haszon, mert

1967. szeptember 9.

Vass rengeteg van, a Vasy pedig ritka név. Egyébként három keresztnévet kaptam, apám és nagyapám nevét, Géza János Antal.

– *Így is szerepel hivatalosan?*

– Nem, mert valamikor az ötvenes években jött egy rendelet, hogy mindenkinek csak két keresztnéve lehet. Ez a „klerikális reakció” ellen irányult nyilván. Így Géza János lettem.

Visszatérve a cipész nagyapámra, ő nagyon jó mesterember lehetett, mert a századelőn jól működött az üzlete, a keresztanyám emlékei szerint még egy főhercegasszony is az ügyfelei közé tartozott. Császári és királyi szállító volt, s már említettem, hogy az I. világháborúban elszegényedtek. Azért az arany zseboráját megörökölhettem. Utolsó

munkájaként édesapámnak készített cipőt az esküvőjére. Én nem emlékezhetem rá, mert 1942 őszén meghalt. Az apai nagyanyám, született Kontor Irma is iparos családból származott, Győrből, neki szücsmester volt az apja. Budapestre került, úgy ismerkedtek meg. Neki is voltak testvérei, közülük kettő Amerikába költözött és ott is maradt. Édesapám angol nyelven még az ötvenes években is levelezett az amerikai rokonokkal. Édesapám nemcsak abban volt modern ember, hogy a műszaki dolgok iránt érdeklődött, de a nyelvek közül is az angol volt a kedvence. És nagy irodalomolvasó is volt, ami ma már nem divat a műszaki értelmiség körében. Rengeteg könyv maradt utána. Angolul, németül, franciául tudott. A legkedvesebb szerzője Poe volt. Nem volt költői, irodalmi tehetsége, de fordítgatott Poe-verseket. Egyszer a hatvanas

években meg is jelent egy írása a Nagyvilágban, egy hozzászólás a Poe-fordításokkal kapcsolatban. Tehát, ha valaki azt kézbe veszi, az nem az én bibliográfiámhoz tartozik, hanem édesapáméhoz. Kéziratban vannak otthon egészen hosszú tanulmányai. Nyilván Poe matematikussága izgathatta, vonzhatta őt. Ez hobbi volt számára.

– *Becsületre méltó, szép hobbi. Nyilván a könyvtára is sokat jelentett önnek az olvasási szenvedély kialakulását tekintve.*

– Otthon viszonylag sok könyv volt, üvegezett könyvszekrényekben. Említettem már, milyen sokat számít, hogy ki milyen környezetbe születik, tehát az, hogy könyv és olvasás, természetes volt, én mániákus olvasóvá

váltam, általános iskolásként könyvtárból kezdtem könyveket kölcsönözni. A dolgozószoba, a házikönyvtár, ünnepre könyv-ajándék, ez meghatározó volt. Apám antikváriumokban búvárkodott, hogy megszerezzen egy-egy Verne-kötetet. Valamiért nem készültek akkor új kiadások.

– *A második világháború vége felé születettéktől gyakran hallottam, hogy a szép, kultúrált, „polgári” környezet „fényűzése” inkább szellemi, lelki volt, amely igen szerény megélhetéssel társult.*

– Értelmiségi családba születtem, de az 1948 utáni évek, amelyekre már jobban emlékszem, sivárak voltak. De utólag belegondolva, nem is nagyon tudtuk, hogyan lehetne másként élni. Gimnazista korunkban tudatosult bennünk, hogy lehetne máshogyan is. A mai fiatal olvasóknak már furcsán hangozhat, hogy volt kenyér, zsír és egy öttagú család vehetett vacsorára tíz deka parizert. Visszagondolva a kamaszévtágyra, nem volt könnyű helyzet. Mai fiataloknak nehéz lehet elképzelni a mi gyermekkorunkat. Itt Budapesten a komfort számunkra a századelőn épült bérházban a konyhai falikút, a gáztűzhely, a fürdőszoba volt. A pincébe kellett járni tüzelőért, s pénteken jött egy mosónő, mosóteknőben, mosószappannal nagymosás volt. A Rákosi-korban ezt felváltotta a Patyolat, ahová négy kilónként lehetett ruhát mosásra beadni. Nem volt rádió sem. A háborúban begyűjtötték a rádiókat, utána meg nehéz volt megvenni. Nekünk csak 1957-ben lett rádiónk, úgyhogy a magam zenei műveltségét csak gimnazista koromban tudtam igazán megalapozni.

Néha voltunk hangversenyen, operában. A templomban hallottam Bach-muzsikát, mert 1956 előtt rendszeresen jártunk apámmal az evangélikus templomba.

– *Ezek szerint önök, gyerekek már evangélikusok lettek, mert úgy értetem, hogy édesanyja katolikus volt?*

– Igen. Ez is érdekes, mert voltképpen katolikusnak kellett volna

Bence, András és Júlia a lőrinci kertben, 1976-ban

lennünk, ugyanis az apai nagyapám katolikus volt, a felesége evangélikus, de nagyapám a házasságkötéskor, 1897-ben, lemondott arról a jogáról, hogy a gyerekek az ő vallását kövessék, így azok mind evangélikusok lettek. Így mi már automatikusan azzá váltunk. Mi csak 1956 őszén konfirmáltunk öcsémmel, nyilván politikai okok miatt. De aztán ez is anyám bűnlístájára került, hogy a gyerekek vallásos nevelést kaptak. Sőt, még engem sem akartak a KISZ-be felvenni, nehogy a klerikális reakció beépüljön a KISZ-be. Szóval szegényes életet éltünk, de azért szépet. Édesapám ragaszkodott ahhoz, hogy minden nyáron elmenjünk nyaralni, kizárólag abban az évben nem voltunk, amikor munkanélküli volt, de akkor táborba mentünk helyette. Apám 1955-ben egy ismeretterjesztő könyvet írt műszaki technikusok részére, s ennek a honoráriumából

Balatonszárszón vett egy üres, világvégi telket, de a vízparton, nyolcezer forintért.

– *Akkor az nagy pénznek számított...*

– Annyira nem, talán félévi fizetése volt. 1957-ben erre a telekre építettett egy háromszor négy méteres kis házikót, s attól kezdve oda jártunk pihenni. Ez azért fontos, mert meghatározó élményeim közé tartozik a Balaton is.

– *Akkor ez a forrása a Balaton-imádatnak.*

– Igen. Egyetemista koromban arról ábrándoztam, hogy ha szerencsém lesz, középiskolai tanár leszek Balatonfüreden és ott tölthetem az életem. Visszatérve a gyermekkorhoz, nem sok dologra emlékszem. Szerettem játszani, pedig igen szegényes volt a játékkellőmünk, de öcsémmel találékonyak voltunk, s rájöttünk, hogy mindennel lehet játszani. A húgom nálam öt és fél évvel fiatalabb, a játszás szempontjából szinte más korosztály. És persze nagyon szerettem olvasni. Az első írásművem egy mese volt, két vagy három galambról szólt. Imádtam az *Egri csillagokat*, a *Robinson*t, a *Kétévi vakációt*, Verne sziget-regényeit, ezeket sokszor újraolvastam. Egyik nyári szünetben versformában leírtam az *Egri csillagok* történetét. Megvolt a századeleji *Én Újságom* több évfolyama, azokból ismertem meg például Homérosz eposzainak gyermekek számára készült prózai átdolgozását. Hatodikos koromban már tudatos érdeklődésből jelentkeztem az iskolai irodalmi szakkörbe. Színházba gyakrabban jártunk. Anyám is nagyon szeretett olvasni, sőt egyszer láttam egy Molière darabban játszani: tanártársaival adta

elő, ő volt Orgon anyja. Közvetlenül tőle örököltem a bölcsész hajlamot. Állandóan olvastam, tanulnom nem nagyon kellett, mert könnyen megjegyeztem mindent. Csak a készgátárgyakból nem volt jelesem, nagy bánatom, hogy botfülű vagyok. Később, irodalmárként megnyugvással olvastam, hogy akiknek a verseléshez volt hallásuk, azok közül többen botfülűek voltak, mint Illyés vagy Babits például. Köztudott, hogy Babits fejben írta a verseit, de úgy, hogy állítólag közben egy zsebkést dobált a ritmusra, hogy meglegyen a vershez szükséges ritmusélménye. 1956 után, amikor újra elkezdődött a tanítás, a gimnáziumban Domokos Pál Péter volt az énektanárom. Anyám révén később is ismertem őt, aztán a fia kollégám lett az egyetemen. Domokos tanár úr olyan hazafi volt, hogy az egész fiúosztály egy szavára ugrott. Ha azt mondta volna, hogy fiúk, éjjel felrobbantjuk a párt házat, mind a negyvenen mentünk volna. Igazi hazaszeretetre tanított, a szovjeteket csak muszkákként emlegette. A legendák szerint egyszer összeveszett Kodállal, hogy melyikük utálja jobban a muszkákat. Csodálatos ember volt, a háború után földművelésből tartotta el a családját, aztán reakcióként azonnal nyugdíjazták, amint lehetett. Amikor felnőttek a gyerekei, és nyugdíjas lett, fennmaradó életét a népzene tudományának szentelte. Nagy szerencsénkre hosszú életű volt, és sok kincsel ajándékozott meg bennünket. Úgyhogy ez tanulságos történet, nincs vége semminek sem huszonnégy évesen, megszerezve a diplomát, de munkanélküliként, sem hatvanvalahány évesen nyugdíjazva, mert a hivatást lehet tovább mű-

velni. A nagyságáról még egy történet. Tavaly megismerkedtem egy csángó költővel, Duma István Andrással. Említettem neki, hogy egy ideig Domokos tanár úr tanítványa voltam, mire felállt, szertartásosan meghajolt és kezét fogott velem, mert akit a tanár úr tanított, az nem lehet akárci.

– *Csángóföldön járva a neve varázsszónak számít. Visszatérve tanulmányaira, úgy tűnik, elég korán elkötelezte magát az irodalom mellett.*

– Voltaképpen az általános iskola végén már tudtam, hogy irodalmár leszek, nem az édesapám, hanem édesanyám pályamodelljét követve.

– *Édesapja hogyan fogadta a döntését?*

– Ő egy cipész gyermeke volt, ő sem követte édesapja útját. Az Arany János Gimnáziumban, ahová kerültem, csak reálosztály volt, de amikor 1957 januárjában átkerülhettem a József Attila Gimnáziumba, ott már lett volna humánosztály is, de apám ragaszkodott a reálosztály-

A tokaji írótáborban barátjával, Rózsa Endre költővel 1986-ban

hoz. Az ő óhajára kiskoromtól azt válaszoltam a „mi leszel” kérdésre, hogy gépészmérnök, de egy idő után tudtam, hogy nem leszek az. Nem okozott problémát a reálosztály sem, nem zavart, hogy oda kell járnom, mert jó matematikus voltam, s

mást is könnyen tanultam. Az osztály úgy ismert meg az első napokban, hogy kémiaórán a feladatmegoldó versenyen az öt példából kettőt elsőnek én készítettem el a jelesért. Nem akartam nagyképű lenni, csak az elsőnél és a harmadiknál jelentkeztem. A magyar tanárom második osztálytól Török Gábor volt, aki nyelvészettel, stilisztikával foglalkozott, később Szegeden a főiskolán tanított, sok könyve megjelent, sajnos korán meghalt. A reálosztályban hárman érdeklődtünk az irodalom iránt, de csak én készültem bölcsész pályára, Hegedűs István a műegyetemen lett professzor. Kodolányi Gyula egy ideig a műegyetemen tanult, aztán átment a bölcsészkarra, költő, műfordító, esszéíró. Török Gáborral nagyon jó volt a kapcsolat. Hallatlanul modern szemlélettel tanította az irodalmat és a nyelvészetet is. Ugyancsak híressé vált tanárom, Huszár Tibor. Ő 1956-ban a Petőfi Kör vezetője volt, ami nyilván nem bizonyult jó ajánlólévelnek, és parkoló-pályára helyezték hozzánk. Második osztályban történelmet tanított nekünk, negyedikben pedig logikát. Valóban pedagógus volt, tanítványokat keresett. De majdnem minden tanáromra szeretettel gondolok. Mindenképpen említenem kell osztályfőnökünket és matektanárunkat, Mancsi nénit, akire csak oda kellett figyelni az órákon, s mindent meg lehetett érteni. Vagy Ciki bácsit, azaz Czikmántory Ottót, az erdélyi származású tornatanárt, akiért ügyetlen tornászként is rajongani lehetett. Továbbá Vasbányai Ferencet, aki az egyik párhuzamos osztálynak volt a főnöke, minket nem tanított, mégis sokat tanultam tőle, s a mai napig jó kapcsolatban vagyok vele.

Az osztályunk életében meghatározó jelentősége volt 1956-nak. 1957-ben vártuk, hogy márciusban újra kezdjük, a pad alatt a gépfegyver használatát oktató brosrát olvastuk. De 1957 márciusában a KISZ alakult meg. Április 4-én el kellett volna énekelni a díszteremben az Internacionálét, szegény tanár kiállt a kórus elé, azok kényszerből énekeltek, de ötszáz fiú hallgatott. Másodévből már kínossá vált a helyzet, az osztályfőnököt is nyúzták, aggódott a felvételiyeink miatt is, ezért odahívott magához és kért, hogy jelentkezsem a KISZ-be, mert akkor a többiek is belépnek. Gondolkodási időt kértem, otthon megvitattuk, és végül jelentkeztem. Negyvennyolc órán belül követett az egész osztály. A fiúk nagy része már KISZ-tag volt, amikor én sora kerültem, s végül – noha a KISZ-tanár a családom, a vallásos nevelés miatt nem javasolt – felvettek. Így volt ajánlásom az egyetemi felvételikor. A gimnázium ideje alatt is rengeteget olvastam. Még egy négyfelvonásos drámát is írtam, amely Néro császáról szólt. 1957-ben egyértelmű volt a rájátszás a magyar sorsra. A szakirodalom számomra akkor két mű volt, egy vastag Róma-történet és Kosztolányi regénye.

– *Mi lett a dráma sorsa?*

– Semmi. Szépen füzetlapokra, ceruzával megírtam, megnyugodtam egy kicsit. Rendszeresen indultam a szavalóversenyeken. Az első versenyen Illyés *Hunyadi keze* című versét akartam mondani, ez 1956-ban jelent meg az Irodalmi Újságban. Ennek négy sora számomra november 4-e után meghatározó volt. A vers közepe táján a tanár leintett, nem mondhattam végig a verset. Talán a szöveg miatt aggódott, talán hosszúnak tartotta. Amikor megnyertem negyedikben az iskolai szavalóversenyt, kétszáz forintot kaptam, amelyből meg tudtam venni a négykötetes Csehov

összest, imádtam a Csehov-novellákat. Nem hiúságból, játékosan hadd említsem meg, hogy negyedik gimnazistaként két harmadikos, Bálint András és Jordán Tamás előtt nyertem meg a szavalóversenyt.

– *Ez valóban szép eredmény.*

– Ők aztán ennek a hivatásnak lettek a szakemberei, de én is hasznát láttam a versmondásnak tanárként, mert egy előadáson sem mindegy, fel tud-e olvasni a tanár egy szöveget, értik-e, amit mond.

– *Tolnay Klári művésznő mondta neked, hogy a színészi és tanári pálya nem sokban különbözik egymástól.*

– Egy alkalommal a diákjaimtól kaptam egy oklevelet, mint a legjobb színészi teljesítményt nyújtó tanár. De más szempontból is él a rokonság. Egy másfél órás egyetemi előadásra évtizedek múltán is lámpalázasan megy be az ember.

– *Általános jelenség volt, hogy a gimnazisták irodalmi folyóiratokat olvastak?*

– 1956–57-ben elkezdtem irodalmi folyóiratokat olvasni, ami akkor sem volt megszokott. Édesanyám rendszeresen hozott haza folyóiratokat. Az 1956-os könyvhét már érdekelt. Minimális pénzt tudtam összeszedni, két könyvet néztem ki magamnak, az egyik Kormos István Gyöngyszem-sorozatából a *Mai magyar költők antológiája*, a másik Illyés új kötete volt, a *Kézfogások*. Rendszeresen jártam antikváriumokba is, ez szinte szenvedélyemmé vált. Szép lassan épült a magánkönyvtáram. A verstant tizenégy évesen már ismertem, olyan szinten, hogy túrhető hexametereket is tudtam írni. Mindig háborgok azon, hogy a mai magyartanárok közül sokan nem ismerik a verstant.

– *Ma már a költők közül is kevesen tudják.*

– Valóban, de zavaróbb, ha valaki ír egy verselemzést, és kiderül, hogy fogalma sincs a verstanról.

– *Visszatérve 1956-ra, az ön fejében nem fordult meg a disszidálás lehetősége?*

– Lelkes forradalmár voltam első gimnazistaként. A tanítás után 23-án végigmentem az egyetemistákkal, hallottam a beszédeket, szavalatokat, hallottam Nagy Imrét. Este tíz óra értem haza, akkor kiderült, hogy a szüleim is valahol ott voltak a tüntetéseken. Amikor utolsóként hazaértem, már hallatszottak a lövöldözések. A Körtér abszolút csatatér lett. A forradalom csodálatos volt, de nem a csalódás miatt foglalkoztatott a disszidálás kérdése, hanem csúnyán összevesztem apámmal, ez indított volna útnak. A csomagoláskor úgy gondoltam, könyv nélkül nem lehet menni, egy könyvet vittem magammal, megvettem Petőfi összes versét. Néhány éjszakát a nagyszüleimnél töltöttem, aztán ők is, édesanyám is a lelkemre beszéltek, így maradtam, hazamentem. Apám nagyon zárkózott ember volt, nyilván a múltja s a katonaság miatt is, de úgy gondolom, ha tovább élt volna, beszélgetősebb viszony alakul ki közöttünk, ennek voltak jelei már élete utolsó éveiben.

– *Akik egészen kicsi gyermekek voltak 1956-ban, azok számára is meghatározó élményt jelentett. Meg lehet fogalmazni, mit jelentett Önnek akkor, most 1956?*

– Én tizenötödik életévemben jártam. Életkoromnak megfelelően volt már történelemtudatom, elég sokat tudtam a Rákosi-korról is, de a történető történelemmel igazából akkor szembesülhettem. Ha én még nem is, a történelemtudatom hirtelen felnőtte vagy szerényebben: felnőttessé vált. Világtörténelmi szinten érzékelhettem az igazság és az igazságtalanság szembenállását. Mindez radikálisan hatott irodalomszemléletemre is. 1956 októbere nekem már akkor azonosult 1848 márciusával. Hálás vagyok a sorsnak, hogy megélhet-

tem 1956-ot. S fél évszázad után úgy látom, hogy szakmai érdeklődési körömet is nagymértékben meghatározta Sánta Ferenc értelmezésétől a mai Illyés-tanulmányokig.

– *Mi történt a pályaválasztáskor?*

– Apám ragaszkodott a műszaki pályához, anyám azt mondta, hogy megért ugyan, de a Rákosi-korban, s akkor is, a tanár mindenki lába kapcája, ráadásul a fizetése is kevés. A színházrendezői pályáról is ábrándoztam, de inkább csak titokban. Azt még anyám is elképzelhetetlennek tartotta. Tehát kitöltöttem a jelentkezési lapot a Műszaki Egyetemre, amit megtudott Huszár tanár úr. Felkereste a szüleimet, megkérte őket, hogy ne tegyék tönkre a gyereküket, beszélt arról, milyen szörnyű, ha valaki nem tanulhatja azt, ami érdekli. Úgyhogy kitöltöttem egy másik lapot a bölcsészkarra, magyar–német szakra. Kitűnően érettségiztem. A bölcsészkar felvételén szembedicsértek. Olyan előadást tartottam Fazekas Mihályról, hogy az szigorlaton is szép lehetett volna. Megkaptam a papírt, hogy

felvettek az egyetemre, majd egy hónap múltán egy másik levél érkezett, amelyben értesítettek, hogy az előző levél téves volt, nem vettek fel. A szüleim rohantak Huszár tanár úrhoz, aki kinyomozta, hogy a minisztérium intézkedett: egy ilyen ember fiát nem vehetik fel. Édesapám gyanútlanul elbüszkélkedett a munkahelyén a hírrel, ez eljutott a személyzetishez, aki rögvést intézkedett. Bementem a dékáni hivatal vezetőjéhez, aki még a Rákosi-korból ottmaradt, hírhedt személy volt. Közölte, hogy nem mondhat mást, mint ami le van írva.

Gyorsan munkahelyet kellett keresnem. A lakásunktól nem messze volt a Hőtechnikai Kutató Intézet, ahol apám egyik volt tanítványa mérnökösködött, így oda kerültem dolgozni. Ezek után apám elkezdett agitálgatni, hogy iratkozzam be egyetemi felvételi előkészítőre. Abban az évben indítottak először ilyes-

Szmoljanban a Nagy László Emlékház előtt Szondi Györggyel 2002-ben

mit. Ott nagyon jól szerepeltem, s tudtam, hogy a bölcsészkaron nincsen esélyem. Jelentkeztem a gépészmérnöki karra. Különösen jól sikerült a felvételem. A matematika írásbelit három helyett egy óra alatt készítettem el hibátlanul. Ezt a tárgyat szerettem, de a többit egyre kevésbé. Azért két évig jártam oda, s akkor első nekifutásra, búcsúzásképpen leszigorlatoztam matematikából. Öcsémet évekig nem vették fel sem a Képzőművészeti Főiskolára, sem az építészmérnöki karra. Egyszer véletlenül meglátta, hogy a felvételi papírján

rajta van, hogy ikszes, azaz osztályidegen. Pedig egy gimnáziumba jártunk, de neki más volt az osztályfőnöke. Végül mégis építészmérnök lehetett. A húgom pedig érettségi után postai tisztviselőként dolgozott.

1963-ban már liberálisabb volt a Kádár-kor. Huszár tanár úr már a bölcsészkaron tanított, más volt a dékán, a tanulmányi osztály vezetője, így adminisztrációs hibára hivatkozva, esti tagozatra visszavettek a bölcsészkarra, magyar–könyvtár szakra. Az Állami Könyvterjesztő Vállalatnál kaptam munkát, a Baross téri könyvesboltban lettem eladó. Ám novemberben behívtak katonának. Vácra, a híradós ezredben egy rádiós századba kerültem. Két évre hívtak be, s édesapám múltja következtében engem nem tettek a többi érettségizetthez, a tiszthelyettes képzésre, hanem normál századba kerültem. 1964-ben bevezették az előfelvételis rendszert, s ehhez illesztették a katonai szolgálatot. Huszár Tibor eljött Vácra, s addig agitálta az ezredparancsnokot, hogy leszerelhettem.

Az egyetem a leszerelő papírt várta, hogy átvegyen nappali tagozatra, a honvédség pedig a felvételi értesítést, hogy leszereljen.

1964 szeptemberétől nappalis bölcsészhallgató lettem. Első évfolyamtól kezdve Király István tanítványa voltam. Abban az időben szokatlan volt az a nagyfokú szakmai igényesség, amely a nyugati szakirodalomra is figyelt. Őt marxizmus mellett ez is jellemezte. Az egyetemi évek alatt sokat tanultam Török Endrétől, aki a klasszikus orosz irodalmat tanította, Németh

G. Bélától, aki a szemináriumain akkor dolgozta ki híres József Attila-elemzéseit. Pándi Pálhoz is jártam, méregből, mert az első szigorlaton igazságtalanul négyest adott. De érdemes volt oda járnom, mert ott ismertem meg azt a diáklányt, Kuna Margitot, becenevén Gittát, aki egy év múlva már a feleségem lett. A nyelvtörténetet is szerettem. Abaffy Erzsébet lelkes óráit, Bárcsi Gézáét. A magyar–matematika szakpárról is ábrándoztam, de akkor ez még nem volt lehetséges.

Ezekben az években már nemcsak a politikai munka számított KISZ-munkának, hanem a diákköri is. Két évig voltam a magyar irodalomtörténeti diákkör elnöke, konferenciákon is szerepeltem. Az egyetemi tudományos folyóiratnak is egyik szerkesztője lettem, majd emellett az alkotókörnek az elnöke, és ebben a minőségemben automatikusan az újraindulni szándékozó Tiszta szívvel című irodalmi folyóiratnak is főszerkesztőjévé váltam. 1968 tavaszán lett kész az első szám, amelyet nem engedtek megjeleníteni. Amikor egy év múlva mégis engedélyezték, már nem voltam diák, nem én jegyeztem, de nagyrészt az eredeti anyag jelent meg benne.

Király István szeretett vendégtanárokat is meghívni, így tarthatott szemináriumot Béládi Miklós. Csak egy fél évig, mert Királyt jól megszídták miatta. Én már olvastam írásait, jelentkeztem hozzá, és Sánta Ferenc akkor megjelent regényéről, *Az árulóról* tartottam előadást. Ebből TDK-dolgozat lett, aztán szakdolgozat, mert amikor Király kérdezte, miről írnék, mondtam, hogy Juhász Ferencről, Nagy Lászlóról vagy Sánta Ferencről. Mivel Juhással, Naggyal többen foglalkoztak, Sánta lett a témám. A szakdolgozatból doktori disszertáció, majd újabb átírással monográfia lett, ami már Béládi Miklós érdeme. Amikor elkészült a dok-

tori disszertációm, érdeklődtem Béládinál, közölne-e belőle a *Literatúraban*. Közölt is egy részt, s akkor mondta, ha kibővíteném a disszertációm, kiadná a Kortársaink sorozatban. Így kibővítettem, sőt a novelisztikával foglalkozó részt erősen át is dolgoztam. 1973-ban elkészült a könyv, 1975 őszén jelent meg.

Több évi szünet után 1969-ben öt tanársegédi állást kapott a bölcsészkar, az egyiket Király tanszéke. Bár 1967 óta kisebb kritikákat írtam, amíg ő nem szólt, nem is gondoltam arra, hogy egyetemi oktató lehetnék. Reálisnak a középiskolai tanárság, még inkább a könyvtároság mutatkozott. Ötödév elején mondta, hogy szeretne a tanszékre odavenni. Az ő jelöltje tehát én voltam, de őszre oda került Hajdú Ráfis Gábor is. Ő Czine Mihály szakdolgozója volt Szabó Lőrincről, aki akkor nem volt vonasznak számító költő, sőt ez a fiú a francia újhullám szellemében novellákat is írt. Csepeli munkácsaládból származott, akkor már nős volt, apró gyerekekkel. Nagyon nyomorúságos körülmények között éltek, kenyeret is kellett keresnie, fizikai munkát is végzett. Voltak pártkapcsolatai, nyilván így került oda. Ez azért érdekes, mert néhány hónap után drasztikusan szembeállítottunk. Én kegyvesztett lettem Királynál, ő Czinénél. Király nagyon megkedvelte, Pándi úgyszintén, eltűnt az újhullám, eltűnt a Czine-tanítványság. Czine meg mellett állt. Király közölte velem, hogy csalódott bennem, egyrészt a Sánta-dolgozat szemlélete miatt, másrészt, mert nem jelentkeztem az MSZMP-be, harmadrészt, hogy nem állok ki Hajdú Ráfis mellett. Az történt ugyanis, hogy minden hónapban volt egy kapuzárásig tartó tanszéki értekezlet, ahol aktuális oktatási, ideológiai és szakmai kérdésekről volt szó. A szakmai részre mindig ki volt valami tűzve, például egy monográfia megvitatása. Akkor a mi kettőnk

munkája volt a téma. Első alkalommal Hajdú Ráfis. Király tudta, hogy ő írt Utassy József első kötetéről, s ebben kioktatta nemzedékünk ortodox marxista szemlélettel. Megkérte Pándit, hogy a vita napján közölje ezt a Népszabadságban. Ettől Czine ideges lett, bírálta Ráfist. Király imádta Czinét, de a veszekedést is. Összekülönböztek, annyira, hogy utána a pesti irodalmi életben erről beszéltek. Mi, fiatalok hallgattunk. Egy hónappal később, amikor én voltam terítéken, Király dorongolt le engem. Felelősségre vont, hogy nem álltam ki Ráfis mellett. Az első évem végén felemás minősítést írt rólam, de a kari tanácson egy ellenfele mellett állt, s a szavazáskor a maradásom mellett döntöttek. Néhány év után Király megbékélt velem, a könyvet már elismeréssel fogadta. Ma is tanítványának tartom magamat. Sánta Ferencnek is jó volt a véleménye. A monográfia megjelent 1975-ben, elég jó sajtóvisszhangja volt, baráti körből visszahallottam, sokan irigykedtek, hogy már könyvem van. Ma ez nevetséges, ha huszonévesen évesen nincs tanulmánykötete valakinek, az már kétségbe van esve. Választanom kellett egy kandidátusi témát. *Mai magyar kisregények* címmel fogtam munkához, írtam egy nagy bevezető tanulmányt, hét kisregényt elemeztem. Munka közben rájöttem, hogy ez a téma nem alkalmas disszertációnak. Király szerint alkalmas lett volna. Az is igaz, hogy a hetvenes években nem sok időm jutott a tudományra, mert megszülettek a gyermekeim, 1969-ben András, 1971-ben Benedek és 1975-ben Júlia, szegények is voltunk, úgyhogy TIT-előadásokat is tartottam, újságcikkeket is írtam, a Magyar Ifjúság irodalmi rovatát is szerkesztettem 1972 januárjától 1974 nyaráig.

– *Ebben az időben kapcsolódott be az Írószövetség életébe is?*

– Az Írószövetség KISZ alapszervezete a hetvenes években ment át radikális átalakuláson, megpróbálva nem politikai, hanem kulturális munkát végezni. Egy volt évfolyamtársam, Szentmihályi Szabó Péter hívott 1971-ben maguk közé. Kovács István, Mócsi (Sánta) Ferenc, Varga Csaba mellett vezetőségi tag lettem úgy, hogy formálisan már nem is voltam KISZ-tag. A következő évben Pétert fegyelmeivel eltávolították egy cikke miatt. Én lettem az utóda, valószínűleg azért, mert állami állásom révén könnyen ellenőrizhetőnek tartották. A szocializmus korszakában közösségi cselekvésre nem volt mód a hivatalos szervezeteken kívül. Szükségünk volt erre a keretre, amely lehetővé tette, hogy a politika ne tiltsa a munkánkat. A mi működésünk tette lehetővé, hogy újjá lehessen szervezni a Fialat Írók Körét. 1973-ban létrejött a szervezet, én

javasoltam, hogy vegyük fel József Attila nevét, így lettünk FIJAK, s ebben némi játékosság is volt. Hatvanhatven taggal alakult a kör, alapszabállyal, tagkönyvvel, felvételi rendszerrel, ami azért volt nagyon fontos, mert ekkoriban még létezett a közveszélyes munkakerülés, s akinek volt tagkönyve, tudta igazolni, hogy nem munkanélküli. E kör hatása is szerepet játszott abban, hogy az állami kulturális közeg úgy döntött, létrehozza a Móricz Zsigmond-ösztöndíjat, amelynek zsűrijében nagyrészt fiatalok voltak, közülünk is többen, így komoly szavunk volt. A Művészeti Alap vezetőségébe is delegáltak engem, ott ösztöndíjakról, segélyekről, kamat nélküli kölcsönökről, tagfelvételekről született döntés, sőt még lakáskiutalásra is volt példa. És ugyanekkor

történt a Mozgó Világ folyóirattá való átalakulása. Ehhez az is kellett, hogy működőképes legyen a KISZ-szervezet és a Fialat Írók Köre. Létezett a marxista-leninista esti egyetem,

Bence fia esküvőjén, egy spanyol katolikus templomban magyarul olvassa fel az Igét 1996-ban

amelynek volt egy esztétika szakja. Javasolták, hogy szervezzünk ilyet a fiatal íróknak, és Tőkei Ferenc lesz a tanár. Ő Zoltai Dénest is többször meghívta. Sokat lehetett tőlük tanulni, igazi szabadegyetem volt ez. Körülbelül tízen végeztük el.

1972-ben indítottuk el az olvasótábori mozgalmat. Mócsi Ferenc ötletét Varga Csaba közvetítette Hatvanba, s Kocsis István könyvtáros megszervezte az első táborot Felsőtárkányban, hatvani gyerekekkel. Szabad szellemű kiscsoportos munka folyt, s a vezetőik írók, művészek, más szakemberek voltak. Kezdeményezésünk néhány év alatt úgy elterjedt, hogy öt-hat év múltán már ötven-hatvan, majd még több tábor volt az országban. Nagyon szép és érdekes mozgalom bontakozott ki, amelynek célja az iskolás-

korú gyerekek olvasóvá nevelése volt. Ez gondolkodó, demokráciát, szabadságot igénylő emberré nevelés. Részt vettek a táborokban általános és középiskolások, hátrányos helyzetű gyerekek, Ratkó József például foglalkozott állami gondozott gyerekekkel is (ő maga is állami gondozottként nevelkedett). Manapság, ahogy hallottam, csökkent az érdeklődés, a táborok száma, ami nyilván az általános kulturális helyzettel is összefügg.

1977 tavaszáig voltam KISZ-titkár, szolgálatnak fogtam fel, igazi társadalmi munkának, s valóban, egy fillér honorárium nem járt érte. Nem mozgalmi munka volt ez a szó akkori értelmében, hanem nemzedékünk megszervezésének kísérlete. Emlékszem, Király István egyszer azt mondta, hogy titkár vagyok, a fiatal

írók mégis szeretnek engem, s nem tudja, miként érem ezt el. Ezt nagyfokú dicsőretnak tartottam. Nem szokás ma a KISZ-ről jót mondani, de arra is volt lehetőség, s ezt éppen a művészeti életben engedték meg a hetvenes években, hogy szinte fedőszervezet legyen, nagyobb szabadságfokkal a cselekvésben. Ekkor indultak a fiatal írók különböző antológiái is. Darvas József már segítőkész volt, talán büntudatból is. Halála után, 1973 végétől Dobozy Imre követte, ő már kényszerből is folytatta ezt a szolidaritást, legalábbis szemtől szemben. Mindvégig tudtuk, hogy voltak feljelentések, engem is megbízhatatlannak minősítettek. De lehetett látni, hogy az írószövetségi munka eredményes, évről évre eredményesebb. A fiatalok egyre jobban hallatták a

hangjukat, jött Szilágyi Ákosék nemzedéke, akik nagyon érelyesek lettek hozzánk képest, de ha mi nem lettünk volna, ők sem léphettek volna így fel, legalábbis azt gondolom. Sajnálom, hogy a nevet később megváltoztatták JAK-ra, s nem vállalták a jogfolytonosságot. A nyolcvanas évek elején aztán az egyetem kulturális intézményeinek igazgatója lettem, így az Egyetemi Színpad is, itt is igyekeztem hasznos dolgokat csinálni.

– *Közben a szerkesztői munkája hogy alakult?*

– A *Magyar Ifjúság* irodalmi szerkesztőjeként az volt a célom, hogy tehetséges emberek publikálhassanak ott. Volt, aki később jelezte, hogy sehol másutt nem közölték őt azokban az években. Aztán olyan, kötet nélküli pályakezdeket mutathattam be egész oldalon, mint Nagy Gáspár, Szöllösi Zoltán, Pintér Lajos, Horváth Péter.

– *Ez a törekvés végigkísérte a pályáját, sok elsőkötetesről, pályakezdekről írt, nem szólva a különféle antológiák szerkesztéséről. Irodalmi szerkesztői pályája ezzel véget is ért, nem keresték meg később felkérésekkel?*

– Bevallom, nagyon szerettem volna szerkesztő lenni egy folyóiratnál, de nem kerestek, s azok állások voltak, én pedig tanítottam. A Magyar Ifjúsághoz és a Népszavához hívtak főállásba, de nem vállaltam el.

– *Akkor sem lehetett könnyű a megélhetés két bölcész számára három gyermekkel.*

– Elég tipikus dolog, azt hiszem, hogy egy bölcész fiú a bölcészkaron talál magának feleséget, ez az én esemben is így volt. Még diákként, 1967 szeptemberében volt az esküvőnk. A feleségem szülei alföldiek voltak. Ő kilencediknek született, a hábo-

rú miatt Kunszentmártonban. Öten érték meg a felnőttkort, s egy kivételével mindannyian pedagógusok lettek. A feleségem magyar–történelem szakon végzett, később könyvtárosi diplomát is szerzett. Először napközis tanár volt a Ferencvárosban, a gyes után pedig Pestszentlőrinc legrégebbi gimnáziumában lett könyvtáros, majd tanár. Hamar megszülettek a gyerekeink,

Öccsével, Endrével András fia esküvőjén 1998-ban

1969-ben András, 1971-ben Benedek, 1975-ben Júlia. A három gyermekünk életünk három fő műve, büszkék vagyunk rájuk. Soha semmiféle tanulmányi probléma nem volt velük, ezt csak azért említem, mert ők pedagógusgyerekek, és állítólag azokkal sok gond van. András fiam elméleti matematikus lett, Benedek közgazdász, Júlia pedig elvégezte az angol–spanyol szakot, utána a fordító- és tolmácsolóképzőt. Nagy nyelvtelenség. Jól tud olaszul, franciául, latinul.

– *És ha jól tudom, a világ különböző pontjain élnek.*

– Igen, háromfelé élnek és dolgoznak, sajnos nagyon messze. András Amerikában tanít a stanfordi egyetemen, nemzetközileg elismert szakember. Felesége, Sara kínai hölgy, gyermekük Marguerite. Benedek passauai vendéghallgatóként ismerkedett meg Mariával, egy spanyol apa és egy ír anya leányával. Amikor végzett, Németországba hívták dolgozni, majd a

nősülés után Madridba költözött, ott dolgozik egy gazdasági tanácsadó vállalatnál. Két gyerekük van: Patrick Benedicto Vasy de la Cruz és Blanca María Vasy de la Cruz. Lázár Ervinnek annyira megtetszett ez, hogy elkérte tőlem írói felhasználás céljából, amibe boldogan beleegyeztem, aztán éveken át, amikor meglátott, Vasy de la Cruznak szólított. Júlia Brüsszelben él, parlamenti tolmácsként dolgozik, a férje, Adil, marokkói arab. Van egy kisfiuk, Ádám. Ez minden nyelven létező név, de a gyerek anyanyelve magyar.

– *Méltán büszkék a gyermekeikre. De nyilván ők is a családra, a felmenőkre.*

– Van egy olyan tervem, hogy egyszer megírnám az életrajzomat, beleértve a családunk történetét, s ehhez öcsé-

met is segítségül hívnám, mert erről ő sokkal többet tud. Így majd utódaink is láthatják, talán őket is érdekelni fogja, milyen volt a világ a XX. században, meg egy kicsit régebben.

– *Visszatérve pályájának meghatározó pontjaira, az egyetem kulturális intézményeinek igazgatója lett az egyetemi tanári hivatás mellett.*

– A közművelődési titkárság az Egyetemi Színpadot az egyetem művészeti egyesületeit, az Eötvös klubot és egy közművelődési tanácsadó osztályt foglalt magába. Ennek vezetését ajánlották fel 1981 tavaszán a tanári munkám mellett. Először Kulin Ferencet keresték meg, aki nem vállalta, mert más feladat várt rá (a Mozgó Világ), s ő engem ajánlott. Nem sok gondolkodás után elvállaltam, mert egyrészt érdekelt a feladat, másrészt elég nehezen boldogultunk anyagilag a két tanári fizetésből három gyermekkel. Bevallom, engem főként az Egyetemi Színpad érdekelt, melynek

vezetését a javaslatomra Baross Gábor karnagy vette át. Úgy gondolom, a nyolcvanas években sikerült az Egyetemi Színpadot ha nem is a régi fénykor szintjére hozni, de jobbra tenni. 1987-ig működött ez a centralizált titkárság. 1987-ben önállósodtak az Egyetemi Színpad és a művészeti egyesületek, s akkor én már csak az Egyetemi Színpadnak maradtam a vezetője. Rengeteg külföldi meghívást kapott az Universitas Együttes, amelynek akkor Katona Imre volt a vezetője. Egy alkalommal Spanyolországban, Sitgesben nemzetközi fesztiválon léptek fel. Hatalmas sikert arattak. Sík Ferencsel ültünk a nézőtéren, szóhoz sem jutottunk a meghatótságtól. A fesztivál első díját hozhattuk haza. Negyven év után Budapesten nálunk lépett fel újra a nagyváradi magyar színház. A Forrás-kör irodalmi műsorai, Mensáros Arany János-estjei legendások voltak. Tudtommal nálunk hangzott el először nyilvánosan Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című verse. De a nyolcvanas évek végén már lehetett látni, hogy az irodalmi műsorok nem vonzanak akkora közönséget.

– Már akkor?

– Akkor már világosan látható volt. Emlékszem, ifjú koromban, 1964 táján Juhász Ferenc, Nagy László és Sánta Ferenc estjén az Egyetemi Színpad zsúfolásig megtelt. Akkor ennek politikai felhangja is volt. A nyolcvanas években már csökkent az irodalom helye, szerepe. Azért lehetett és kellett is próbálkozni, például a Hetek és a Kilencek költőinek estjeivel. Elkezdtem egy sokszorosított formában megjelenő könyvsorozatot kiadni, amelyben egyetemista, illetve az egyetemhez kötődő írók szerepeltek. A Kilencekhez tartozó Konczek József első kötete így készült el. Kemény Istvánnak, Vörös Istvánnak az első verses füzetét ott jelent meg. Tíz-tizenkét kötetet sikerült kiadni.

– *Meddig működött a színpad, a könyvkiadás?*

– 1990-ben az egyházak kezdtek visszakérni intézményeiket, amelyeket galádul elvettek tőlük. A színpadnak is költöznie kellett, rengeteg utánajárást igényelt, hogy új helyet találjunk. 1991 áprilisában a színpad záróműsora hajnalig tartott, emlékezetes est volt. Az Egyetemi Színpadot az egyetem meg akarta szüntetni. Szívós harcot kellett folytatni. Végül a minisztérium ötmillió forintot adott arra, hogy egy új helyszínen létrehozzunk egy kamaraszínházat. Munkatársaimmal végigkövettük a tervezést, a kivitelezést. A javaslatomra kiírtak egy pályázatot a színpad vezetésére, Puskás Tamás lett az új igazgató. Az avatás délelőttjén jutott valakinek eszébe, hogy meghívjanak az avatásra. Öt-hat évvel később egy értekezleten értesültem arról, hogy az Egyetemi Színpad megszűnt, a műszaki eszközök eltűntek.

– *Beszéljen oktatói munkájáról is!*

– A mi tanszékünk olyan munkahely volt, ahol az ember havonta csak egyszer találkozott kötelezően a főnökével, a tanszéki értekezleten, amely átpolitizáltságával esetleg napokra stresszt okozott előtte és utána. Nem volt jellemző az az emberi kapcsolatrendszer, amely máshol természetes. Néha szobatársak sem tudták egymásról, ha a másik például meg-nősült. Számomra ez nagyon furcsa. Nem voltam időmilliomos soha, mégis szívesen beszélgettem a tanár kollégákkal éppúgy, mint a diákokkal. A szakdolgozók esetén természetesebb a többszöri beszélgetés, az alaposabb kapcsolat, a tudománytól valamelyest függetlenedve is. A XX. századi magyar irodalomról, főként az 1945 utáni időszakról tartottam

Az első unokájával, Patrickkal Madridban, 2000-ben

előadásokat, szemináriumokat, szak-szemináriumokat. Miután február óta szándékom ellenére nyugdíjas vagyok, hiányzik a rendszeres tanítás. Az a gyönyörű az egyetemi tanári munkában, hogy az ember nyolcvan százalékban olyasmiről beszél, ami közel áll a szívéhez, s mindig vannak, akik figyelnek rá. Nálunk az volt a szokás, hogy minden témakörben párhuzamos előadások voltak, tehát két tanár tartott előadást ugyanarról a korszakról, ami még szabadabbá tett minket, mert tudtuk, hogy beszélhetünk arról, ami minket a leginkább foglalkoztat, kevesebbet szólva esetleg kollégáink specialitásairól. Én is megmaradtam nagyrészt a magam kedvenceinél, tehát Illyés Gyula, Németh László, Déry Tibor, Örkény István, Juhász Ferencék nemzedéke, s ha mód nyílt rá, az utánuk következők is. Még kamaszkoromban olvastam, hogy Beöthy Zsoltnak volt egy jelmondata, mely szerint „Az istenek szerettek, mert tanítónak tettek.” A tanítóságot úgy értsük, hogy egyetemi tanár volt. Azt hiszem, hogy ezt én is elmondhatom magamról. Azért hozzá kell tennem, hogy tapasztalataim szerint, ez egy olyan szakma, amelyre születni kell.

– *A tankönyvek, kézikönyvek is arra utalnak, hogy a tanítást hivatásának tekintik.*

– Először a nyolcvanas évek elején voltam társszerző egy sokak által írt tankönyvben, amely a szakmunkások szakközépiskolája számára készült. Később a szakközépiskolások negyedikes tankönyvének voltam társszerzője. 1995-ben történt egy számomra meghatározó jelentőségű esemény. Egy tankönyvkiadótól megkerestek, legyek Mohácsy Károly tanár úr társszerzője a gimnazisták negyedikes tankönyvének megírásában. Elvállaltam, s azt is elárulták, hogy amikor őt kapacitálták a megírására, személyes ismeretség nélkül is engem ajánlott. Megírtuk, 1996-ban jelent meg először, azóta többször korszerűsítettük. A József Attila-fejezetre vagyok a legbüszkébb. Költészete tizenöt-tizenhat éves koromtól meghatározó élményem volt, szavaltam a verseit, de úgy éreztem, hogy nem tudok róla írni. A szakközépiskolai tankönyv volt az első kísérletem. Erről azt írta az egyik lektor, hogy a legjobb addigi tankönyvfejezet a költőről. Sokkal bővebb, alaposabb a gimnáziumi tankönyvi változata. Büszke vagyok arra, hogy az elmúlt tíz-tizenkét évben félmillió gimnazista az én könyvemből tanulta meg valamennyire, ki József Attila. Próbáltam törleszteni azt, amit jelentett számomra. Be lehet csempészni újdonságokat is a tankönyvekbe. A Déry-fejezetben írtam meg először, hogy a *Niki* című kisregény mottója más volt 1956 júniusában, mint szeptemberben. Tacitustól volt mindkét idézet, de a kettő különbsége pontosan utal arra, hogy Rákosi még kormányon van, illetve már nincs. Nyilván azért változtatta meg az idézetet, mert remélte, hogy jobb lesz a sorsunk, aztán nem állította vissza, nem keresett egy harmadikat a Kádár-korszakra.

– *Az utóbbi évek könyvterméséből ítélve, a szakmai, tudományos munkák kiadásának ideje is elérkezett.*

– Régóta terveztem, hogy Nagy Lászlóról könyvet írok. Lassan született meg, egyéb munkáim miatt. Tanulmányokat írtam róla először, 1993-ban megjelent egy karcsú tanulmánykötetem, majd 1995-ben a monográfia. Azért is késtem, mert lelkiismeret-furdalásom volt, hogy a Sánta-monográfiához hasonlóan mástól veszem el a témát. Koczás Sándor volt a Kortársaink sorozatának tervezett szerzője. Végül beszéltem vele, mi történjen, s rám hagyta a munkát. Megírtam, de az az év úgy telt, hogy a vasárnapi ebédnél sem jutott más eszembe, a család már mulatott rajtam. De úgy éreztem, tisztességes munkát végeztem. A nyolcvanas években a két munkahely annyira lekötött, hogy akkoriban igen keveset publikáltam. A tudományt és a kritikáirást tekintve 1986-ig viszonylag kevés munkám található, 1986 őszén kezdtem ismét rendszeresen kritikákat írni. Majd hozzáfogtam tanulmányköteteket összeállítani, szép sorban jelentek meg a könyvek. A társszerző nélküli könyveket tekintve, a huszonkettődiknél tartok. És gyakorlatilag két újabb már össze van állítva.

Sánta Ferenc, Nagy László nemzedéke állt hozzám a legközelebb, de régi szívügyem volt még Kormos István. Én írtam róla az első tanulmányt, ötven flekk körüli pályaképet. Amikor a Móra Kiadónak is dolgoztam, akkor ismerkedtem meg vele személyesen. Mivel senki nem foglalkozott életművével, készíttetést éreztem a monográfia megírására. Először még a nyolcvanas években gondolkodtam ezen, az Arcok és valloások sorozatba szerződésemm volt. Elkezdtem dolgozni, s a harmadik feleségével folytatott beszélgetésből azt szűrtem le, hogy ő is minimálisat tud Kormos 1948 előtti életéről. Arra jöttem rá, hogy egy életrajzi sorozatban nem lehet róla írni, mert nincsenek

adatok. Aztán mégis úgy gondoltam, hogy egy monográfiát csak lehet róla írni, majd kiderül egy s más. Amikor hozzáfogtam, már néhány adat kiderült. Kormos Istvánnak az ifjabb nemzedékekből sok híve volt, a győriek, Borbély János, Villányi László különösen lelkesek voltak, elkezdtek kutatni. Kiderült, hogy nem volt törvénytelen gyermek, a szülei összeházasodtak, ő kilenc hónapra rá született, nem Kormos, hanem Kops István néven. A lényeg, hogy komoly nyomozómunkának számított az ismeretlen adatok megtalálása, ellenőrzése. Amikor a könyv megjelent, Lator László, aki közeli ismerőse volt Kormosnak, azt mondta, ez számára is meglepő volt. Nagy Gáspár, amikor megtudta, min munkálkodom, szólt, hogy nála vannak azok a levelek, amelyeket Kormos Rab Zsuzsához írt Párizsból. Rab Zsuzsa ezeket a leveleket becsomagolta és ráírta, hogy halála esetén adják át Nagy Gáspárnak. Ez körülbelül negyven gépelt oldal, melyet odaadott felhasználásra. Nagy Gáspárt kereste meg a Nap Kiadó, hogy a *Kormos István emlékezete* kötetet állítsa össze, ő mondván, hogy ebben én úgymost naprakész vagyok, nekem adatta a munkát. A munka közben sok kiadatlan, elfeledett anyagot találtam, terveim között szerepel egy Kormos István elfeledett írásai című kötet is. Ugyancsak 1956 óta foglalkoztat Illyés Gyula pályája, számomra a XX. század irodalmából, szellemi életéből most ez a legfontosabb. A kilencvenes évek végén megjelent az *Illyés Gyula évszázada* című könyvem. Azokat az írásokat gyűjtöttem össze, amelyeket addig írtam Illyésről. Azóta sok újabb tanulmányom van, amelyeket szeretnék kiadni, sőt egy nagymonográfiát kellene írnom. Hatalmas feladat, bármennyit is foglalkoztam eddig Illyéssel, nagyon sok még a kutatni való.

– *Fontos lenne ez a monográfia, hiszen valóban sok a tisztázatlan*

kérdés Illyés körül, s megfigyelhetők különféle előítéletek azok részéről is, akik kedvelik.

– Mindent tisztázni nem lehet. Illyés magánéletet érintő rendkívüli zárkózottsága is megnehezíti a dolgot, s persze az, hogy ezt a zárkózottságot mennyire illik tiszteletben tartani. Egyébként nemrégiben tartottam konferencia-előadást *Illyés Gyula Babitsról* címmel, most Szekszárdon lesz egy konferencia, ahol a fogadtatástörténetről, Illyés „megbocsáthatatlan bűneiről” szeretnék beszélni. Élnek tovább a félreértések, félreemagyarázások, előítéletek, ezeket el kellene oszlatni. Illyés hitt a becsületes alku lehetőségében. Ebben sokan nem hisznek, megalkuvónak tartják, holott ez nem megalkuvás, hanem reálpolitika, Bethlen Gábor-féle bölcsesség. A másik fontos mondata, hogy ismeretséget nem szakítok meg. Ez a magyar szellemi, művészeti közéletre nem jellemző. Megszakítanak ismeretségeket, átmennek az utca túloldalára, hátulról belerúgnak az emberbe. Illyés azzal is, aki belerúgott, próbálta tisztázni a félreértést. Nincs még egy olyan magyar író, aki a magyar és európai szellemi élet annyi közismert alakjával került volna kapcsolatba, mint ő. Nem megalkuvó volt, hanem realista. A békekötéshez még a háborúban is leülnek egy asztalhoz tárgyalni az ellenfelek. Erre ma is nagy szükség lenne. Bár reménytelen, ahogyan most az irodalmi szervezetek közös nyilatkozatot tettek közzé a minisztérium költségvetési támogatásának megszüntetése ellen tiltakozva, s az is jó, hogy erre máris reflektál a megszólított. Mintha a szétrúgott irodalmi kerekasztal most új életre kel-

hetne, ami nagyon időszerű lenne. Most a létről van szó. Az a gond, hogy kormányok jöttek, mentek, de az irodalmat húsz éve fontosnak senki nem tartotta. Illyés mondta egy alkalommal, hogy „jönnek, mennek az államtitkárok, de én Babitsnak és Petőfinek felelek.” Ez valahogy elfelejtődik. Létrehozták a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát. Nem a szakmai sovinizmus mondatja velem, de ha próbálunk ezer év kulturális örökségén gondolkodni, akkor ennek a legnagyobb, legfontosabb szereplője a magyar irodalom. És van még egy különös fontossága: az anyanyelvhez kötődik. Valahogy ez a minisztérium nyolc éven keresztül nem volt képes arra, hogy ezt felismerje, s a mostani

Ádám, a brüsszeli unoka (2007)

kus irodalom mennyire, mily módon épül be a felnövő nemzedékek tudatába. Látványos manipuláció folyik. Ha a közszolgálatosságot komolyan vennék, akkor a híradókban az irodalom nemcsak minden ötödik holdtöltekor lenne hír. Mert mikor hír az irodalom? Ha Nobel-díjat kap valaki, s ha valaki nagyon híres ember meghal, de hamarabb tudósítanak egy színész haláláról, mert az közismert. Az írókat is népszerűsíteni kellene, az élő írókat személyükben, a nem élőket más módon. Nemcsak a család és iskola feladata lenne, hogy az olvasás fontosságára felhívja a figyelmet, hanem minden fórumnak, amely ezzel foglalkozhat, mert manapság arra figyelnek az emberek, amire felhívják a figyelmüket. És elég kevés dologra hívják fel a figyelmüket. Az olvasóvá nevelést, a

Három unoka: Patrick, Marguerite, Blanca (2006)

kilencedik év sem tűnik másnak. Nem arról van szó, hogy hányan tudnak a hivatásukból megélni, hanem a magyar nyelv állapotáról, helyzetéről. Hogy milyen lesz ötven év múlva a magyar nyelv, az nagymértékben függ attól, hogy a kortárs és a klasszi-

művészeti nevelést a születés pillanatától, vagy már a fogantatás pillanatától meg kellene kezdeni. A számítógép, internet korában átalakul a könyv szerepe, de nem lehet elképzelni olyan társadalmat, amely nélkülözni tudná a könyvet. Cáfolhatatlan

tény, hogy minél többet olvas az ember, annál jobban tudja kifejezni magát szóban és írásban. Ehhez társul számos élmény, információ. Milyen kép él bennünk a török korról? Amilyent az *Egri csillagokból* ismerünk. Milyen a szabadságharcról? Amilyent Jókai festett. Ami persze nem egészen azonos a valósággal, de mégis ez a kép él. Ez csak a történelem, de sok másra is lehetne példát mondani. Tehát hatalmas a szépirodalom felelősége és lehetősége.

– *Őn szerint, ha a különböző székertáborok tárgyalnának egymással, bekövetkezhetne valamiféle szemléletváltás? Hogyan látja az elmúlt évtized irodalmi életét? Mi a véleménye az Írószövetséget ért vádakról, a szövetség lehetetlen helyzetéről?*

– Halaszthatatlan lenne az irodalmi élet normalizálása, noha a XX. században az ellenségeskedés volt a jellemző. A Kádár-korban az egység látszategység volt, de minden egység látszategység. Az a tragédia, hogy a politikai pártok ellentétei átcsaptak az irodalmi életbe is. Igaz, hogy a politikai pártok létrejötténél nagy

szerepük volt az irodalom, a szellemi élet képviselőinek. Erre klasszikus példa, hogy Csoóri Sándor és Mészöly Miklós szövetségesei voltak egymásnak abban, hogy a Kádár-rendszert fel kell váltani valamivel, s amikor létrejött az MDF és az SZDSZ, ez a szövetség megszűnt. A klasszikus korszakoknál, életműveknél lehetne talán kezdeni, hogy ne állítsuk állandóan szembe őket. Petőfi vagy Arany, Ady vagy Babits, Pilinszky vagy Nagy László? Miért kell a vagy-vagy? Egyenértékűek.

– *Milyen feladatai voltak az utóbbi években az irodalmi életben?*

– Úgy látszik, javíthatatlan közösségi ember vagyok, pedig ez korszerűtlennek számít. 1987 januárjában az akkor alakuló Magyar Írók Szakszervezetének elnökségi tagja lettem. Tíz év után az oda tartozó alapítvány titkáráként folytattam ezt a munkát. Az Írószövetségben a kritikai szakosztály vezetőségének tagja lettem, 1997-ben a választmány, 2001-ben az elnökség tagjának is megválasztottak. Most három évig voltam a Tokaji Íróklub kuratóriu-

mának elnöke. Említhetnék más irodalmi, tudományos és egyetemi testületeket – valóban sokféle feladatot kaptam, s mindegyiket igyekeztem tiszteségesen elvégezni.

– *Ma nem túl hálás létforma az irodalomtörténészé, kritikusé.*

– Soha nem volt az. Ebben a szakmában nincs halhatatlanság. Ki olvas száz évvel ezelőtti irodalomtörténeti munkákat? Nagyon kevésre hivatkoznak folyamatosan. S bizony a szépirodalomban is kétes a marandóság. De a szellemi élet egészséges működéséhez a legszerényebb gondolatra is szükség van. Igaz az a nézet, hogy pedagógusként, ha két ember figyel rám, már nem dolgoztam hiába. Amiként ha csak egyetlen gyermeket felneveltem, már közvetlenül folytatodom. S ha csak két téglat sikerül elhelyezni a magyar irodalomtörténet-írás épületébe a sok tégla mellé, az már értelmet adhat az életnek. S én már diófát is ültettem. S amit még szeretnék: megérni tíz év múlva az aranylakodalmamat.

Ekler Andrea

Karácsony Budapesten: András, Sara és Marguerite, Maria és Patrick, Benedek és Blanca, Júlia; hátul Vasy Géza és felesége Gitta (2004)

ALFÖLDY JENŐ Százezer éve nézni a pillanatot

Előzetes tájékoztató a Magyar Napló regénypályázatáról

Több mint egy év, mintegy tizennégy hónap állt rendelkezésükre kisregényük megírására azoknak a (bármilyen állampolgárságú) magyar tollforgatóknak, akik részt ohajtottak venni a Magyar Napló és az Írott Szó Alapítvány irodalmi pályázatán. A folyóirat 2006 februárjában adta közre először a felhívást, és 2007 márciusáig minden számában megjelentette. A jeligés kéziratokat március közepéig fogadta a szerkesztőség, a postára adás dátumát véve figyelembe. Ekkor járt le a határidő – ezt a versenyzők tisztületben is tartották. Eredményt 2007. június 2-án, a Magyar Napló könyvheti hajóján hirdetünk.

Összesen nyolcvannyalc pályamű érkezett be, s a kisregény műfajban ez tekintélyes mennyiség. Sejtésem szerint nemcsak az elnyerhető pályadíj összege vonzotta a résztvevőket, hanem az is, hogy a nyertes és helyezett műveket szeretné megjelentetni a Magyar Napló Könyvkiadó, és hogy a folyóirat szerkesztősége nyilvános értékelést, sőt szakemberekkel lefolytatott vitát is ígér a legjobb kisregényekről.

A zsűrizésben öt szakember vett részt, a fiatalabb és az idősebb korosztályt egyaránt képviselő szerkesztők, kritikusok, Oláh János, Vasy Géza, Bíró Gergely, Sturm László és jómagam. A nyertesekről e cikk írásakor még fogalmam sincs, a zsűri csak május végén hozza meg döntését (e soraimat lapzárta miatt legalább egy héttel előbb le kell adnom a szerkesztőségnek). A kéziratok egyik elbírálójaként szeretném előzetesen megosztani a versenyzőkkel és a folyóirat közönségével a pályázatra vonatkozó nézeteimet.

Földidézném a kiírást: „A pályázat tárgya olyan regény, száz oldalt meghaladó kisregény vagy elbeszélés, amely hőseinek sorsában és a társadalmi élet jelenségeiben megmutatja az 1989–90-es rendszerváltozás és az azóta eltelt időszak társadalmi változásait, kulturális, morális tendenciáit.” Ennyi volt a terjedelem és a téma meghatározása. A formai feltételek így szóltak: „Az ábrázolás hitelessége mellett a zsűri elvárja és méltányolja az írói nyelv példás magyarosságát, stílusbiztonságát, szépségét”. A tizenhárom hónap minden folyóiratszámában megjelenő felhívás irányadó elveként idézte a *Szép Szóból* József Attila szerkesztői bevezetőjét, amelyben a költő így értelmezte az induló lap címszavait: „»Szép szó« magyarul nem fölcicomázott kifejezést, hanem testet öltött *érvet* jelent. (...) Célunk az a társadalmi és állami életforma, melyben a szép szó, a meggyőzés, az em-

beri értékek kölcsönös elismerése, megvitatása, az egymásra utaltság eszmélete érvényesül.” Felhívásunk így folytatódott: „Magától értetődően ez nem stilisztikai vagy bármilyen szellemi áramlathoz kötött előírást jelent, hanem igazmondást és felelősséget, egyszóval tehetséget.”

Hogy a pályázat célját és értelmét még világosabbá tegyük, a Magyar Napló 2006. márciusi számában műhelybeszélgetést folytattunk hármásban az irodalmi vetélkedőről. A riporter szerepét Ekler Andrea vállalta, kérdéseire Oláh János, a Magyar Napló főszerkesztője és e sorok írója válaszolt. A beszélgetés során olyan kérdéseket igyekeztünk tisztázni, amelyek valószínűleg sok pályázó előtt is fölvetődtek.

Mindhárman egyetértettünk abban, hogy elutasítjuk a húsz-huszonöt éve érvényre emelt és szinte hivatalossá vált irodalomszemléletet, amely szerint az irodalomnak már nem feladata, hogy fölvesse a társadalom égető kérdéseit, mert ezt a feladatot elvégzi a sajtó és a parlament. Ha ezt a nyolcvanas évek eleje óta változatlanul hangoztatják a különböző fórumokon folyamatosan jelen levő irodalmárok, akkor már azért sem lehet igazuk, mert időközben megtörtént a rendszerváltozás, és ez már önmagában is a deklarált sajtószabadság és demokrácia minden szépítgetést elsöprő bírálata volt. A tételt mégsem cáfolták meg hangoztatói, nem vonták vissza, és még árnyalni sem próbálták. Az irodalom szégyenteljesen elsorvasztott pénzügyi támogatása, melyet jórészt a hivatali klientúrának tartanak fenn, az állami díjak kontraszelekciónál ámulkodó odaítélése, a legnagyobb nyomtatott és elektronikus fórumok értékelő és reklámozó tevékenysége, vagy akár a hivatalból szervezett utaztatások, jószerivel a késői Aczél-korszak értékrendjét tükrözik napjainkban is.

Műhelybeszélgetésünkben igyekeztünk rávilágítani arra, hogy a nyolcvanas évek elejétől reflektorfénybe állított magyar széppróza (és ahogy a beszélgetés során bővítettük a műfaji kört: az írói szociográfia) kevésbé vállalta magára azt a feladatot, amelyet az elődök nemzedékről nemzedékre a magukénak tekintettek: a társadalom változásaira morálisan érzékeny, humánus szempontokat érvényesítő, az egyén és a közösség állapota iránt egyaránt fogékony írásművészetet.

Úgy véltük mindhárman – és hiszünk benne: még sokan így vélik az országban és a magyar nyelvterületen –, hogy ez a történelmi időszak rendkívüli gazdagsággal kínálja magát az írói feldolgozásra. Lehetséges, hogy részben épp azért maradt el a jó negyed évszázada „vezető műfajnak” kikiáltott hazai széppróza a korszak ábrázolásáról, mert túlságosan sok minden történt – túl sok *változás*, de túl kevés *megoldás*. Mert az ember nehezen ismeri ki magát a túlpörgetett események szédületében.

Mert az epikai műfajok elsősorban a múlt megjelenítésére irányulnak, és az említett korszak még nagyon közeli múlt, úgyszólván jelenkor. Az elbeszélő műfajok között akad olyan is, amelyik a múltábrázolásnak ellentmond a nevével: a *novella* újságot, újdonságot jelent. Ettől függetlenül nem szeretnénk összekeverni a szépirodalmat az újságírással. Igaz, Oláh János a múltbeli nagy példákat sorolva külön rámutatott Illyés Gyula szociográfiájára, a *Puszták népére*, amely éppúgy életrajzi regény, emlékirat, mint szociográfia. Sánta Ferenc *Hús órája* is éppúgy riport, mint regény. Ám az említett művek esetében nem az történt, hogy a pillanatnyi időszűrésben érdekelt zszurnalizmus átruccant a szépirodalom területére. Azt sem mondhatnánk, hogy a költő vagy az író „leereszkedett” az újságírás szintjére. Az történt, hogy mindketten az írói riport és a szociográfia életképes ágával oltották be és tették életerőssé, jól termővé, gyümölcsözővé a regényírást. A *Puszták népe*, a *Hús óra* és a hasonló művek, ha rokoníthatók is a valóságfeltáró újságírói műfajokkal, nem téveszthetők össze a gyorsan elévülő napi hírek kommentáiraival, a megcsontosodott viszonyokat vagy az álreformokat és a katasztrófa politikai intézkedéseket megmagyarázó vezércikkekkel és publicisztikákkal.

Talán furcsán hangzik, de igenis *hálás téma* ez az íróilag még nagyon kevésbé feldolgozott történelmi korszak, tajtékos sodrában a rendszerváltás éveinek izgalmas eseményeivel, kevesek gyors meggazdagodásával, jóval többek elszegényedésével s a középrétegek keserves küszködésével. A mohón elsiert, minden közszolgálati szférára kiterjesztett és könyörtelenül végrehajtott magánosítás bundázásaival. Azzal, hogy elmulasztottuk – például – egy új, dolgozó és közben kistrészvényes társadalmi réteg kialakítását, és nem hoztuk létre az új középosztályt, hanem engedték, hogy mértéktelenül meggazdagodjon az előző rendszer vezetőrétege. Nem erről volt szó ötvenhatban, és nagyon sokan nem így gondoltuk a rendszerváltás éveiben sem. Visszamenőleg ki lehetne deríteni, hogy miként jutottunk idáig, ahol most veszteglünk, átkozódunk, és valamilyen csodára várunk. Ha jobban megértenénk, hogy mi minden fölött hunytunk szemet, és milyen lehetőségek tömkelegét szalasztottuk el, akkor valószínűleg nem néma tanúként szemlélnénk az ország kifosztását és kiárusítását, s a történetet tudatosítva, előbb-utóbb rájönnénk, hogy mit cselekedjünk.

Az eredményhirdetés előtt nem szeretnék konkrét műveket idézni vagy ismertetni. Nem sok áldás volna rajta, mert könnyen kereszttezhetném a zsűri munkáját, és önelentmondásba keverednék, ha más művet emelnék ki, mint amelyet díjazunk. A magam nevében csupán annyit mondhatok előlegül, hogy bár szakmányban olvastam a beérkezett pályaműveket, s bár a kisregény nem tucatarú, az olvasás pedig nem favágás, azért nagy öröm volt ez a zsűrizés. Akkor is, ha kiadós vitáknak nézek elébe kézirat-elbíráló társaimmal. Az a sejtésem mindenképpen bevált, hogy nagy szükség van ma ilyen irodalmi vetélkedőkre, mert az elmúlt másfél-két évtized folyamán szükségképpen ki kellett termelődniük azoknak az íróknak, akik a nagy társadalmi változások, várokozások, csalódások és megrázkódtatások folyamán szerezték meg alapvető, írásra ingerlő tapasztalataikat és írói érzékenységüket, s ennek megfelelően alakították ki munkamódszerüket. Nem tudnék és nem is akarnék tetszetős, „izmus”-ra végződő nevet adni az új látás- és írásmódnak, pedig érzékelek e művekben ilyesmit, nem is egyfélélt. Olvasói életpályám folyamán, jó néhány évtizede sokszor meggyűlt már a bajom az egyedül üdvözítőnek kikiáltott ó- és neo... izmusokkal, kizárólagos alapvetésekkel és kategorikus elutasításokkal. Örülök a pályaművekben mutatkozó sokféleségnek, a *minőségelv* érvényesülésének és a kifinomodott társadalmi érzékenységnek, a határozott *nemeknek* és a határozott *igeneknek*, s annak, hogy az életminőség iránti igény – amit nevezhetek a társadalmi viszonyokra kiterjedő létkritikának is – szükségképpen újszerű és eredeti formában csapódik le. Örülök az íráskor java részében megnyilvánuló emberséges szellemnek, az egyén és a közösség érdekeit illető arányérzéknek. Nem ez az első irodalmi pályázat, amelynek elbírálásában részt vettem, de elmondhatom, hogy ilyen magas színvonalú szépprózai művekkel és szociográfiaszerű írásokkal még nem találkoztam – jóval nagyobb díjakkal meghirdetett és hangosabban beharangozott országos pályázaton sem. A mostani zsűrizés során szerencsém volt néhány olyan kisregényhez, amelynek maradandó olvasói élményt köszönhettem, mert úgy éreztem, hogy szerzője, József Attilát szabadon idézve, „száz-ezer éve nézi a pillanatot”, és ha csak egy ilyen lett volna a meglehetősen kéziratömegekben, amelyen hivatásos betűfalóként át kellett magamat rágnom, már azt mondanám, hogy nem fáradtam hiába – de nem csak egy ilyenrel találkoztam. Remélem, lesz még rá alkalmam, hogy a konkrét művekről is kifejtsem véleményemet.

Határok földjén Kontra Ferenc:
Wien. A sínen túl
Helikon Kiadó, Bp.,
2006.

A vonatról értelemszerűen az út, utazás jut többnyire az ember eszébe, s felderengenek talán az otthontalanság romantikus képei is: hullámzó idegen táj és hátrahagyott város-makettek sora, az éjben kihunyó-villanó ablakszemek. A sín pár így lesz a távolság ígérete; eget tükröző acélsávjai mindent feloldó messzeségben, az *ott* meghatározhatatlan tér- és időbeli pontjában futnak látszólag össze, s ahogy végigsiklik rajtuk a tekintet, statikusságukban is a sebesség képzetét keltik. Kontra Ferenc új kötetében azonban épphogy a mozdulatlan-ság, a változtathatatlan sors jelképévé válik – a megszkott és az idegen közötti holtávvalá merevül, amely Bécsét Bécsről, az európai kultúrközpontot saját (laikusok számára kevésbé ismert) árnyoldalától választja el. A sín pár helyrajzi és társadalmi értelemben is megosztja a várost: az egyik térfélen a turistaperspektívából megismerhető Wien vár kávézóival s a Ringplatzével, mint az urbánus arisztokrácia otthona – a sínen túl viszont csendben szürkélik a főváros egyik legledurrantabb kerülete, a munkás-és bevándorló réteg otthona.

A szimbolikus vagy valós határvonal Kontra Ferenc prózájában már-már hagyományosan központi, tengelyalkotó szerepet tölt be: a kisebbségi lét (vagy a Bizottság szavaival élve az „innen-onnaniság”) dilemmái korábbi köteteiben is meghatározó jelentőségűek voltak, ami – tekintve, hogy a határon túl született Kontrát Horvátországban és Szerbiában sokan magyarként, Magyarországon pedig „jugoszlávként” tartják számon – teljes mértékben indokoltnak látszik. Nincs sok változás az írói nyelv- és eszközhasználatban sem: maradt a múltidéző alanyi perspektíva, a rendkívül tömör, érzéletes és sodró beszédmód, s igaz, más jelentéskörben, de rendre megjelennek például a *Farkasok órájának* (Magyar Könyvklub, 2003) ikonjai is – így az akkor rémisztő óriásként begördülő vonat (mely most a változás lehetőségét hozza), a lélek-madár vagy a tudatalatti mélységét megtestesítő fekete hal. Ami a *Wien a sínen túl*t tényleg újszerűvé teszi, az a fikciós jelleg, a személyes emlékkörtől való részleges elszakadás. Kontra ezúttal nem kimondottan önéletrajzi regényt ír, hanem egy bécsi bulvárlap bűnügyi rövidhíre nyomán a szociográfia, a krimi és fejlődésregény sajátos egyvelegét hozza létre – ami valahogy úgy épül fel, mint kezdő puzzle-darabka köré a teljes kirakós játék: nincs központi jelenet, ezért mindegy, hogy melyik lesz az első vagy az utolsó motívum; az öt-

letadó újságcikk a hozzátartozó fotóval ezért egyszerre tekinthető alapnak és végső következménynek is. Kontra az első fejezetekben leplezetlen élvezettel dúskál a részletek színes kavalkádjában, s valósággal az olvasó elé borítja készletét – nála (illetve a regény elbeszélőjénél) van a minta, és csak ő tudja, melyik töredék hova kerül majd. Bevezető szövegének megannyi anticipáló és visszatekintő utalása, oldalnyi hosszúságú, zakatoló asszociációáradata elbizonytalanít: szinte követhetetlen a folyamat, ahogy gondolat gondolatot, hasonlat monoton ismétlődéssel újabb hasonlatot szül, s minden mondatfüzér különként tart egy, az olvasó számára még ismeretlen cél felé – jellegzetes, stílusos, de barátinak éppen nem nevezhető indítás. Egy könyvet általában az elejétől szokás kezdeni, és régen rossz, ha már az első oldalakat sem értjük – hogy mi köze van a csillagrendszernek a sín párhoz, meg a puzzle-rakosgatáshoz, csak hosszabb idő elteltével derül majd ki, addig meg marad a birkatürelem. Ha marad. A prologustól tisztán elkülönülő reális történetmesélés csak a harmadik fejezettől kezdődik; ahogy a *Wien a sínen túl* narrátora fogalmaz: „Ettől kezdve körülöttem minden olyan élesen kettévált, mint a tűz és a víz, mert ami ezután következett, az lehúzott a porba...”

Így indul a két gyermekhős, Ludwig Wien Landsteiner és a vasutas családból származó Thomas párhuzamos életútja, valóban a porból, a sín párral megosztott Bécs árnyékos oldaláról. Iparnegyedek, lepusztult külkerületek jelentik a kisbetűs hazát a már osztrák állampolgárként születő Wien és emigráns anyja számára – a semmi közepén tősgyökeres bécsinek lenni ugyan nem nagy kunszt, de egy fokkal még mindig jobb, mint a „gyüttmentek”, a bevándorlók helyzete, hisz esélyt jelent a felemelkedésre, a *másik* Bécs meghódítására. Tisztában van ezzel a fiát egyedül nevelő asszony is: Wient spártai szigorral, teljesítménycentrikusan tanítja, korán csiszolva le róla a vélt „felesleget”: a gyermeklét tünékeny varázsát. A *Farkasok órájának* idolszerű alakjával szemben az apa szerepe itt a szó elvont és konkrét értelmében véve is csak névleges – Wien nem véletlenül viseli szülővárosa nevét, mintha legalábbis Bécs utódja lenne – annál dominánsabb alakká válik viszont az anya, aki hordozórakétaként emeli egyre magasabb társadalmi rétegekbe a fiút, meg sem állva a bécsi high society szűk, arisztokratikus köréig – feladata végeztével pedig „leválik”, kilépve az elbeszélés folyamából. Irányítása alatt Wien céleszközzé, túlélés és érvényesülés ergonomikus gépezetévé alakul. Betegápolóként megismeri a betegség és halál arcait, haverjai, Wooker, Mecky és Löwe oldalán pedig a grundok por-és fűszagú, kemény világát. Ottlik és Ljosa kamasz-kadétjaihoz hasonlóan, az összekényszerült csapat együtt húzza le

az iskolaéveket, együtt küzd a jelképes értékű nagy focimeccsen is. Összeköti őket a külvárosi múlt – s kimondva-kimondatlanul, de mindennél erősebben a szégyellt és közös titok is: egy feldolgozhatatlan trauma emléke, ami a környék hírhedt vasúti főnökéhez, Thomas ferde hajlamú apjához kapcsolódik.

Thomas története csak közvetetten, az elbeszélő perspektívájából válik megismerhetővé, mint nyomasztó alternatíva, a háttérből újra és újra elővillanó párhuzamos élet-vonal. Míg a főhős képes kitörni a sínen túli Bécs gettójából, addig ő marad, s mindinkább azonosul a múlttal, apja bűnös örökségével – egyfajta árnylénnyé, sőtét ösztönök vezérelte második énné változik, akár Babits *Gólyakalifájának* éjszakai életet élő inasa. Sorsa Wienétől – ahogyan a sín párjától – mindvégig elválaszthatatlan marad. Hiszen „A párhuzamos mindig kettőt jelent, vonalzóval húzva is, emberszámba irányítva, szintén a geometria szabályai szerint, a metszéspont képtelenségét jelentik a merev vonalak: ha úgy tetszik, az elfogadást, vagy éppen a kényszerű összetartozást csavarozzák a talpfákhoz, a vasutasszólás szerint még sincs egymás mellett két egyforma sín.”

Kontra Ferenc összetett képet ad Thomas gyerekes és sunyi, monomániás karakteréről, feltárva tetteinek titkos mozgatórugóit s a gondolkodásmódját (de)formáló társadalmi és családi tényezőket is. Telitalálat például az a kis epizód, ahol a vonatmániás fiú felnőttként egész Európát beutazza, csak hogy vasúttörténeti múzeumokat látogathasson meg – a vonatot, a változás és lelki út szimbólumát a műgyűjtő természetlen örömeivel, önmagáért szereti és keresi, fel sem ismerve benne a kilépés lehetőségét. Kontra pszichologizáló, részletgazdag jellemrajzától a mindig csak harmadik személyben említett karakter megelevenedik, előtérbe lép – alakja sokszor életszerűbb, mint az elbeszélőé, aki kimondottan is afféle bécsi homonculus, az osztrák szellemiség, mély- és magas kultúra gyermeke. Az egyszerre több eseményszálat is futtató, krimi-jellegű történetvezetés titka a sorsok közötti távolságban rejlik: bár nyilvánvaló, hogy ki az áldozat és ki a bűnös, a rejtély mégis megmarad, pusztán a nézőpontok különbözősége miatt. Akár a régi indiai mesében, amelyben a bekötött szemű bölcsök egy elefánt testrészeit vizsgálják, s tapintás alapján hiszik oszlopnak, szőnyegnek vagy locsolócsőnek – a látszólag összefüggéstelen események még több nézőpont szintéziséből sem

kapcsolódhatnak teljesen egységes képpé. A régi barátok találkozója, Thomas apjának halála és a nem sokkal ezután bekövetkező rituális gyilkosság – mind-mind töredékjelenet marad, amelyeket utólag talán egybe lehet olvasni, de a tényleges megfejtés várat magára. A valós elbeszélés lehetetlenségét érzi a visszaemlékező, gondolatait összefoglaló Wien is: „... el kell mesélnem majd a többieknek, akiknek tartoztam ezzel, minden részlet önmagát ismételve ugyanarról szól ugyan, mégis máshogyan, mindenkinek más szavakkal mondható csak el...”.

A váratlan gondolatfutamodásokat nem számítva – ezek is csak tagolatlanságuk és lendületük miatt hatnak zavaróan – Kontra plasztikusan, pontosan fogalmaz. „Nagyjelenetei” átütő erejűek, realiztikusak: az iskolai focimeccs leírása tényleg a sebesség képzetét kelti, – lélegzetvétellel gyorsulnak a mondatok, a perspektíva vilámgyors passzok során vált gazdát, Löwére, Wienre, majd Sty-ra vált a kamera, s mint egy igazi profi mérkőzésen, együtt száguld a külvárosi banda, még egyszer utoljára a gyerekkor játékmezején. Ehhez a potenciálhoz, tudáshoz mérten zavaróak a *Wien a sínen túl* feleslegesen ismétlődő szöveg-etapjai és a mondatok stilisztikai túlbujánzása: Kontra Ferenc egy helyütt szinte szóról szóra emel át egy korábbi, meglehetősen érdektelen novemberi tájleírást – anélkül hogy annak bármiféle nyílt vagy rejtett jelentősége lett volna a további események szempontjából – s emellett érezhetően didaktikus szándékkal operál a német vagy angol részletekkel is, az idegenséget a lehető legkézenfekvőbb, nyelvi formában megjelenítve.

Végül a könyv külalakja is megérne egy misét: a szép, ám jelentéktelenül szürke borítón hatalmas, rusnya narancssárga betűk dülöngélnek – mint egy ifjúsági regény címlapján – a fülszöveg pedig szinte olvashatatlan a két szín vibráló kontrasztja miatt. Kár ezért az első, nyilvánvalóan negatív benyomásért. A *Wien a sínen túl* puzzle-könyvéhez ennél díszesebb csomagolás illene – valami, ami utalna a kötetben rejlő „látványfejtés” ígéretére is. Hisz talán ez a legfontosabb Kontra Ferenc művében: helyére illeszteni a nekünk adatott sors-darabokat, hogy általunk teljesebbé-színesedjék a Játék, „mindenki a maga szólamával, a maga megnyugvásával és a maga lelkiismerete szerint.”

Koncz Tamás

Egy elmeháborodott följegyzései Balogh Robert:
Elveszett
Alexandra, Bp., 2006.

„A legőszintebben írom le magának azt, ami megtörtént velem, úgy, ahogyan eszembe jutnak a dolgok.” Ezzel az ígérettel kezdődik Balogh Robert *Elveszett* című regénye, s ebben az ígértben az olvasó egy kicsit sem csalatkozik, sőt, talán a későbbiekben megállapítja, hogy túl sok az őszinteségből. Az Irodalmi Jelen regénypályázatán harmadik díjat nyert regény – tartalmát tekintve – egy szenvedéstörténet, „kálvária”, mely egy a társadalmat megutáló, attól undorodó író azon pályaszakaszát mutatja be, melyben a főszereplő-elbeszélő „a pokol bugyraiból”, azaz az agysejteket pusztító bulizástól eljut a teljes bezárkózásig, majd ebből az öngyilkosság felé vezető életmódtól a pszichiátriáig, és végül innen kerül a felépülést biztosító apácaotthonba. Jól látható stációk ezek, napjaink embeérének stációi, aki eleinte éppen annak a társadalomnak nem kíván megfelelni, melynek normáival, mércéivel később – normálissá nyilvánítása érdekében – mindenképpen azonosulni akar. Átváltozás, alkalmazkodás, identitás – olyan fogalmak, melyek kulcsszerepet játszanak Balogh Robert regényének értelmezésekor.

Itt – mármint, hogy regény – érdemes megállni egy pillanatra, s feltenni a kérdést: milyen regény? Hiszen a négy nagy fejezet közé beszúrt levelek elbizonytalaníthatják az olvasót. Ha azok nem lennének, akkor talán beszélhetnénk egyszerűen regényről, esetleg naplóregényről, hiszen az elbeszélő a kronológiát (többé-kevésbé) megtartva halad előre (emlékezik vissza), s mintha a betegség történetét, annak fejezeteit örökítené meg. Esetleg a fejlődési regényt is megemlíthetjük, mivel tanúi lehetünk a főszereplő átváltozásának, jelleme átalakulásának. Azonban a közbeszúrt levelek s a leveleken kívüli, a főszövegben lévő utalások (a doktornő megszólítása) mind a levélregény műfaját helyezik előtérbe, mely az *Elveszett* esetében a napló elemeivel is keveredik.

A műfajhoz hasonlóan, a regény címe körül is bizonytalanság uralkodik. Az „elveszett” befejezett melléknévi igenév, ami jellegéből adódóan befejezettséget, határozottságot sugall, azonban így – magában – inkább valamiféle bizonytalanságot és kétértelműséget közvetít az olvasó felé. Hiszen egyszerre jelenthet személyt, aki elveszett, s ezzel egy időben pedig tárgyat, mely valamiképpen eltűnt. S nem feltétlenül csak tárgyat, hanem egyúttal valamilyen értéket: szeretetet, becsületet, kitartást, áldozatkészséget, stb.; azonban, hogy itt milyen értékről van szó, az az olvasóra van bízva, s így: szabadon behelyettesíthető. S ahogyan a kötet cím kétértelmű, úgy a négy nagy fe-

jezetcím is erre a kétértelműsége játszik rá: *Szétszórátás, Kiűzetés, Bizonyos értelemben, Ár*. Ugyanakkor érdemes összeolvasni a fejezetcímeket az alattuk szereplő mottókkal, idézetekkel. Ezekből három (az első, a második és a negyedik) a Bibliából származik, mégpedig mindegyik az Újszövetségből. A *Szétszórátás* fejezet mottója („Aki meg akarja tartani az életét, elveszti azt, aki elveszíti az életét, újra megtalálja azt.”) Márk evangéliumában (8, 35) található, nem sokkal a bizonyos csodatétel után, mikor is Jézus megvendégeli a négyezer éhezőt. A párhuzam egyértelmű: az első fejezetben egy eget rengető mulatozásnak lehetünk a tanúi, mely egy vidéki házban zajlik, s mely a Bibliában történeteknek éppen az ellentéte. A szent szövegre való utalás pedig nemcsak a mottóban történik meg, hanem a szövegben is találhatunk rejtett allúziókat: „Mind-ez időszámításunk kezdete után bő kétezer évvel zajlott, valamely év augusztusának vége felé, valahol Közép-Kel-et-Európában, de nem is a pontos helyszín a legfontosabb.” A második fejezet (Kiűzetés) mottója („Én pedig azt mondom néktek, hogy valaki asszonyra tekint gonosz kívánságnak okáért, immár paráználkodott azzal az ő szívében.”) a hegyi beszédből (Máté 5,28) származik. A kiűzetés itt valójában önkéntes száműzetést jelent, kivonulást a társadalomból. A főszereplő csupán telefonon tartja a kapcsolatot a külvilággal, és az ilyen telefonbeszélgetések alkalmával is inkább csak „barátai” panaszait hallgatja, akik folyton megromlott házasságukról beszélnek, s minduntalan felbukkan a félrelépés mint a kapcsolatokat megrontó esemény.

S míg az első két fejezet mottója a Bibliából, addig a harmadiké (*Bizonyos értelemben*) egy általános pszichológia könyvből (Paul Watzlawick – John H. Weakland – Richard Fisch: *Változás. A problémák keletkezésének és megoldásának elvei*) vététt: „Minden csoport tartalmaz egy üres tagot (identitástagot). Az üres tag kombinációja egy másik taggal egyenlő a másik taggal, vagyis az üres tag megőrzi a másik tag azonosságát... az a lényeg, hogy egy tag működhet anélkül, hogy számítana.” Szembeszökő ez a mottó, hiszen eddig bibliai utalások vezették fel a fejezeteket, most pedig a transzcendens, vallási síkról átkerülünk egy másik területre, mely az emberi tudás és kísérletezés tartományába sorolható. A teljesen magára maradt főszereplő szinte teljesen megháborodik (anélkül létezik, hogy bármit is számítana) és pszichiátriai kezelésre szorul. Az agyongyógyszerezett és benyugtatózott fiú, hogy újra visszakerüljön a társadalomba, kénytelen azokhoz a normákhoz igazodni és hasonulni, melyektől ezelőtt voltaképp elszakadni kívánt. Felépülése azonban nem a pszichiátrián kezdődik el, hanem csak azután. Ott fizikailag „gyógyítják meg”, s a végeredmény: egy üres tag, mely szinte tiszta lappal

kezdheti az éltét. Az intézetből kikerülő főszereplő identitása üres, feltöltése a környezetére és önmagára vár: bizonyos értelemben meggyógyult.

Azonban a gyógyulás azzal kezdődik, mikor a gyógyulandó felismeri saját vétkeit, belátja azokat és megszabadul tőlük; erre utal az utolsó fejezet (*Ar*) mottója is, melyet az *Apostolok cselekedeteiből* (19, 18) vett a szerző: „A hívők közül is sokan eljöttek, bevallták és nyilvánosságra hozták viselt dolgaikat.” Egy egyházi szociális otthonba kerül a főszereplő, ahol kiegészítő munkát végez, s itt találkozik a fejezeteket megszakító levelek címzettjével, a Doktornővel, aki tanácsokkal, útmutatásokkal látja el. A megkezdett levelek voltaképpen előrevetítik az elbeszélt történet megírását, melyet – tehát magát az írás aktusát – felfoghatunk egyfajta megtisztulási (vö. gyónás) folyamatként is. Ugyanakkor a fejezet mottója és annak bibliai kontextusa más hasonlatokra és utalásokra is felhívja a figyelmünket. A mottót követő bibliai passzus (19, 19) egy könyvégetésről szól, amelyen a hívők a vallás szempontjából gyanús, a lélek javítására alkalmatlan könyveket elégették. Az elbeszélő anyja összegyűjtött néhányat ezek közül (Harry Potter-sorozat, Umberto Eco: *A rózsza neve*, Bulgakov: *Mester és Margarita*), és ezzel indult a könyvégetésre, melyet feltehetőleg egy vallási szekta szervezett. A mottó egyszerre utal és vonatkozik az egész regényre, ugyanakkor a további „exegézis” bemutatja a Biblia félreértelmezésének lehetőségeit is.

A Saulus-Pál történet allegóriájaként is olvasható regény súlyosan terhelt bibliai utalásokkal és párhuzamokkal. Az értelmező számára kihívást jelent a rejtett vagy kevésbé rejtett szálak felfejtése és összefogása, azonban a kérdés az, hogy az olvasó számára mennyire válik a bújtatott motívumokkal és szimbólumokkal dolgozó szöveg élvezhetővé. Hiszen nem minden szála és párhuzamra kiterjedő elemzésem is mutatja, hogy meglehetősen bonyolult a különböző részek, idézetek összeolvasása és együttértelmezése. S ami egyfelől látványos és kimunkált – mármint a szerkezet –, az ugyanúgy tűnhet nehézkesnek vagy akár erőltetettnek is. Hiszen a szerkezet bravúros megoldásai nem nyújtanak akkora élményt, mint az olvasás során keletkező, a történet maga adta katarzis – hogy ezzel a szinte értelmét és jelentőségét vesztett szóval éljek. Márpedig

az önmagát igencsak jól olvastató prózanyelven elbeszélt történet egyszer csak befejeződik, s az olvasó magára marad. Még azt sem mondhatja, hogy befejezetlen a történet. Hiszen befejeződött, lekerekedett. Mégis: érezhető valamilyen hiány.

A nagyszerűen kitalált struktúra sem teljesen hiteles számomra. Az elbeszélés, azaz a történet megírása viselkedéskénti jellegű, tehát egy az időben kijelölt pontból, ennek a pontnak a tudatában és a főszereplő jellemének és fejlődésének bizonyos pillanatából indul az elbeszélés, hogy egy másik időbeli (múltbeli) ponttól elindulva bemutassa a két pillanat között eltelt eseményeket. Ha maradok saját olvasatomnál, melyben az egész történetet egy megtisztulási folyamatként (vagy akár gyónásként) értelmeztem, akkor az első fejezet hangneme, vulgáris megszólalásmódja nem állja meg a helyét. Nem a vulgáris és az obszcén kifejezések megjelenését kifogásolom, hiszen azoknak bizonyos helyen funkciójuk van, s a viselt dolgok „legőszintébb” elmondására, megvallására vállalkozott a mesélő. Azonban az elbeszélő saját – nem a felidézett, a bulin lezajlott párbeszéd bemutatására gondolok – megszólalásai – a narrátori hang obszcenitása – véleményem szerint funkció nélküli, felesleges, s gyakran idegesítővé válik.

A pszichiátrián zajló fejezetben – egy adott pillanatban – úgy tűnik, hogy egy modernebb *Száll a kakukk fészkére* átiratot olvasunk, s valahol – talán éppen ott – meg is idéződik Ken Kesey regénye. Annak a történetnek viszont tétje van, érzékelhető, megélhető tétje, mely véleményem szerint Balogh Robert regényéből hiányzik, s talán ez a tét nélküliség az oka a katarzis elmaradásának. Legőszintébben szólva – az elbeszélő szavazásával élve – nem tudtam szeretni a regényt, jobban mondva nem tudtam megszeretni, annak ellenére sem, hogy a szöveg olvastatja magát, s a már sokszor említett szerkezet és utalásháló tényleg leleményes és remek. Azonban azt sem hiszem, hogy mindez csupán e regény hiányossága lenne, hanem sokkal inkább általánosítható és kiterjeszhető ez a kifogás – mármint a tét nélküliség – kortárs prózáinkra. És persze fenntartom a tévedés és a félreolvasás lehetőségét is, és természetesen azt is, hogy valami elveszett.

Vincze Ferenc

Időtlen krónika Czakó Gábor:
Várkonyi krónika,
Mundus, Bp., 2006.

Nincs új a nap alatt. E közhelyes megállapítás igazát újfent bizonyítva érezhetjük Czakó Gábor több évtizeddel ezelőtt írt regényének újabb kiadását olvasván. A viszonylag zárt közösség életén keresztül egy egész társadalom, sőt egy teljes korszak keresztmetszetébe kaphatunk betekintést. Ami alapjaiban sosem változik, csupán az idők változásainak megfelelően alakul(gat). A massa tulajdonságai szerint, noha egyéni sorsokból áll össze. Amely sorsok hol szigorúan magánügyek(nek látszanak), hol magától értetődően oldódnak fel a közösségi létben.

Ez a humoros, szellemes és könnyed stílusú kötet nagyon is komoly, mondhatjuk, életbevágó dolgokról ad látéletet. Az embereken kívül az állatok, maga, a természet is részt vesz ebben az állandó lüktetésben. Nem egy esemény ágai futnak szét, hanem számos különböző élet egymást érintő, meghatározó szála keresztezik egymást, majd ágaznak tovább. Szó szerint élet-halál kérdések egész sora vetődik fel a különféle jellemek felfogásának, benyomásainak vagy a képzelt elvárásoknak megfelelően. Mindez egy kis faluban történik, ahol szegről-végről csaknem mindenki valamiféle rokonságban áll egymással, ami jelentheti a szerteágazó emberiség közös gyökerét is, az alapvető tulajdonságok behatároltságát. A sok azonos vezetéknevet megkülönböztető előnevekkel látják el, mint Tolvaj, Túlélő, Lábatlan, Fatökű, Vak, Földalatti, Gyüttment... Ez utóbbi jelzi, hogy a közösség számon tartja a „betolakodót”. Az emberek minden korban igyekeznek megtudni mindent a másikról, ami lényegtelen, de nem érdekli őket, ami fontos. (Erre persze jó okuk lehet.)

Bár a hetvenes évek jellegzetes figuráival találkozunk, a karakterek kortalanok, könnyedén „átmenthető” napjainkra; az intézményeket is csupán át kell keresztelni, s jellegükben ugyanúgy működnek tovább. (Ha mégsem, annak csupán a „korszerűség” az oka, amelynél megdönthetlenebb érvet ugyan kívánhat-e bárki?) A nevelés, képmutató, intrikákkal, beteges szerzésvágygal, irigységgel teli, kisstílu forgatag mégsem válik túlzottan nyomasztóvá; az egészséges, erős ironia végül is elviselhetővé teszi e képzeletekkel tarkított való világot. Amely módfelett képlékeny. Hány ember lehet, aki – igazi és ellenállni képes egyéniség híján – mindössze az adott korszak rekvizitumaival van felruházva? Majd ezektől megfosztva ott találja magát pőrén és tanácstalanul, elveszeten mindaddig, mígnem

a változások újabb külsőt öltenek rá. Ő pedig észre sem veszi – vagy úgy tesz –, hogy más közegben, más lélekkel játssza tovább mások által megírt szerepét. Éppen úgy, mint a bábfigurák.

Ízlőtőnek és kedvcsinálónak érdemes – szinte találmomra – idézni a könyvből, mert a regény sajátos atmoszféráját csak önmaga tükrözheti híven: „A nyelv csalfa jószág. Bármit kifejez – készségesen! – ami nincs. Ami pedig van, annak a szó szita, kicsurog belőle. A valamirevaló fogalmak folyékonyak” – hívja fel figyelmünket a szüntelen kételkedés nélkülözhetetlenségére.

Olykor ámulva figyeljük, ahogy ezek a sokszor száználmas figurák... Száználmas? Lehet. De hát bizonyos szempontból óhatatlanul együtt vagyunk valamennyien. Ítélezhetünk könnyedén és nagyvonalúan biztos(nak érzett) fedezékünkbelől, de vajon azokkal az adottságokkal, azon körülmények között, azonos helyzetekben mások tudnánk-e lenni? Ezért együttérzésünket, elnéző megértésünket kivívják a kevésbé rokonszenves alakok is. Kiszolgáltatottságunkban akkor is van valami közös, ha nagyon különböző mérvű, és igencsak eltérő módon reagálunk rá. Ez társadalmi tekintetben is folyamatosan változó: a regény cselekménye idején úgy látszott, a (viszonylag elviselhető) diktatúra kisebb-nagyobb ravaszkodással, ügyes alkalmazkodással, cinkos-cinikus összekacsintásokkal voltaképp kijátszható: a felelősség úgymint mindig másvalakié. A rendszer ideológiai elerőtlenedése rövid tétovázás és kivárás után gazdasági diktatúrára váltott. Mindez történt a társadalom szemé előtt, illetve asszisztálásával, miközben az nem hitt (vagy úgy tett) saját szemének sem: folytatta tovább az áthárítósdit. Ám egyszer csak kiderült, az össznépi játék hevében önmagát játszotta ki. A felelősség természetesen most is „másvalakié”. „A történelem kecskebucskáit követve annyiszor és annyiféleképpen magyarázta a cselekedeteit, hogy a tengersok változat között végül – eltévedt...”

Feltűnő, hogy a komikus és komoly eszmefuttatások, a közönséges és széplelkek tobzódása, a fordultatos események közepette talán egyetlen dologgal nem találkozunk e kavalkádban: tiszta önzetlenséggel. Ez a regény humoros, de nem vicces. Nem ítélezik, de felmentést sem ad. Derűs stílusa révén ugyan könnyednek tetszik minden súlyos mondandója, ám illene komolyan venni. Az írónak – aki krónikásként jogot formál(hat) arra, hogy saját különvéleményét beleszöje a történetbe –, azóta sok újabb kötetét olvashattuk; világnézete is markánsabbá vált, de e nagyszabású, a maga korában merésznek számító kötetbe foglalt észrevételei változatlanul, időtállóan érvényesek.

Wutka Tamás

A tudós talárja Vasy Géza:
Klasszikusok és kortársak
Krónika Nova Kiadó
Bp., 2007.
Későmodern prózaírók
Széphalom Könyvműhely
Bp., 2006.

Két örült, ha találkozik, nemcsak a másik szemvillanásából tudja lemérni, hogy valójában kivel is van dolga, hanem a hosszú folyosókon – Magyarország-folyosókon, Európa-folyosókon, pontosabban: azok *síkos* kövezetén – maguk mögött húzott gyufás skatulyák terhéből is. Abból, hogy azok miképpen vannak megpakolva. Ha tornyosan, akkor talán jogos volt a Lipótmezőre való bekerülés – Istenem, azt is fölszámolták, lehet, hogy ezután Szibériába kell mennünk *nyaralni* –, ha csak amúgy laposan, akkor kár volt a „pihenés” ilyesfajta megelőlegezése.

Mert a világbolygó állása alakulhat így is, meg úgy is, mégsem normális állapot, ha az ember – lett légyen irodalomtörténész, kritikus, az egyetemen a jövő nemzedékét okító *látnok* – könyvvel kel és fekszik, ebéd helyett papírgaluskát eszik, műveket rágicsál-eleméz, s a családjától (percnyi szabadideje sincs) megvon mindent. Az *örült agy* – így vagyunk mindnyájan ezzel – pihenés közben is *mozog*. A futópályát nem maga teremtetted, ő csupán oda fölkerédkedett, de ha már úgy alakult, megpróbálja teljesíteni azt, amire rendeltetett.

A teljesíthetetlent?

Hiszen tízezer számra jelennek meg könyvek, s ha a *szemetet* leszámítjuk, a könyvkiadás akkor is ősbozót: átláthatatlan. Aki ilyesfajta munkára vállalkozik, az hagyjon föl minden reménnyel. Viszont nem azért születünk – mi más lehetne a kritikus? – telhetetlennek, hogy meghátráljunk a földi-hegyek elől. Nemzedékről nemzedékre a tehetség egymás sarkát tapossa, s ha csak az arra érdemeiket figyeljük, s fordítunk rájuk pár órányi, pár napnyi figyelmet, már akkor is több életre volna szükségünk.

Vasy Géza ebbe az *egyetlen* életbe sűrítette a több életet. Elsősorban avval, hogy – más is így csinálja –, átlátható (és meg is valósítható!) munkarendet kreált magának. Egy nap huszonnégy órából áll, s ehhez még hozzájön az éjszaka. Tehát harminckét órának elég kell lennie ahhoz, hogy félig-meddig lelkiismeretesen számba vehessük – élvezet is van az ilyesféle tallózásban – az értékeket. Legalábbis azt a vonulatot, ami a nemzet, a haza ügyét, az ember boldogulását stb. nem *kivonja* a témák (végsősoron az esztétikum) köréből, hanem sok század irodalmi tapasztalatával a fókuszba állítja.

„Én még az olvasóknak ahhoz a réges-régi, egyesek szerint ódon táborához tartozom – írja egy helyütt –, amelyik egyetértően hivatkozik József Attilára: »Félek a játszani nem tudó emberektől« – ám azt is tudja, ugyancsak a költőre hivatkozva, hogy az volna a helyes világ, amelyik »jó szóval oktat« és »játsszani is enged«. A jó szó, a szép szó, az igaz szó számomra azt jelenti, hogy etikum és esztétikum szétválaszthatatlan egymástól.”

A *Klasszikusok és kortársak*, valamint a *Későmodern prózaírók* című opusz valójában a 65 éves irodalomtudóst köszönti, de ez az irdatlan anyag, a saját képére szelídített – érdeklődéséről és világlátásáról fölöttébb tanuskodó – világegyetem, összes ágbogával, arra ugyancsak jó, hogy lássuk az irodalomtörténész-kritikus értékfölismerő képességét, és meggyőződhesünk a kortárs magyar irodalomról (széppróza és költészet) kialakított, a szakmát és az olvasót egyként szolgáló véleményéről.

Két tanulmánykötetét, kritikagyűjteményét olvasván az ember azt gondolja, hogy a korunkra annyira jellemző? – egyesek szerint mindenható – posztmodern ki van zárva ebből a kutakodásból. Holott annak köre (anélkül, hogy tiszteletköröket futna az elemző) éppenséggel kibővített. Mert Vasynál a realizmus sosem naturalizmust jelent – *holt* tájon *holt* anyag érzéketlen körülscócsálását – hanem az anyagi, történelmi valóságot filozófiával, költészettel, groteszk humorral, *lét- és lélekboncolással* kiteljesítő-megemelő *sajátságos* víziót. Amelyben a szociografikus elemek épp a „posztmodern” világlátás szerint (csak *akkoriban* másként nevezték őket) *élnek*.

Ebből a szempontból Örkény István *Tótékja* – a kritikus a kisregényt elemzi – és Szabó István, a sajnos elfeledett, ám zseniális novellista szeretet-mítosza (*Isten teremtményei*) édestestvérek. Mert az egymásnak kiszolgáltatott emberek harcában, ebben a történelem fölötti és alatti libikókában (ezért létmagyarázatnak és emberiség-példatárnak sem utolsó a közép-európai abszurd) éppúgy ott a világszemlélet kozmikussága, mint a hegyközségi varázslat couleur locale-jában. S ha a különben Vasy Géza által is kedvelt Tar Sándor (*LeTARolt világ*) bizonyos kánonok megbecsült tagja, a magyarság-élményét a történelem által felajzott regényekben megvalló Balázs Józsefre – akinek kevésbé ismert, nagy művére, *A torcellói Krisztusra* az elemző a bahtyini kifejezést használja: *polifon regény* – miért esik a kevesebbnél is kevesebb fény?

S ha a posztmodern (stílus, világszemlélet, alkotási mód, pénzszerzési technika stb.) elveti is a hagyományosabb írói világgép „nyűgös” elemeit – a tanulmányíró ezeket a *megingathatatlan* értékeket a Sánta

Ferenc-i életmű kapcsán az igazságban, a szabadságban, a jószágban, az erkölcsösségben nevezi néven –, nem hagyhatja figyelmen kívül azt a technikát, megjelenítési módot, amellyel a főnti értékek teljes világ talpkövei lesznek. Mikor a pályakép-rajzoló (korábbi művét tekintve monográfus) leszögezi, hogy „a későmodern és a posztmodern között sokkal kisebb mértékű a szakadék, mint amilyenek az húsz éve látszott”, egyúttal a *Sokan voltunk* szerzőjének többek közt olyan – a nyelvszemléletet, a lezárhatatlanságot-befejezetlenséget tekintve polifon – regényére figyelmeztet, mint a színpadról is ismert *Az áruló* (*A korszerű későmodernség*).

Vasy Géza jól ismeri az irodalompolitika buktatóit, s azt a kiszolgáltatottságot is, amelytől a hosszú ideig nyújtózó ötvenes évek írói szenvedtek. Az egypártrendszer hatalmi gépezete mindennél jobban lepleződik le azokban a hosszabb lélegzetű – főképp leíró jellegű – tanulmányokban, amelyek hű képét adják „a létező szocializmus” alkotói pályákat kettétörő, az 1956-os magyar forradalom mellett kiállókát börtönbe juttató, a népi írók mozgalmát és egyéniségeit megvesszőző ideológiai – s nemkülönben a létre is kiható – mesterkedéseinek (*Az ötvenes évek és a magyar irodalom; Illyés Gyula és az 1958-as pártállásfoglalás*). Az ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódó elemzések – a Juhász Ferenc *József Attila sírját* boncoló s a szakmában is unikumnak teendő *Párhuzamok és ellentétek* (ez utóbbi Illyés Gyula 1956-os nagy versét, a *Hunyadi kezét* értelmezi példásan) – szintén egy meghaladásra ítélt kor törvénytelen eszközrendszerét világítják meg esztétikailag hiteles, sőt nagy költemények ítélkező erejével.

Amikor Vasy Géza a tudós talárját magára ölti – kérdés: (korai eszmélkedését tekintve) nem abban született-e? –, egyszerre tanító és népművelő, egyetemi katedrák otthonosa és publicista, esztétikailag s filozófiailag képzett elemző és irodalomnépszerűsítő. Mikor mire – milyen hangra, milyen mélységű megidőzésre – van szükség, aszerint gombolja kabátját. Ha alapos, az életrajzi tényeket is lírai összetevőként megmutató tanulmányra van szükség, keresztül-kasul járja az életművet (*Az érett költő* –Kormos Istvánról; *Elszakadás és megkötöttség* – egy motívumkör Csoóri Sándor költészetében; ez utóbbi egzakt táblázatok szó- és motívumkiemelő módszerével; „*Éltük a szép, boldog jövőt*” – Bertók László pályaképe; „*Bűn az eleven megszomorítani*” – Kiss Anna költészetéről). Ha köszöntő jellegű írás vagy figyelemfölvívő szövegnek kell kikerülnie a keze alól – ezek talán el is maradhattak volna – pár flekk is elég a hangulatos értékmérésre (*Jókai Anna; Törökkő* – Czákó Gáborról).

Számomra nagyobb terjedelmű tanulmányai a meggyőzőbbek. Még akkor is, ha diákoknak szánt – tan-könyv-jellegű – ismertetések (*Sorstalanság* – Kertész Imre) vagy olyan kedvelt szerzőkről készült írások, amelyek az általa készített monográfia mellett is tudnak lényegeset mondani (lásd a Sánta Ferencről, Kormos Istvánról és az *Elérhetetlen föld* alkotóiról készített tanulmányokat.) Különösen a történelemben ágyazott *sors* – az egyén sorsa, a nemzet sorsa – érdekli. Egy nagyobb tanulmány kimutathatná a különféle pályák (Németh László, Cseres Tibor, Czákó Gábor, Balázs József) megidézése közötti rokon vonásokat. Egy-egy életpályán belül alaposan elemez valamely jelentősebb művet – *Napok* (Jókai Anna), *Magyarok* (Balázs József) –, s ilyenkor tudásának, érzékenységének, invenciójának szinte minden elemét beveti.

Bátorságát dicséri, hogy van mersze egy méltánytalanul homályba hagyott életműről, annak szinte összes rétegét átvilágítva figyelemfölkeltően szólni (*A prózaíró világa* – Oláh János). S elemzési bravúrajai közé tartozik, hogy leleményesen idomul – s ez szóhasználatából és formai megidezéséből is kitetszik – a szerző habitusához és művéhez (*Temesi Ferenc trilógiája*).

S talán a legfontosabb: a líra éppúgy kenyere, mint a próza.

Jóllehet egy-egy költőről rajzolt nagyobb pályaképet – mert rengeteget ír, abban a korban van, hogy egymás után jelennek meg a kötetei –, de a tárgyalt két opuszból jól láthatóan kiviláglik, hogy a középnemzedék prózaírói közül (egy részük, sajnos, halott) kik azok, akik szerinte *karakteres* vonulatot alkotnak. Czákó Gábor, Tar Sándor, Balázs József, Oláh János, Temesi Ferenc, és végül két vagabund: Sarusi Mihály és Körömdi Lajos.

Érdeemes volna lajstromozni tanulmányainak-kritikáinak-pályaképeinek kezdő mondatait – hangulati leütéseit –, hogy lássuk, mi minden van (gyakorta értékítélet gyanánt) beléjük rejtve. Íme, néhány megvilágosító találat: „Németh László életművében jellegzetes és jelentős szerepet játszik az önéletrajz és az önértelmezés” (*Az Égető Eszter üzenete*); „Egyetlen erdélyi ember sem feledheti szülőföldjét, egyetlen magyar sem Trianont” (*Őseink kertje, Erdély* – Cseres Tibor); „Szabó István a magyar novellairodalom egyik legnagyobb klasszikusa, s ezen nem változtat az sem, hogy ezt egyelőre kevesen tudják” (*Isten teremtményei*); „Czákó Gábor műfajt teremtett a magyar rémmesékkel” (*Rémmesében az igazság*).

Mínthogy nem áll tőlem messze, bátran mondom: olvasó örülteké az igazság!

Szakolczay Lajos

Fogódzók és mögöttesek Ézsiás Erzsébet: Fecskekód (Gyurkovics Tibor verseinek keletkezéstörténete) Papyrusz Book Könyvkiadó, Bp., 2006.

Nagy fába vágta fejszóját Ézsiás Erzsébet rávéve Gyurkovics Tibort arra, hogy állítsanak egybe könyvet ötven verse keletkezéstörténetéről. Állításomat két személyes példával szeretném alátámasztani. Első lírakötetem kijötté után – harminchat éve – bent jártam az akkori Kortársban a kiváló Török Endrénél, ki a versrovatot szerkesztette. Kérdeztem, mit szólna hozzá, ha legközelebb közlésre ajánlott strófaimhoz jegyzetfélélet mellékelnék arról, milyen körülmények hatására születtek. Lebeszél róla; a műnek egy szál magában kell helytállnia, ergo kezdeményezésem magánügy, az utólagos toldozgatás nem tudna semmit hozzátenni suta ötletem révén az új terméshez.

Hasonló gyökerű versmagyarázó ajánlatommal akkor se jártam sokkal jobban, amikor az Élet és Irodalomnál letaglózott olvasója lehettem Bella István egyik remekléseinek. (*Tudsz-e még világot?*) Javaslom, beszéljünk interjú-formában arról, miféle késztetések hozták benne létre azt a komplex csodát, amit azóta ez az alkotás sokaknak jelent. Nemrég elhunyt kollégám zavartan megköszönte a torkát. Közölte, hogy este tíztől körülbelül háromnegyed egyig írt, aztán elálmosodott, lefeküdt, felkeltén pedig kijavította a pontok, vesszők stb. hiányát.

Amikor tehát Ézsiás Erzsébet megállapodott a hetvenötödik évéhez közeledő Gyurkovicssal a par lui même célzatú „összemeselésekben”, erősen bízhatott benne, hogy társalgásaik és konfabulációik eredménye mások számára is érdekfeszítő lesz. Beszélgetőpartnere (faggatottja) magában színesen-dinamikusan okos, páratlanul lendületes előadó. Ezen felül (lásd előd-költőkkel foglalkozó, versközelen tartózkodó tévéműsorait) nemcsak jól méltat, hanem életszerűen hozza közel magát, a költészetet az olvasó-nézőhöz is. Sosem elemez szárazon, boncolgat tudákosan, hanem megvilágosító párhuzamokat fedez fel az írók életrajzával, személyiségével – és ugye, pszichológussal van dolgunk – determináltságával, sors-alakulásának fordulataival.

Megnyerően állhatatos szerzőnők mindezekén túl azzal a pozitív hendikeppel bírhatta rá választott alanyát a saját versei körüli interpretációra, hogy ő maga jó pár éve már írt egy könyvet Gyurkovics Tiborról, így részéről sem hiányoznak a közös vállalkozást ígéretessé tévő, tartalmas előzmények.

A rábeszélést követő egyezés után nyilván a körüljárandó, „megzenésítendő” versek kiszemelése követ-

kezhetett. A válogatás döntnöke vélhetően Gyurkovics volt. Olyan munkát, amiről nem jött volna össze magas mondandója, bizonyosan nem engedett beletenni a gyűjteménybe. Viszont annál, hogy milyen ízlést tükröz még az anyag, érdemesnek tartom tünödni egy keveset.

Miután birtokomban van a költőnek egy kitűnően szerkesztett előbbi kötete, a *Halló, Krisztus*, megint végigszántottam rajta. Ha magamfajára bízta volna a beszuszakolást az ötvenes keretbe, vajon mire jutottam volna a feladattal én? A hozadék elég különös lett. A szóban forgó *Fecskekódból* bizony a fogamat szíva hagytam volna ki két-három verset. Ugyanakkor a *Halló, Krisztusban* tucatnyi nem tucat számba menő költeményt találtam ismét. Bennmaradásukért bizonytalán érveltem-harcoltam volna rostáláskor.

Így például a *Hévége* triviálist és fennkölséget ötvöző egységessége, a *De jó* mélylélektant érintő feltételes vallomása (a „szerencsére” meg nem született fiúgyerekekről) vagy a pompás vígdrámai monológyszerű *Öreg fodrász dala* egyaránt emlékezetes, sokatmondó teljesítmények. A *Humor* (s benne a „mi mindig azon vihogunk, hogy életben-e maradjunk) magyarságunkra alapvető megfigyelés sorozata, az egészen örületes (engem az indulatban boldogult prózaíró Rákosy Gergelyre gondoltató) *Autószerelem* pedig költőnk egyik jellemző tulajdonságát, bevaduló groteszk iránti hajlamát sűríti szemléletessé. Mostani kihagyásukat talán az indokolja, hogy költészetünkben kiveszöben van annak a megszö iróniának a divatja, amely a játékossághoz a félelmetességet társítja, (s ami tiltakozást vált ki a disszonanciát nem értékelő műélvetegekben, intranszigenőbb kritikuskban).

Ézsiásék helyében én esetleg még *A vers* című aforizmacsokrot is beiktattam volna a Fecskekódba. Azért, mert bővebben összefoglalja a lírikus közelítéseit, nézeteit, spekulációit a versírásról. Jóllehet aláírom: némelyik nem elég frappáns; kiagyaltsággal vádolható. (Pl.: „a vers égi akupunktúra, mely minden pontot érint. Csak minket szúrnak, és nem mi szúrunk.”)

Mielőtt rátérnék a *Fecskekód* kissé részletesebb bemutatására, élnék még egy előzetes – helyeslő – megjegyzéssel. Aki „szakmázást” remél a kiegészítő vallomásoktól, értelmezésekről és eszmélkedésektől, az csalódik. Módszerre, struktúrára, mesterség-fogásokra, poétikai szűrőzésre vajmi kevés szó vesztegetődik az egyes szám első személyűnek meghagyott morfondírozásokban.

Ami a könyv szerkesztését illeti, az alaposan átgondolt, ugyanakkor nem túlszabályozott. Eligazodást segítő találmány, hogy a beszédanyagot képező egyes versek címe a hozzájuk illő szöveg felett (a verzón) van elhelyezve, míg a rektón átmenet nélkül következik az első sor, s a többi. Tudatnom kell még, hogy a szép kiállítású, egyszersmind érdemi fülszövegekkel ellátott kötet *lázán* tematikus elrendezésű.

A felütést mindig a vers létrejöttének taglalása adja meg. Utána értesülünk arról, hogy zömmel milyen fazonú és típusú műveket szeret írni Gyurkovics. (Festészetileg megragadhatókat, mondja, mert a képet a gondolatnál fontosabbnak ítéli.) Gyerekkorát, vallásos nevelését, szülei családját idézi körülbelül nyolc szemelvény; szerelmeit kétszer annyi, majd saját népes családjára jut – közvetlenül-közvetve – hat-hét. Festményekhez írott, híres alkalmazott műveiből három szép mutatványt találunk. Társadalmi szempontú vagy magyarságverseiből, honföltő rapszódiaiból sincs kevés. Takarékosabban dokumentált közérzet-lírája. Végül mélyre hatolás tekintetében rendkívül erős a kötetzáró öt verse.

Az előszó szerint a kiegészítések választ adnak mind „az ihlet természetrajzára”, mind a „konkrét keletkezéstörténetre.” Ehhez képest meglepő az egyik indító megállapítás: „Az ember nem tudja, mi a vers.” Ettől lelombozódunk. Úgy érezzük, jogos kíváncsiságunkat az elsőrendű illetékes fumigálja, hártítja. Aztán persze kiviláglik: részint enyhén provokál bennünket, részint megfedd sznobisztikus oktondiságunkért. A következő fél mondatban ugyanis már bevezet saját kutakodásainak folyamatába. Érzékelteti, hogy az eredetre, origóra vonatkozó kérdésfeltételek csak *általában* nem megválaszolhatóak. Válaszkísérletekkel azonban valamit igenis lehet rájuk felelni. Ezek összességükben segítenek a Gyurkovics-vers mibenlétéről és minőségéről gondolkodóknak az adott példák nélkül különben megfoghatatlan szellemi dolgokhoz hozzáférközniük.

A kezdeti kitérés után jönnek rögtön azok a karát-súlyú megfogalmazások, melyek az agyi emlékezet raktárában vagy kaptárában meglapul és duruzsoló képekről beszélnek. Kiáramlásuk alkalmával az alkotás „mint olyan” nem csupán tökéletes mű lesz, hanem az alkotó maga. A lekötelezően őszinte, takargatások nélküli költő azt se hallgatja el, hogy az ihlet pillanatában *öngyógyítás* történik(!), ami viszont másokra – kongenialitás fennforgásakor – szintén gyógyítólag, termékenyítően, élesztőleg hat, s mindkét fél létezését fönmarasztásként garantálja. Rámutatva személyére elárulja, hogy robbanékonyságát édesanyjától örökölte. E nélkül az ösztönzés nélkül nem költő lenne, hanem orvos. Azaz polgári pályáján is az emberek gyógyításával foglalkozna, bólint rá az idáig gyakorlatot szerzett, értelmes olvasó.

Ugyanebbe a fogalomkörbe tartozik Gyurkovics Tibornak az az öncsúfoló kijelentése, hogy neki meg Gyurkovics Tibor a betegsége. Őt kell elviselnie és folyamatosan diagnosztizálnia művészi formációkban.

A költészetének minimum harmadát kitevő szerelmes versek abszolút főszereplője sem lehet más, mint ő, aki védtelen a szerelem nevű kórtól, s rendszerint több nő vermébe esett-zuhant bele. Az erről mondottak – mondanunk sem

kell – ennek a versvilágnak igen vonzó állomásai és egységei. Attól, hogy immár mögöttesük se marad rejtve, csak még plasztikusabbakká válnak a megverselt, megódázott, megénekelt alakok. Nem szegényedik az őket körüllegző intimitás kellemős atmoszférája sem. Velük kapcsolatban bizonyosodik be egyébként az a régebbi sejtésünk, hogy a jellegzetes Gyurkovics-féle viharzónás magatartás e téren hajaz leginkább a Szabó Lőrincére. (V.ö.: „el kell, hogy bírja a vállad / mindent, amit szeretek” – *Semmiért egészen.*)

A bensőséges, lelkifurdalós családszeretetre, a nemzetféltesre egyaránt találunk eklatáns példákat és képzet-társításokat a semmit el-nem-hallgatás nemes művelésébe mind jobban belelendülő páros elővezetésében. Innen néha mintha hiányoznának Ézsiás Erzsébet közbevető-továbbvivő tapintatos kérdései. Kissé sajnáljuk, hogy ily szerényen hátravonul, s nem vállalja a csökönyösen tudni vágyó közönség feltételes reakcióinak imitált képviselőjét.

Az írónak arra a kurta információjára sem kér folytatást, miszerint ő hisz abban, hogy „úgy rögzül a vers a fogantatás pillanatában, ahogy kell”, amihez a nála tétovázóbb, kínlódozóbb – akár óriásibb – alkotóknak lenne vagy volt egy-két tiltakozó vagy óvatosan kétkedő szava. A „fejbenírás” mesterségéről vagy technikájáról is szívesen hallottunk-olvastunk volna izgalmas útmutatásokat. (Lásd erre az állítólag így született *Retír* telibe találó, mégis rafináltan árnyalatos finomságait.)

Alkotáslélektanilag – mint jeleztem – a kötet utolsó öt darabja rejt magában szerintem a Gyurkovicsra globálisan érvényes, összegező tanulságokat. Itt tűnik ki, hogy sugallatokra hallgat, nem csak látomásai, hallomásai is vannak. Verseiben uralkodnak a szinesztéziás átmenetek, motívumok. Létrejöttüket az ő „rettenetes, vakító racionalitása” mellett vagy ellenére kegyelemnek tekinti. Egyetértőleg hivatkozik Kosztolányira, aki köztudottan akkor is írt volna verset, ha neki kellett volna érte fizetnie.

Az együtt munkálkodók nem mindenütt tüntetik fel a művek keletkezésének dátumát. Úgy tetszik, ezt pepecselő precízkedésnek tartották, hiszen a lírai életműben tényleg nem mutatható ki „fejlődés” vagy minőségi változás az évtizedek hosszú sora alatt. Tekintve a téma horderejét, mégis hangsúlyosan szerepeltetnek *korai és késői* halálverset, illetve Istenhez fohászoló, több évtizedes könyörgést, amely elegánsan lekerekíti az életutat rondószerűen kifuttató, áhítatos eszmélkedések végét.

A rettegés a múltástól, az állandó cselekvésre űző halálfélelem s a hitért való könyörgés megrendítő kódája ennek a rendhagyó kötetnek. Az érzelmmel teli hozzáfűzések akarva-akaratlanul itt-ott majdnem drámaibb benyomást gyakorolnak ránk, mint maguk, a feltartóztatlanul zúduló emlékezetes versek.

Iszlai Zoltán

Időn túli trapéz és korlát Martin Heidegger:
Rejtektutak
Osiris, Bp., 2006.

Az Osiris Kiadó *Sapientia humana* sorozatában végre magyarul is olvasható Heidegger 1950-ben megjelent fontos műve, a *Holzwege*. A magyar keresztségen a *Rejtektutak* címet kapta. A sorozatszerkesztő Pongrácz Tibor utószavában főlemlíti Carl Friedrich von Weizsäcker erdei sétáját Heideggerrel. Weizsäcker így ír erről: „Heidegger egy erdei ösvényre vezetett, mely egyre fogatkozott, és az erdő közepén egy helyen megszűnt, ahol a sűrű ingoványból víz tört elő. »Vége az útnak« – mondtam. Ravaszksáan rám nézett, és azt mondta: »Ez a rejtékút (*Holzweg*). A forrásokhoz vezet.« Ezt persze nem írtam meg a könyvben.”

Hogy a *Lét és idővel* megnyíló és a *Kant és a metafizika problémája* című könyvvel (amely 1929-ben jelent meg) lezáródó út miféle forrásokhoz vezet, azt hivatott megvilágítani ez a kötet, amelyben 1935 és 1946 közötti írások olvashatók. A hat tanulmányból három eddig még nem jelent meg magyarul. A már megjelentek (*A műalkotás eredete*, *A világgép kora*, *Költők – mi végre?*) is javított formában állnak itt.

Az idehaza külön könyvként napvilágot látott *A műalkotás eredete* nyitja a sort. Olvasatát ma már – a tanítvány, Hans-Georg Gadamer főművének, az *Igazság és módszernek* ismeretében – következményei irányítják: Heideggernek ezt az írását úgy olvassuk, mint a Gadamer által kidolgozott művészeti hermeneutika „beindítóját”.

Heidegger itt arról az igazságról ír, amely a művészet sajátja. A művészet ugyanis nem más, mint az igazság működésbe-lépése. (Gadamer műve is majd az esztétikai tudat kritikájával kezdődik, hiszen a hermeneutika megalapozója számára kulcsfontosságú, hogy felmutassa azt, amit a műalkotás módszertelenül, a maga igazságában tár fel.) Heidegger a művészetet nem művészeti tárgyak, műalkotások tömegeként fogja fel. A művészet-fenomén felmutatásával egyidejűleg Heidegger választja arról az „esztétikai szférát”, a művészet műalkotásokban létező tárgyiségét, és a művészet eredetére kérdez rá. A művészet nem más, mint a lét elrejtetlensége, az igazság (alétheia) feltárulása. Az elrejtőzött lét a művön átfénylik, és ez a fény maga a szép.

A tudomány nem az eredendő igazság megtörténe, hanem „mindenkor már egy nyitott igazságbirodalom kiépítése”. Heidegger művészetfilozófiájának döntő tette, hogy a művészet igazságának fundamentál-ontológiai státuszt tulajdonít.

A műalkotás eredete a korábbi magyar kiadáshoz képest a *Kiegészítéssel* bővült. E záró fejezetben

Heidegger az igazság rögzítettségének fogalmát összhangba simítja az igazság megtörténni-engedésének fogalmával, mondván, hogy a rögzítést itt nem valamiféle akarásként kell érteni, hanem működésbe-állításként. Itt az „állítás” jelentésű görög *theszisz* alapjelentésére támaszkodunk: hagyni ragyogásában (a „dolgot”).

Ez a kiegészítés korántsem csak függelékszerű kuka-coskodás, szöveghizlalás, hanem a művészet lényegét érintő tisztázás, amely egyrészt a művészet igazságának rögzítettségét mentesíti az akaratlagosságba-betonozó-dástól, közelítve a rögzítés képét a „passzív” megtörténni-engedés fogalmához, másrészt ezt az engedést megszabadítja a passzivitás felhangjaitól, és teremtő erővé avatja. Innen érthető, hogy miképpen lehet teremtő a művész, *miközben* médium. (Úgy érzem, mindez titkos összefüggésben van azzal, hogy Heidegger létmegértésében a művészet fundamentál-ontológiai szerepe se nem pusztá szimbolikus elem, se nem aktivista követelés.)

A világgép kora című tanulmány az újkori tudomány lényegét firtatja, valamint azt, hogy a létező és az igazság mely felfogása alapozza meg ezt a lényegét. A (természet)tudományos gondolkodással bizonyos szempontból szembenálló történeti szellemtudományok inegzaktóságáról kijelenti, hogy az nem hiányosság, hanem csak „az e kutatási forma számára adott lényegi követelménynek való megfelelés”. (Itt, mint afféle hermeneutikai Mórickának, megint eszünkbe juthat Gadamer, és az *Igazság és módszer*, amelynek feladata a szellemtudományok sajátos megismerésmódjának felszabadítása a természettudományos módszer uralma alól.)

Heidegger e tanulmányában bemutatja, hogy mi történik a tudomány intézményesülésének megszilárdulásakor. Ami történik, azt azzal a képpel illusztrálhatnánk, amit ő egy más helyen a technika működésmódjának leírására használ. A vízierőmű-metáforára gondolok. A híd, mondja Heidegger, ívelésével tiszteletben tartja a folyót. A vízierőműbe a folyót már beépítik. Ugyanez a helyzet a tudománnyal mint intézménnyel. A feltétlen elsőbbséget nyert eljárásba a létezőt már beépítik. „A kutató már nem tart otthon könyvtárat. Egyébként is állandóan úton van. Üléseken folytat megbeszéléseket, tájékozódik a kongresszusokon. Kötve van a kiadók megrendeléseire, mivel most ezek határozzák meg, mely könyveket kell megírni.”

Nem csekély hozadéka ennek az írásnak, hogy átvilágítja a modern társadalmak értékkezőpontúságát. Manapság is sokan sírdogálnak – főleg a konzervatív oldalon – az értékek eltűnése miatt, de abba senki nem gondol bele, hogy mit jelent az értéktulajdonítás, és hogy valójában mennyi szállal kötődik a tárgyiasításhoz, az elidegenedéshez, a létkérdés elfelejtéséhez és ezzel összefüggésben a mérés, a számolás világához, azaz a kvantitatív gondolko-

dáshoz. „A létező újkori értelmezése számára az értékek előállítására éppoly lényeges, mint a rendszer. Ahol a létező az előállítás tárgyává lett, ott bizonyos értelemben a létező elveszíti a létet. Ez a veszteség homályosan és bizonytalanul, ám eléggé érezhető, és ennek megfelelően gyorsan pótoltatik azáltal, hogy az ember a tárgynak és az így értelmezett létezőnek értéket tulajdonít, és a létezőt egyáltalán értékek szerint méri, és magukat az értékeket teszi minden cselekvés és törekvés céljává.”

A Nietzsche mondása: „Isten halott” című értekezésben Heidegger a nihilizmus lényegére irányuló kérdés lehetőségfeltételeit akarja kimunkálni. Nietzschével a nyugati metafizika végstádiumába jutott, mert lényeglehetőségei kimerültek. Heidegger célja, hogy megtalálja a rejtett forrást az út végén, azaz hogy a metafizika éjjelén az embert újból „valami-

féle kezdeti vonatkozásba” helyezze. Az idők végén munkába áll az előőr, hogy kiássa a jövőt. Ugyanarról van szó, amiből a *Lét és idő* anno kiindult, hogy ti. a lét igazsága valamikor elgondolatlaná vált, és az európai metafizikatörténetben úgy is maradt. Lám, e recenzió nagy ívű felütése, miszerint a *Lét és idő*, valamint a Kant-könyv zárójelében álló út véget ért, és valami új kezdődött, hamisnak bizonyult, hiszen amaz út egyrészt lezáratlan, másrészt meg emez ugyanahhoz az ősforráshoz vezet. Heidegger számára nincs más kérdés, mint a lét kérdése.

Az „Isten halott” mondás ebben az értelmezésben annyit jelent, hogy az érzékfeletti világ hatóerő nélkül maradt. „Nem fakaszt életet.” Ha pedig Isten, mint az érzékfeletti szubsztrátuma halott, akkor nincs mese, megszűnt minden viszonyítási pont, és az embernek kell kitálnia valamit. És megszületik a morál, és megszületik az érték, mint időn túli trapéz és korlát. Mindez jól beleilleszkedik a Nyugat történelmének alapmozgásába, amelyet Heidegger a nihilizmussal azonosít. Innen érhető Nietzsche szlogenné vált, de nem kiüresíthető mondása, amelyről e lapokon a következőt olvashatjuk: „Amíg az »Isten halott« mondást csupán a hitetlenség formulájaként ragadjuk meg, addig teológiai-apologetikus módon értjük, és lemondunk arról, ami Nietzsche számára a döntő, jelesül arról a töprengésről, amely arról gondolkodik el, mi minden történt már az érzékfeletti világ igazságával és annak az ember lényegéhez fűződő viszonyával”.

A Nietzsche-tanulmányban tehát az értékek genealógiájához újabb adalékokat kapunk. Az értékek a hatalom akarásának önmaga által tételezett feltételei. „Csakis akkor mutatkozik meg, honnan fakadnak az értékek, és mi hordoz és mi vezérel minden értékbecslést, ha a hatalom akarása mint minden valóság alapvonása felszínre kerül...” (Jóval több egyszerű asszociációs játéknál, ha az értekezésnek ezen a pontján földézzük, amit Thomas Mann *Varázshegyében* az akaratra apelláló Settembrinivel vitat-

kozva Naphta nyilatkozat ki: „Akarni csak a végzetet lehet.”)

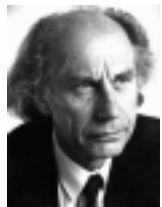
A kötet záró tanulmányában, az *Anaximandrosz mondása* címűben az i. e. VII. századi bölcselethez a dolgok keletkezéséről és elmúlásáról szóló híres mondását Heidegger „a nyugati gondolkodás legrégibb mondásának” nevezi. Csak abban a dialógusban lehet lefordítani – folytatja –, amely a

gondolkodás és a kimondott között zajlik. A gondolkodás költészet, de nem a poézis értelmében. Inkább olyan ősköltészet, amely megelőz minden poézist. Annak tehát, hogy a preszókratikusok – például Anaximandrosz – töredékeiben szétbonthatatlan egységben áll a költészet és a filozófia (no meg a vallás), az az oka, hogy itt nem költészetről és nem filozófiáról van szó. Ha sikerülne „görög módon elgondolnunk” Anaximandrosz szövegét, akkor máris a forrás közelében találnánk magunkat.

Tegyünk egy kísérletet! „Ahonnan a dolgok a keletkezésüket veszik, oda is kell, hogy elmúljanak, a szűkségszerűség szerint; jóvátételt kell ugyanis fizetniük, és meg kell ítélniük az igazságtalanságuk miatt, az idő rendje szerint.”

Félek, hogy a legtöbb, amit e téren elérhetünk – még ha elolvassuk is Heidegger megvilágító erejű értekezését –, csak a „görög megértés” igénye lehet. (Lehetséges persze, hogy ez egyáltalán nem baj, sőt, még az is meglehet, hogy épp az volna a baj, ha ennél többet várnánk magunktól, az olvasástól, Heideggertől, a görögöktől, a filozófiától, bármitől.) Ez az igény a mi munkánk. Lélekvezetőnk Heidegger, a legnémetebb görög bölcs, akinek az Osiris Kiadó által tervezett életműkiadása szép, szürkés-kék könyvekben jelenik meg. Ha a halott Isten és a pénzügyi konstelláció engedi.

Végh Attila

Albert Gábor (1929, Egyházasharaszti) író. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen szerzett tanári és könyvtárosi diplomát, majd az Országos Széchényi Könyvtárban, később az MTA Zentudományi Intézetében dolgozott. Az Új Magyarország című napilap alapító főszerkesztője volt. Regényt, novellát, esszét, szociográfiát, történeti tanulmányt ír. A PONT Kiadónál jelennek meg életműsorozatának kötetei. Legutóbb megjelent munkái: *A lineáris ember* (esszék, 2006), *Függőfolyosók* (regény, 2006), *Védekező halálraítéltek, Szókratész és Bakunynin* (esszék, 2007).

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötetek: *Arany öntudat* (József Attila-tanulmányok, 2005), „Egy szenvedély margójára” (2005).

Bella István (1940, Székesfehérvár – 2006, Budapest) költő, műfordító. A *Hetek* alkotócsoport tagjaként indult. 1965-től a Tiszta Szívvel szerkesztője, 1978–1991 között az ÉS rovatvezetője. József

Attila- (1982), Babérkoszorú- (1997) és Kossuth-díjas (2004). 1995-től haláláig a Magyar Napló versszerkesztője, majd szerkesztőbizottsági tagja volt.

Csontos János (1962, Ózd) költő, író, publicista. Jelenleg a Magyar Nemzet munkatársa. Budapestén él. Új kötetek: *Para. Hódolat a magyar költészetnek* címmel az idei könyvhétre lát napvilágot kiadónknál.

Dobozi Eszter (1956, Cegléd): költő. A kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskola igazgatója. 1989 óta a *Forrás* szerkesztőségi tagja. Kecskeméten él. Többek közt Pilinszky- (1992), Kőlcsey- (2000) és Arany János-díjas (2004). Legutóbbi kötet: *Másolhatatlan* (versek, Ister Kiadó, 2005).

Fenyvesi Kristóf (1979, Pápa) programszerző, a Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. A Pécsi Kulturális Központ IDŐMOZAIK DOKUMENTUM filmklub című sorozatának vezetője.

Gyarmath Livia (1932, Budapest) filmrendező. Vegyészmérnöki diplomát szerzett, majd mérnökként a Kiszepi Textilgyárban dolgozott. 1961-ben felvételt nyert a Színház és Filmművészeti Főiskola filmrendező szakára. Nyolc játékfilmet, számos dokumentum- és rövidfilmet készített. Nemzetközi fesztiválokon több mint negyven díjat nyert, köztük két alkalommal Európa Legjobb Dokumentumfilmjének Díját. 2000-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

Gyurkovics Tibor (1931, Budapest) költő, író, pszichológus. 1988–92 között a Veszprémi Színház dramaturgia, 1992-től a Lyukasóra folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Budapestén él. József Attila- (1982) és Kossuth-díjas (1994). 2007 könyvhetére látott napvilágot *Extázis* című versfolyamának legújabb kötete a Kráter Kiadónál.

Iszlai Zoltán (1933, Szeged) író, költő. Eddig huszonhat lírai és prózai kötete jelent meg. Gyermekeirodalommal is foglalkozik. Rendszeresen jelennek meg kritikái. Budapestén él. 1982-ben József Attila-díjjal, 2003-ban Arany Toll-díjjal tüntették ki. Legutóbb megjelent kötet: *A ledányzó fekvése* (vál. novellák, Bp. Hét Krajcár Kiadó, 2006).

Király Odett (1986) egy éve ír rendszeresen verseket. Nagydobszán él és Pécsen tanul.

Koncz Tamás (1982, Marosvásárhely) Érden él, a Károli Gáspár Református Egyetem végzős, magyar szakos hallgatója. Öt éve publikál rendszeresen. Az Irodalmi Jelen, Napút, Új Könyvpiac és Bárka folyóiratokban jelennek meg kritikái, recenziói.

Lászlóffy Aladár (1937, Torda) költő, író, műfordító. 1970-ben a Dacia Könyvkiadó főszerkesztője, 1989-től a Helikon folyóirat szerkesztője. József Attila- (1991) és Kossuth-díjas (1998). Legutóbbi kötete: *Átkopogások* (versek, 2002).

Matkovich Ilona (1959, Vác): író, újságíró. Idegen nyelvű levelezőként a Külkereskedelmi Főiskolán, majd 2003-ban a Bálint György Újságíró Akadémia posztgraduális szakán végzett. Vácon él. 2006-ban elnyerte az EU újságíródíj nemzeti első helyezését. Első novelláskötete, az *Óriásszekerény* megjelenés előtt áll.

Nagy Gábor (1972, Körmen) költő, író, műfordító, irodalomtörténész. Volt a Széphalom Könyvműhely, majd a Magyar Napló folyóirat szerkesztője, jelenleg a szombathelyi egyetemen tanít. Legutóbbi kötete: *Átok, balszam* (versek, Kortárs, 2003).

Pasqualetti Zsófia (1955, Nagykanizsa) Szíleai pedagógusok. Most bemutatásra kerülő munkái egy utazás emlékei, abban az umbriai városban, Perugiában, ahol Szerb Antal regényhőse, Mihály elvezette régi önmagát, hogy rátalálhasson arra a másikra, amelyet addig csak álmaiban ismert.

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, művészetkritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúra, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapestén él. Legutóbbi kötetei: *Erdélyi ősz* (tanulmányok, esszék, 2006), *Kikötő. Ezredvégi napló irodalomról, képzőművészetről, színházról, operáról.* (2006).

Tornai József (1927, Dunahaszti) költő, író, műfordító. 1977-től 1997-ig a Kortárs munkatársa. 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Villámsújtotta kor* (esszék, 2003).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő, író. A *Magunk kenyerén* című antológiájában indul pályafutása 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Kortárs- (2003) és Arany János-díjas alkotó.

2001-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével, 2005-ben Stephanus-díjjal tüntették ki. Legutóbbi kötete: *Séta tűzben, virágban* (vál. versek, Szent István Társulat, 2005).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula,

Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékű társai munkásságára. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (Felsőmagyarország Kiadó – Szépirás Kiadó, 2007)

Végh Attila (1962, Budapest) költő, esszéíró, filozófus. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989) végezte. 2004-ben a Debreceni Egyetem filozófia szakán szerzett diplomát.

Jelenleg Nagymaroson él, a Magyar Hírlap munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Elszakadás* (versek, Magyar Napló, 2006), *Li mester könyve* (Napkút, 2006), *A kigyó bőre – nyolc dialógus a létről, beszélgetések Vasadi Péterrel* (Kortárs, 2006).

Vincze Ferenc (1979, Marosvásárhely) író, kritikus. 2005-ben végzett az ELTE magyar, német és összehasonlító irodalomtörténet szakán. 2005-től az ELTE doktori iskola hallgatója, komparatistika szakirányon. 2005-től a Napút folyóirat kritika rovatának vezetője és a Napkút kiadó szerkesztője. Budapesten él.

Wutka Tamás (1951, Budapest) esszéista. Budapesten él. Önálló kötetek: *Benedek István* (saját kiadás, Bp., 1990) *Mindezt tudunk* (Balassi Kiadó, Bp., 1994). Publikációk az utóbbi években:

Lyukasóra, Új könyvpiac, Kortárs.

Zalán Vince (1941, Budapest) filmkritikus, szerkesztő. Dolgozott a Filmtudományi Intézetben, 1978 és 1992 között Filmvilág nevű filmszaklap szerkesztője, majd a Budapest Film Rt. film-

forgalmazási ágazatának vezetője. 1989 óta az Osiris Könyvkiadó filmsorozatának szerkesztője, több mint 35 filmes könyv gondozója. Számátalan kritikája, tanulmánya és néhány könyve jelent meg; legutóbb a *Gaal István krónikája* című kötet. Több szakaszban tanított egyetemen, főiskolán; 7 év óta PTE Mozgókép Tanulmányok Központ tanára.

A Magyar Napló dedikálói az Ünnepi Könyvhéten

Vörösmarty tér, 2007. május 31 – június 4. 105. stand

MÁJUS 31., CSÜTÖRTÖK

16.00–17.00 **Csernák Árpád:** *A vörös bohóc és más démonok* (regény)

JÚNIUS 1., PÉNTEK

13.00–14.00 **Sneé Péter:** *Gyuri után* (Rendhagyó életút)

15.00–16.00 **Mile Zsigmond Zsolt:** *Átkelek a dumán* (versek)

16.00–17.00 **Tasi Kata:** *Mesél a világ* (mesekönyv)
Végh Attila: *Elszakadás* (versek)

17.00–18.00 **Erős Kinga:** *Könyvbölcsem* (tanulmányok, kritikák, interjúk)

JÚNIUS 2., SZOMBAT

11.00–12.00 **Czakó Gábor** (Az év esszéi 2007, saját könyvek)

12.00–13.00 **Bágyoni Szabó István:** *Az abbamaradt mondat* (versek)

Faludi Ádám: *Országúti firkáló* (regény)

13.00–14.00 **Réfi János** fordításában: Rainer Maria Rilke: *Őszi nap* (versek)

14.00–15.00 **Nagy Zoltán Mihály:** *Tölgyek alkonya* (regény)

15.00–16.00 **Sutarski Konrad:** *Mily közel* (versek)

Iricsik Vilmos: *Augusztus hava, Jaj akinek nincs otthona* (regények)

16.00–17.00 **Csender Levente:** *Szűnőföldem, Zsírnak való* (novellák)

17.00–18.00 **Luzsicza István:** *Az artista estére hazamegy* (versek)

JÚNIUS 3., VASÁRNAP

11.00–12.00 **Oláh András:** *Átokverte* (dráma)

12.00–13.00 **Kocsis Csaba:** *Ezüstkert* (dráma)

13.00–14.00 **Tasnádi Edit** fordításában Anar, İhsan Oktay: *Ködös kontinensek atlasza* (regény)

14.00–15.00 **Csontos János:** *Para* (versek)

15.00–16.00 **Iancu Laura:** *Karmaiból kihullajt* (versek)

16.00–17.00 **Kovács István:** *Az idő torkában* (versek)

IRODALMI PÁLYÁZAT 2007

A Honvédelmi Minisztérium, valamint a Magyar Írószövetség pályázatot hirdet a magyar irodalom művelői számára „**Minden suverenitásnak kútfeje a nemzet...**” címmel.

A pályázatot a szervezők a XIX. század elején született, az első felelős magyar kormány kivégzett miniszterelnökének, a polgári átalakulás politikai folyamatát irányító politikusának, az 1848-as nemzetörség és az első tíz honvédszászlóalj létrehozójának, gróf Batthyány Lajos születésének 200. évfordulója tiszteletére hirdetik meg.

A pályázatnak tematikai, műfaji és stílusbeli megkötöttsége nincs. A meghirdetők azonban, előnyben részesítik azon pályamunkákat, melyek bemutatják gróf Batthyány Lajos életét, korát, és reformkori küzdelmeit, az első felelős magyar kormány és a honvédsereg megalakításának fontosabb eseményeit, továbbá szerepét a magyar történelemben.

A pályázatot kiírók tartalmi és terjedelmi megkötést nem tesznek.

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség a kiemelkedő irodalmi alkotásokat **külön- és nívódíjakkal és ennek megfelelő pénzüsszeggel** jutalmazza, amelyek odaítélésére a meghirdetők által felkért szakmai zsűri tesz javaslatot.

A pályázaton kizárólag eddig meg nem jelent alkotásokkal lehet részt venni. Az alkotásokat három példányban számítóképpen, vagy írógépen írt formában, és egy példányban elérhető adathordozón (floppy, CD) rögzített formában is, **jeligesen kérjük megküldeni a Magyar Írószövetség részére.**

- **Pályázatok beküldési címe:** Magyar Írószövetség, 1062 Bp., Bajza u. 18.
- **Beküldési határidő:** 2007. augusztus 31.
- **A jelígehez tartozó nevet és címet külön borítékban a HM Honvéd Kulturális és Szolgáltató Kht. címére kérjük megküldeni.**
- A borítékra jól látható formában tüntessék fel a következő jelíget: „**Minden suverenitásnak kútfeje a nemzet...**”
- **A jelíge beküldési címe:** HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság 1438 Bp., Pf.: 344.
- **Beküldés határideje:** 2007. augusztus 31.
- A pályázatok ünnepélyes értékelésére és a díjak átadására 2007 novemberében kerül sor a Stefánia-palotában.

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség fenntartja magának azt a jogot, hogy a legjobb pályaművekből válogatást jelentet meg. **A pályázattal kapcsolatban további információért a (06-1) 273-4193, (06-1) 273-4192 számon, a HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. munkatársaihoz lehet fordulni.**

Honvédelmi Minisztérium

Magyar Írószövetség

KORTÁRS

A 2007/5. SZÁM TARTALMÁBÓL:

Sádkós Mária beszélgatése Határ Győzővel, 2004-ben

CSOKITS JÁNOS, DEÁK LÁSZLÓ, SULLYOK VINCE versei

SIGMOND ISTVÁN: Guborlók

BOGDÁN LÁSZLÓ: Két szél

BÁRÓ LÁSZLÓ: Az inga

Budapest-Zágráb: oda-vissza

ALFÖLDY JENŐ: Utassy József istenes verseiről

STURM LÁSZLÓ és N. PÁL JÓZSEF kritikája Andrács Sándor

és Szegedy Gábor könyvéről

Adalékok Peéry Bezsó életéhez

Kaszás Anikó halálára

Bővebben a szerkesztőségben: 1397 Bp., Pf. 546.

Irodalmi Jelen

Megjelent az Irodalmi Jelen júniusi száma!

Bálint Tiborra emlékezzünk
„A fényképezés számomra meditatív” – Csontos Szabó Sándorral Verras Aranka beszélget
 Márkus András, Bogdán László, Ármos Lóránd, Weiner Sennyei Tibor, Muszka Sándor, Mann Lajos, Robert Louis Stevenson, Bálint Tamás, Bajtai András versei
 Szócs Géza, Petró János, Márton László, Sárközlai Máttyás, Vincze Ferenc, Gángoly Attila, Magyar Csaba, András Sándor, Biró Gyula, Kántor Lajos, Bene Zoltán, Terdik Roland, Bojtor Pál írásai
 Kritika: Nagy Gáspár, Nasztopi Botond, Vida Gergely, Jenei Gyula, Szócs Géza, Kondor Béla, költveveiről
 Színház- és filmkritika: Jászay Tamás, Nagy Botond, Papp Attila Zsolt, Gyenge Zsolt tollából
 Beszél a palackból: Szócs Géza. A bőség zavara: Onagy Zoltán, Sándorragyok és a Johan von Kronstadt rovata.

A PoLiSz júniusi meglepetései Kráter az élő irodalomért

Gy. T. Magyar Extázis verseskötetről • Csűrös Miklós Turcsány Péter 56 után Isten- és Tücsök-hangra című verseskötetéről • Madarász Imre utószava Szappanos Gábor harmadik novelláskötetéhez • Bekker Kinga, Csontos János, Pákozdy Ferenc versei • Csák Lilla, Lukács János, Nagib Mahfúz, Ortutay Péter, Szappanos Gábor novellái és Carina Rydberg regényrészletei • Véghelyi Balázs tanulmánya • Major Zoltán tanulmánya Trianonról • A publicista Wass Albert • Jakab György illusztrációi

MAGYAR NAPLÓ

A Magyar Napló júniusi számának bemutatója

a Téma Kávézóban
 (1126 Bp., Márvány u. 48.
www.temakavezo.hu)
 2007. június 13-án,
 szerdán 18⁰⁰ órakor lesz.

Berzsenyi-Festetics emléktúrárt szervezett a Radetzky Hagymányórzó Huszáregyesület 2007. május 5–7. között. Sümegen Kisfaludy Károly – ma a Városi Múzeumnak otthont adó – egykori lakóháza előtt diákszínházi irodalmi műsorral köszöntötték a túra résztvevőit. Keszthelyen a Helikon Kastélymúzeumban (Keszthely, Kastély u. 1.) megnyílt Kovács Endre fotóművésznek a Kilencek költőcsoportról készült fotókiállítása, valamint Somogyi Győző festőművész kiállítása, amely Berzsenyi és Kisfaludy korának magyar hadiviseleteit mutatja be. (A kiállítások a Festetics Palotában 2007. május 31-ig tekinthetők meg.) Az esti találkozón Kovács István, Péntek Imre és Réfi János költő olvasott fel verseiből, Cséby Géza az egykori Helikon ünnepségekről tartott előadást, Jerzy Snopek lengyel irodalomtörténész és műfordító pedig Márai Sándor Mennyből az angyal című verse kapcsán fordításairól beszélt. Keszthelyen Czoma László, a Kastélymúzeum igazgatója köszöntötte a vendégeket.

Május 23-án este tartották Kalász Márton: *Kezdő haláltánc* című verseskötetének bemutatóját a Vörösmarty Társaság klubhelyiségében, Székesfehérváron. A kötetet L. Simon László mutatta be, verset mondott Bobory Zoltán. A házigazda

szerepét Bakonyi István töltötte be. A találkozót Kalász Márton a székesfehérvári Fő utcai Vajda János Könyvesboltban dedikált. A kötetet a Ráció Kiadó gondozásában jelent meg.

Csernák Árpád *Kék korláton sárga ernyő* című kötetének bemutatóját tartották május 23-án este a Magyar Írószövetség klubjában. A könyvet Baán Tibor költő, esszéíró ismertette, közreműködött Tahy Tóth László színész, érdemes művész. A szerzővel Kaiser László, a Hungarovox Kiadó vezetője beszélgetett.

Cem Mumcu *Törökfürdő avagy Sírbolt* című könyvének bemutatóját május 23-án tartották a budapesti Fókusz Könyvruházban. A kötetet Oláh János költő, szerkesztő mutatta be. A házigazda Thimár Attila irodalomtörténész, a Ráció Kiadó vezetője volt. A könyvet Tasnádi Edit fordításában a Ráció Kiadó jelentette meg.

2007. május 24-én este a *Költők a közértben* felolvasóestjén Veres Máté és Szentmártoni János voltak a vendégek a Közért egyesület klubjában (Budapest IX., Tűzoltó u. 33/a.). Az estet Székely Szabolcs vezette.

Szentmártoni János József Attila-díjas költő szerzői estjét május 25-én

Szakály Sándor Igazságszolgáltatás helyett leszámolás – A második világháborút követő népbírói és bírósági eljárások a magyar királyi honvédség tagjai ellen című tanulmánya, amely a Magyar Napló 2007. májusi számában jelent meg, a Salgótarjánban 2006. december 6–8-án *Megtörtések a XX. századi Magyarországon* címmel megrendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

tartották a Csepel Galéria Pódiumán. Az esten Oláh János, a Magyar Napló igazgatója mondott bevezetőt, a költővel Bíró Gergely, a Magyar Napló szerkesztője beszélgetett. Közreműködött: Sárkány István, a Csepel Galéria igazgatója.

Májusban az Írott Szó Alapítvány szervezésében határon túli irodalmi lapok bemutatására került sor több magyarországi középiskolában: 24-én a Szent Mór Iskolaközpontban Pécsen, 25-én a budapesti Szent Margit Gimnáziumban és 29-én a szegedi Vasvári Pál Szakközépiskolában. A bemutatókon részt vettek: Iancu Laura költő, a Csíkszeredában megjelenő Moldvai Magyarság szerkesztője, Szabó Zsolt irodalomtörténész, a kolozsvári *Művelődés* című folyóirat főszerkesztője és Oláh János, a Magyar Napló főszerkesztője.

Nyitott Műhely

2003 június Ajpin, Jeremej • július Rott József • augusztus Nagy Zoltán Mihály • szeptember Körmendi Lajos • október Csenger Levente • november Jókai Anna • december Marsall László

2004 január Kalász Márton • február Határ Győző • március Daczó Árpád Lukács • április Nagy Gábor

• május Penckőfer János • június Lázár Ervin • július Buda Ferenc • augusztus Kiss Benedek • szeptember Kovács István • október Nagy Gáspár • november Mezey Katalin • december Ágh István

2005 január Léka Géza • február Görömbei András • március Dobozi Eszter • április Csoóri Sándor • május Szentmártoni János • június Csiki László • augusztus Farkas Árpád • szeptember Bodor Ádám • október Tózsér Árpád • november Szörényi László • december Vasadi Péter

2006 január Méhes György • február Szakonyi Károly • március Ferenczes István • április Tornai József • május Bella István • június Vathy Zsuzsa • július Báger Gusztáv • augusztus Méhes Károly • szeptember Lászlóffy Aladár • október Sul yok Vince • november Gyurkovics Tibor • december Karátsón Gábor

2007 január Szalay Károly • február Serfőző Simon • április Juhász Ferenc • május Deák László

MAGYAR NAPLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ

Fizessen elő vagy újítsa meg régi előfizetését a Magyar Napló irodalmi folyóiratra most, és egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot ..... példányban.

Név: .....

Kézbesítési cím: .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Számlázási cím: .....

Adószám a számlázáshoz: .....

Előfizetés kezdete: .....

Kedvezményes előfizetői ár:

fél évre 3864 Ft   egy évre 7392 Ft
 negyed évre 1932 Ft

Aláírás: .....

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.
 Levelezési cím: 1450 Bp., Pf. 77.
 Tel/fax: 342-8768 • E-mail: info@magyarnaplo.hu
 Világháló: www.magyarnaplo.hu

Válassza ki az alábbi könyvek közül, melyiket küldjük el Önnek ajándékba!

Halász Péter:
Nem lehet nyugtunk (Írások a moldvai magyarokról)

Az év novellái 2005 (szerk. Bíró Gergely)

Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczy István)

Az év versei 2005 (szerk. Szentmártoni János)

Rott József:
A pokol orma (válogatott és új novellák)

Az év esszéi 2005 (Szerk. Molnár Krisztina)

2006. április számunk rejtvényének megfejtése: „Fegyver s szerszám a toll” (Radnóti Miklós)
 Nyertes: Szabó Zoltán (Biharkeresztes)

HUNGARY CARD
Magyar Turizmus Szövetség
Kedvezmények mindenkinck

1234 5678 HUNGARY CARD 1987

- 10-20% mintegy ezer szállás- és vendéglátóhelyen
- 50% veszton, autópályán, autóbusszon
- Ingyenes múzeumbérlet hat megyében

További kedvezmények: www.hungarycard.hu oldalon!

Információ: HotelInfo Kft., 1856 Budapest, Vád utca 75-80.
Tel: 204-8762, 204-8886.

BEKÜLDÖDŐ 1.	VARRÓ-ESZKÖZ	SŐKÉPPE-ERŐS-TETT SÁTOR	SILBAK-REGYŐ-DINGOTA-SEB	BESZOFIT	SAJÁT-KEZŰ-LEŐ-RÓV.	JÓD-SBRAM	QUOD-DEMON-STRANDUM	CSOK-LADE-FAITA	
Ó								H	
SZŐKPE-SZABAI		ABBAN-AZ-IRÁNY-BAN-ABRAKOL					SEMI-IRANVIA-VÁROS-(TARARE)		
DOLOGTALAN-MEH	BEKÜLDÖDŐ 2.				HÁRK-LÉLEKES-CHWELLES-ANSZOLRÓ				
FELEL-SZARATOL-HÁMORI-ODON						SŐRERAI-FOLYÓ-KISSG-LAUS-LARJAV			
		EGYESI			EGYHÁSBAN-VAN-GYÜLLÁS-DÁS		A-TETE-JERE-LÁBHINTÓ-POR		
		LÉTESÍT-MÉNY-AD			MESFO-GYATROZOK-SZEMÉLY-NEVIRAS				
VILLIE-ADDSD-TAX						FELEZERI		NERVUS-FÖVDEK	
BEKÜLDÖDŐ 3. BOJT-KEZTETE	GY	EGYHÁZ-SZEMÉLY	A-TUNDÉREK-KIRÁLYA	ELAKUD	ALADAR-BECEZYE	HELVET-FOGLAL	MAGALÉLTI-NYOM-PECSKE-PAPRO	FELEZERI	NERVUS-FÖVDEK
		LIBA-HIRTALOS-NYELVIE-ZSNEI-HAMZOK				A-NEGY-EVANGELIUM-LISTA-EGYKNE			
ENERGIA-FORRAS						QESTED-FÖVDEK-NEVASTI-BANOKI-SÁG-RÓV	JÓD-SZER-HERDEGEN-VEGYIELE		
HEGYFOLK-RÉSZEI		HIRELEN-ELŐMESZ-BELEÖNT-EGYKESZTI					DIABELI-NÁTRISUM-VEGYIELE		
		AZ-ZENEI-HANGOK-HELVIN-JELE	BOR-ÖSSZILLÁS-ÜZLET-INTÁG						
CŐLŐP-RÉSZEI	R					PERZSA-URUL-KODÓ			

A rejtvény besztírozott fősoraiban Áprily Lajos versének részletét rejtették el. Ezt küldje be a kivágot pályázati szelvényvel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között egy nyertes könyvjutalomban részesít.

Magyar Napló Szerkesztősége
 1450 Budapest, Postafiók 77.

Beküldési határidő: 2007. június 30.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
 2007./JÚNIUS